

As

آسیا نور کلامی

ASYA

TÜRKLERİ

MODERN
TÜRKİYE

SAYIN
ZİYAD EBUZZİYA
İSTANBUL POSTAHANESİ
PK.440
İSTANBUL

4918
2190

POSTA
0100
1984

Azınlık hakları

Azınlıklar hakkındaki kanun tasarısı onaylandı

TASS Ajansı'nın bir haberine göre, Yüksek Sovyet Milletler Siyaseti ve Etnik Topluluklararası İlişkiler Komisyonu, "Millî devletleri olmayan ya da millî devletin sınırları dışında yaşayan SSCB yurttaşlarının hür millî gelişmeleri" hakkındaki bir kanun tasarısını, esasta, onaylamış bulunuyor.

Yine aynı habere göre, tasarının orijinal metni en az altı yedi defa gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş, sonunda da ancak yarısı kadar bir kısmı kanunlaşabilmiş. Söz konusu tasarı, özellikle, yerli meskûn halkın nüfusun yarısını veya yarısına yaklaşan kısmını oluşturduğu bölgelerde millî rayonlar, yerleşme merkezleri ve Millî Kırsal Sovyetler'in teşekkülüne imkân tanıyor. TASS, "yerli meskûn halk" kapsamı içine kimlerin girdiği konusunda bir açıklama yapmadı. Bununla birlikte, Özbekistan'da yerleşmiş olan Rus nüfusun, bu kavramın dışında tutulduğu tahmin ediliyor.

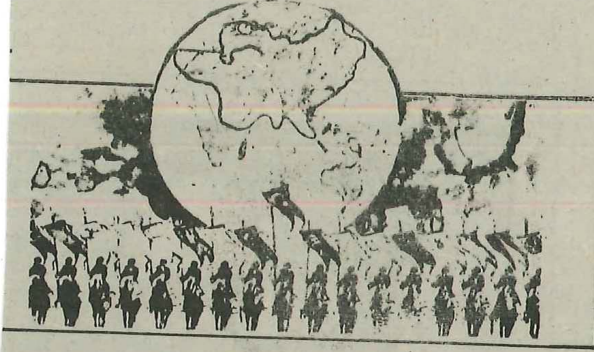
Bu kanun tasarısı, "SSCB Halklarının Dilleri" hakkındaki bir başka kanun tasarısıyla beraber Milletler Konsülü'nün onayına sunulacak. TASS, bu ikinci kanun tasarısına ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmadı. Ama, bu tasarıyla birlikte, eğer "Rusça'nın bir bütün olarak SSCB devlet dili olması" şartı gelecek ise, şiddetli tartışmalara ve belki de çatışmalara yol açacak.

Özbekistan:

Taşkent'de, etnik çatışmalar konulu konferans

Sovyetler Birliği'ndeki etnik topluluklararası çatışmaların sebepleri ile ilgili 3 gün süreli bir konferans, 23 Kasım tarihinde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'de başladı. Konferansa Özbekistan, Kazakistan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri ile Moskova, Leningrad ve diğer önemli merkezlerden çok sayıda bilim adamı katıldı.

22.12.89 Y.D.

Sürgün edilenlerin hakları

Sürgün edilen halkların hakları iade ediliyor

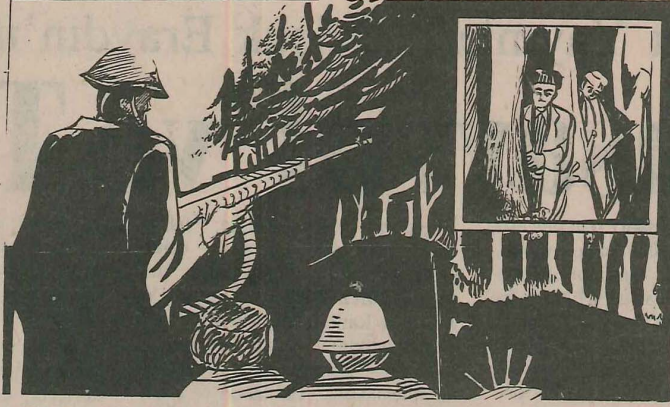
SSCB Yüksek Sovyeti, "Başlangıçtan bu yana yurtları dışına zorunlu sürgüne gönderilen halkların maruz kaldığı uygulamaların kanunsuz ve haksız kabul edilmesi ve bu halkların haklarının kayıtsız şartsız iade edilmesi"ne dair bir beyannameyi kabul etti. Beyanname, iki saat kadar süren hararetli müzakerelerden sonra, 16 çekimser ve 5 red oyuna karşılık, 370 kişilik bir çoğunluğun kabul oylarıyla benimsendi.

Söz konusu beyanname, Stalin döneminde sürgün edilen halkları tamamen temize çıkıyor ve zorunlu işkan uygulamasını sosyalizmin tabiatına ve demokrasi ve hukuk ilkelerine aykırı olmakla mahkûm ediyor.

Yüksek Sovyet'teki temsilciler, beyannameye, sürgün edilen halkların yurtlarına dönebilme hakkına sahip oldukları ve zararlarının tanzim edileceği yönünde bir ifadenin eklenmesi için gayret gösterdikleri halde, beyannamenin son şeklinde bu konuya temas edilmiyor.

Yine de, beyannamenin başlığına, "sürgün edilen halkların haklarının kayıtsız şartsız iade edilmesi" ifadesinin konmuş olması, bir parça da olsa başarıya ulaşılabildiğini gösteriyor. Yüksek Sovyet'in; **Sovyet Almanları, Kırım Türkleri ve Meshet Türkleri**'nin meselelerinin incelenmesi için teşkil ettiği komisyonların kararları açıklandığında, "geri dönme hakkı" ve "zararların tazmini" konuları netleşebilir.

22.12.9

Çileli kurtuluş

4

Kurşuna dizilmekten
kurtulanlarla
konuştuk

Türk tarafından hadise dürbünle seyredildi

Rus askerleri etraflarını sardılar. Düz bir çayırığa götürdüler. Gümrü tarafından bir taksi geldi. Taksiden iki adam indi. Gençleri toplayıp, ellerini kollarını sallayarak birşeyler konuştular. Ama ne konuştular bilinmiyor. Yarım saatlik bir konuşma zarfından sonra Gümrü tarafından üç tank çıktı. Hepsini üç sıraya dizdiler. Sadece iki kadını ayırıp, taksi ile gönderdiler. Tanklarla sıraların başlarından gençleri acımadan ezmeye başladılar. Kaçmaya çalışanları askerler süngüleyip tankların altına atıyordu. Onları oracıkta katlettiler.

200 genç göz göre göre katledildi

KADİR DİKBAŞ

Hadiseyi anlatanlar, Kur'an ayetlerini ellelerine alarak. "bu mu Müslümanlık?" diye feryat ettiklerini de ekliyorlar.

Bu manzaraların ardından 200 genç göz göre göre İğdir kazasının yukarısındaki Boralan Köprüsü'nde Ruslar'a teslim edilir. Ve hadise, sınırın Türkiye tarafından dürbünle seyredenlerin ifadelerine göre şöyle geliştiği anlatılıyor: "Rus askerleri etraflarını sardılar. Düz bir çayırığa götürdüler. Gümrü tarafından bir taksi geldi. Taksiden iki adam indi. Gençleri toplayıp, ellerini kollarını sallayarak birşeyler konuştular. Ama ne konuştular bilinmiyor. Yarım saatlik bir konuşma zarfından sonra Gümrü tarafından üç tank çıktı. Hepsini üç sıraya dizdiler. Sadece iki kadını ayırıp, taksi ile gönderdiler. Tanklarla sıraların başlarından gençleri acımadan ezmeye başladılar. Kaçmaya çalışanları askerler süngüleyip tankların altına atıyordu. Onları oracıkta katlettiler."

Bugün Ermeni'ye göz ki-

Bayram Kara

rpan Rus, 1945'te Azeri, Ermeni, Rus, Gürcü demeden hurharca kendi vatan-daşlarını, bizimse dindaşlarımızı, soydaşlarımızı katletmişti.

Bu olay Azeriler arasında derin üzüntülere yol açtı. Anavatan, ecdad toprağı deyip geldikleri ülkeden, kardeşlerinin geri çevrilmeleri ve Rus tanklarının altında can vermeleri gönüllerde bugüne kadar kapanmayan derin yaralar açtı.

"Bu devlet bizim canımız, kanımız, vatanımızdır. Azerbaycan'la Türkiye'nin her şeyi birdir. Kanı da, ırkı da, dili de, dini de. Bir ana ve evlat gibi bunlar. Buradan bir Türk gitse Azerbaycan'a onu se-

verler, başlarının üstünde gezdirirler." diye bize Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kardeşliği anlatmaya çalışan Bayram Kara, üç yıl Yozgat'ta birlikte kaldığı arkadaşların Ruslar tarafından katledilmesinin ardından şu şiiri yazmış.

mişti ülkeye? Acaba Rusya kendisine teslim edilenleri dostluk için mi katletmişti? Bugün soydaşlarımız, dindaşlarımız olan Azeriler'e reva görülen baskılar, zulümler, katliamlar o günlerde kalma dostluk (!) izleri mi acaba?

gitmeleri gerekiyordu. Gittiler. Bu dünyaya bir daha dönmek üzere gittiler. Geride kalan arkadaşları da günleri sayılı bekliyordu. O günleri kampta mültecilerin temsilcisi durumunda olan Bayram Kara şöyle anlattı: "Bunaldık mı biz nereye gideceğiz. Tabiki birbirimize sığınacağız. Öyle bekledik. Sonra ben Genelkurmay Başkanlığı'na bir dilekçe yazdım. O zaman Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay'dı. Dilekçemde dedim ki, "Bizi vermeyin. Arkadaşlarımızı Ruslar tanklarla ezdi. Bizi de ezecekler. Biz buraya öz vatanımız diye geldik. Niçin bizi Rus tanklarına çiğnetiyorsunuz? Acıyın bizlere."

Sonra dilekçenin cevabına Şükrü Kanatlı Paşa geldi. Kışlada hepimizle görüştü. O'na da bir dilekçe yazıp verdim. Bize, "Oğlum korkmayın daha sizi vermeyiz. Bir defa oldu bu. Gavurların böyle yapacağını bilemedik. Kesinlikle korkmayın, size söz veriyorum. Sizi geri vermeyeceğiz" dedi.

DEVAM EDECEK

Vatan bilip, sayıp içine geldim,
Niçin zorluyorsan bizleri babam.
Acıyor, sızlıyor, yüreğim yanır,
Ölüme verisen bizleri babam,
Mertlik midir sen bunu yaptın,
Ayağımızla geldik kapılara tıktın,
Düzdürdün askeri süngüler taktın,
Esir mi tutmuşsun bizleri babam.
Erzurum dağları duman görünür,
Kars'a vardım âhir zaman görünür,
Gümrü'de mezarım hemen görünür,
Güngüyü sineme çaktırdın babam.
Karşılar ağlaştı din gardaş dedi,
Acıyor yüreğim Türk gardaş dedi,
Yaşlı gözlerimle baktırdın babam,
Garip bir kuş idik sığındık size,
Acele zulümler verdiniz bize,
Yoldunuz kanadımızı döktünüz düze,
Yavrularım kaldı el eşsiz babam,

Rusya'nın dostluğunu (!) kazanmak hatırı için İsmet Paşa'nın Türkiye'ye sığınan gençleri savaş sonrası teslim etmesi ne kazandı-

1945 yılında yapılan bütün girişimlere rağmen, Azeri gençlerinin geri gönderilmelerine engel olunamamıştı. Emir yukarıdandı

Ertuğrul Gâzi ve Karakeçililer

Hazırlayan:
Doç.Dr. Haluk Çay

Söğüt'teki Yörük Şenlikleri'ne Domaniçliler, Karasu Yörükleri, Bilecik, Beypazarı ilçesi Günyurdu yörükleri ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelenler katılır. Şenliklere mahallî ve tarihî Türk kıyafetleriyle katılanların çoğunluğu her zaman dikkati çeker. Yörüklerin elbiseleri tam bin yıl önce Orta Asya'dan getirdiklerinin aynısı...

Karakeçili Türkmen gruplarında Türklük şuuru son derece yüksektir. Bugün dahi Karakeçililer bir gelenek olarak Ertuğrul Gazi'yi anmak üzere Söğüt'teki mezarı başında bir araya gelirler. Bugün, onlar için yörük bayramıdır

Devlet hizmetinde Karakeçililer..

Karakeçililer, Ege'den Suriye çöllerine ve Doğu Anadolu'ya olmak üzere oldukça geniş bir sahaya yayılmışlardır. Şavaklar ise Tunceli-Bingöl yaylalarında konar-göçer hayatı devam ettiriyorlar. Sultan II. Abdülhamid Hân, Söğüt ve çevresindeki Karakeçili gençlerden meydana getirdiği muhafız alayına "Ertuğrul Alayı" adını vermiştir.

Teke Türkmenleri ile birliğinin olduğu muhakkaktır. O zaman Karakeçili adının muhtemelen bir Yörük konfederasyonunun adı olduğu ve Yörük adı altında konar-göçer hayatı devam ettiren Türkmen gruplarını ihtiva ettiğini söyleyebiliriz.

Devlet zaman zaman bu aşiret gençlerini göreve çağırmıştır. Mesela Sultan II. Abdülhamid Hân zamanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun, Ermeni, İran ve Çarlık Rusyasının tehditlerine karşı koymak üzere kurduğu Hamidiye Alayları bünyesinde Siverek Karakeçilileri'ni de görüyoruz. Ayrıca gene Sultan Abdülhamid Han, Söğüt ve çevresindeki Karakeçili gençlerden meydana getirdiği muhafız alayına Ertuğrul Alayı adını vermiştir.

Gene yakın tarihimizden biliyoruz ki, Milli Mücadele'nin daha başlarında, Ankara'nın iç isyanlarla tehdit edildiği bir dönemde bir Karakeçili Müfrezesini Yarbay Arif Bey idaresinde iç ve dış düşmanlara karşı mücadele ederken görüyoruz.

Karakeçili Türkmen gruplarında Türklük şuuru son derece yüksektir. Bugün

Her yıl tekrarlanan Yörük Şenlikleri'nde, Yörük kadınlarının yaptığı hamur işi tarihî Türk yemekleriyle Yörük pilavı olarak bilinen Türkistan pilavının bir çeşidi de misafirlere sunulur. Burada herşey, Türk'ün misafirperverliğini gösterir. Nedense bizim olması gereken TV, son haberlerinde 3-5 saniye ile geçiştir.

Devlet, zaman zaman bu aşiret gençlerini göreve çağırmıştır. Mesela Sultan II. Abdülhamid Han, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun, Ermeni, İran ve Çarlık Rusyası'nın tehditlerine karşı koymak üzere kurduğu Hamidiye Alayları'nın bünyesinde, Siverek Karakeçililerini de görmekteyiz.

dahi Karakeçililer bir gelenek olarak Ertuğrul Gâzi'yi anmak üzere Söğüt'teki Gâzi'nin

mezarı başında bir araya gelirler. Bugün onlar için bir Yörük Bayramı'dır.

Karakeçililer'in ilk yerleşim yerlerinden sayılan Ankara çevresinde de Karakeçili grupları iskân tutmuşlardır.

Günyurdu'nda, Yörükler arasında, "Karakeçililer oniki kalemdir.", yani 12 aşiretten meydana gelmiştir şeklinde bir düşünce yaşamaktadır. Tesbit edebildiğimiz bu 12 aşiret şunlardır;

1. Veliler, 2. Poyrazlı, 3. Kıldanlı, 4. Sof-talı, 5. Karakayalı, 6. Tolazlı, 7. Sazlı, 8. Hacıhalil, 9. Hayamkethüda, 10. Akçainli, 11. Özbekli, 12. Karabaklı.

Ancak gördüğümüz ihtiyarlar, Karakeçili grupları arasında Şavak, Aya, Aydınlı, Tekeli, Onamlı, Bakılı, Develi, Tevlezli, Kızılkeçili gibi grupları da saymaktadırlar. Bunların içinde bilhassa Aydınlı Yörükleri, Ege'den Suriye çöllerine kadar ve Doğu Anadolu'da olmak üzere oldukça geniş bir sahaya yayılmışlardır. Şavaklar ise Tunceli-Bingöl yaylalarında konar-göçer hayatlarını devam ettiriyorlar.

—BİTTİ—

UFUK TURU

Altamur KILIC

Azerbaycan olayları

● Azeri Türklerinin mukadderatına millet olarak, Litvanya, Romanya veya Estonya'daki mukadderatlarından daha az ilgi göstermeliyiz? Azeriler, Özbekler, Kırgızlar, Türkmenler, Kıbrıs Türklerinden daha mı az Türktürler? Onların mukadderatları ile ilgilenmek Turancılık yapmak mıdır? Hükûmetin durum herhalde naziktir. Dikkatli olmak zorundadır ama, "Bulaşmamak", nereye kadar?

Sovyet Azerbaycanı'nda, bütün Türkleri yakından ilgilendirmesi, endişelendirmesi, öznesi ve gururlandırması gereken tarihi olaylar cereyan ediyor.

Olaylardan dolayı endişelenmek ve üzölmek gerek, çünkü kahramanca çarpışan Azeri Türklerinin kanları dökölüyor ve insan, ister istemez, soydaşlarımızın istiklâl ve hürriyet uğruna böylesine başkaldırmaları, haklı ve meşru olmakla beraber, biraz zamansız mı oldu, diye düşünüyör! Moskovanın Kızıl Ordusu ve KGB'si bu hareketi şimdi bütün gücünü vererek, bastırırsa Azerilerin ve diğer Türk boylarının muhtariyet ve istiklâlleri gecikmeyecek midir? Hele olaylar yüzünden Gorbaçov devrilip yerine daha müfrit bir gurup gelirse ne olacaktır?

Ben olayları yurt dışında, Londradan takip ediyörüm. Batı basın yayın organlarının verdiği intiba, olayları Azerilerin, "zavallı Ermenilere" saldırarak başlattıkları ve "Müslüman" müfritlerin Ermenilere karşı yeni bir soykırımına giriştikleridir. Azerilerin dünyada pek sesleri duyulmadığı için, uluslararası bağları kuvvetli olan Ermeniler bu intibaı kuvvetlendirmektedirler. Ermeni militanların Azerileri tahrik ettikleri ve Türkleri öldürdükleri gerçeği Batıda hasıraltı edilmiştir! Hasıraltı edilen veya ikinci plana itilen diğer bir gerçek te, Azerilerin ve diğer Türk boylarının "Karanlıklar İmparatorluğundan" ayrılıp, muhtariyet ve özgürlük istemekte nihayet Litvanyalılar, Estonyalılar ve Rumenler kadar haklı oldukları gerçeğidir.

Bizde bir takım solcuların zaten sözünü ettikleri bu sözde tehlike, Azeri Türklerinin haklı hürriyet ve istiklâl mücadelelerini gölgeleyecektir. Halbuki olaylardan evvel Azerbaycanı ziyaret edenler ve birçok Batılı müşahitler ifade etmişlerdir ki, Azerileri asıl iten kuvvet, Türk milliyetçiliğidir!

Burada başka bir endişemi ifade edeceğim: yurtdışından görebildi-

ğim, anlayabildiğim kadar, Azerbaycan olaylarına ve Azeri Türklerinin durumu na karşı Türkiye'de basınımıza dı yansıyan bir ilgisizlik vardır. Burada bir Türk arkadaşın, safiyane, "Hamdolun gazetelerde Azerilerin Türk oldukları pek belirtilmiyor" şeklinde adeta teselli bulmasının Türkiye'de de baz kesimlerde hâkim olmasından korkuyörüm. "Aman bu işe bulaşmayalım" denmektedir adeta. Ama şunu bilelim ister bulaşalım, ister bulaşmayalım, ister ilgilenelim ister ilgilenmeyelim, fa turanın bir kısmı şöyle veya böyle so nunda bize çıkarılacaktır. Azerilerin Türk olduklarını bazılarımız bilmeseler ve bilmek istemeseler de, dünyada bilmesi gerekenler ve hele Ermeniler pe kala bilirler. Nitekim dünyaya, mücadelelerini Türklere ve "Turancılığa" karşı yaptıklarını söylemektedirler.

Konu gerçekten nazik bir konudur. Sovyetler Birliği içindeki Türk boylarını, Azerileri zamansız ve kanla bastırılabilir istiklâl hareketlerine tahrik etmek ters olurdu. Hele Türk hükümeti asla böyle bir görüntü veremezdi. Zaten ne kadar hayâl etsek te, bir Turan birliğinin uzak bir ideal olduğunu biliyörük. En fazla, istiklallerine muhtariyetlerine kavuşacak olan Türk boylarının belki de bugünkü Sovyetler Birliği hudutları içinde bir konfederasyona veya federasyona kavuşmalarını ümit edebilirdik. Sonra bir yerde daha müfrit mukabil darbecilere karşı Gorbaçov'un Perestroikasını tehlikeye düşürmemek te bir mülahaza idi!

Ne var ki, Azerilerin mücadelesi ne bizim ne başkalarının tahrikleri olmadan, Sovyetler Birliğindeki diğer etnik gurupları için de mukadder olduğu gibi başlamış ve Ermeni tahrikleriyle kıvılcımlandırılmıştır! Olayları büsbütün çığırından çıkaran diğer faktör, Moskovanın MDV ve Kızılordu kuvvetleriyle, hunhar ve haşın müdahalesi olmuştur. Bu kuvvetler Ermenileri Azerileri ayır-

DEVAMI 10.SAYFADA

BAŞTARAFI 2.SAYFADA

mak için bitaraf şekilde değil, diğer Cumhuriyetlerde başlayabilecek özgürlük hareketlerine gözdağı vermek için, Türkleri hedef almışlardır!

Azeri Türklerinin mukadderatına millet olarak, Litvanya, Romanya veya Estonyadaki mukadderatlarından daha az ilgi mi göstermeliyiz? Azeriler, Özbekler, Kırgızlar, Türkmenler Kıbrıs Türklerinden daha mı az Türktürler? Onların mukadderatları ile ilgilenmek Turancılık yapmak mıdır? Hükûmetin durumu herhalde naziktir. Dikkatli olmak zorundadır ama, "Bulaşmamak", nereye kadar?

Bazı soruları tarih perspektifi ve projeksiyonları içinde değerlendirmek gerekir. Dünyanın bildiği büyük Türk potansiyelini biz kendimiz ne derecede gözardı edebiliriz? İstiklâl savaşlarında Cezayiri desteklememenin acısını bile çektik. Dünyadaki Türklerin mukadderatları ile ilgilenmemenin de bir faturası çıkmayacak mıdır ilerlerde? Asıl tarihi yanılığlar bunlar olacaktır!

Yabancı bir gazeteci "Gorbaçov mahpuslarını salıveren bir Hapishaneci" demiş. Gorbaçov hapishanesini kurtarmaya çalışıyor... "Bulaşmamak", diplomasinin endişesi olabilir ama milletce bizim kaygımız soydaşlarımızın hapishaneden biranevvel kurtulmalarını ümit etmek olmalıdır.

کلور گورنور
انرا تی تورکی
سوتا
مات صوات کورکوت ایلک وار.

Azeris Are Placing Hopes in Turkish Kin

By ALTEMUR KILIC

ISTANBUL—Even before the facts from Azerbaijan were known, or knowable, the West was ready to lend Mikhail Gorbachev moral support as he was ordering the KGB and the tanks of the Red Army to brutally suppress Turks in that Soviet republic. Western leaders, in apologizing for the Kremlin chief, identified themselves with the historic oppressor against the historically oppressed. The only source of support Azeris can look to, it seems, is the people of Turkey who at least took to the streets to demonstrate on behalf of their kinsmen in Azerbaijan.

But it's far from clear whether Mr. Gorbachev, and his programs of glasnost and perestroika—whose survival the West considers to be in its vital interest—will be able to weather the ethnic problems in the Caucasus, Central Asia and elsewhere in the Soviet Union and Eastern Europe. For neither the iron rule of Stalin nor the more lenient approach of his successors was able to create the "monolithic" state of the proletariat in which all the various ethnic and religious groups including more than 50 million Moslem-Turkic peoples could live together in peace.

Turks in the Caucasus and in Central Asia look to the Turkish Republic as the only independent Turkish state in the world, although Soviet authorities attempted to limit contact between the groups by measures such as the disruption of communications between various Turkish groups by the imposition of different alphabets and even different dictionaries, and the closure of mosques and religious institutions. These national feelings burst into the open on the streets of Tashkent and Baku, in spontaneous demonstrations when Turkish presidents and prime ministers paid state visits and during the performances of visiting Turkish artists. They consider Turkey a haven of freedom and revere Atatürk, as shown by the presence of Turkish flags and portraits of the founder of modern Turkey during a recent demonstration.

Ankara Off Guard

Turks in Turkey have risen in mass demonstration in Ankara, Istanbul, Izmir and almost all of the provinces to protest the Soviet government's intervention in Azerbaijan during which hundreds of their kinsmen were shot by Red Army troops. Thousands of Turks, of all persuasions and parties, joined to condemn Mr. Gorbachev and his actions, brandishing Turkish and

Azerbaijani flags and shouting slogans including "Turkish Army to Baku." The mass meeting in the border town of Igdir in the province of Kars adjoining Azerbaijan was especially significant because most of the townsmen have close relatives on the other side. The speeches and the slogans on the placards went beyond the official reaction, but security forces made no effort to stop the protesters.

Developments in Azerbaijan caught the Turkish foreign office off guard. "The embarrassed silence" of the government, as a foreign journalist put it, has recently evolved into an "embarrassed and cautious resentment." Turkish governments, since the founding of the republic, have shunned

As Jacques Delors put it, 'It is justified to shed some blood in order to save perestroika and glasnost,' because he "suspects" Islamic intolerance..

all irredentist and Pan-Turkish movements. Not to interfere in the Soviet Union's internal affairs and not to provoke this super-neighbor have been basic precepts of Turkey's foreign policy. Ankara's caution also reflects its effort not to seem to be provoking the Azeris by raising any false hopes. The Turkish government has, however, protested the violation of human rights and of the Helsinki Charter in Azerbaijan, and it's expected to raise the issue just as firmly in NATO council meetings. The political opposition, meanwhile, more specifically Suleyman Demirel, the leader of the right-wing True Path Party, has taken up the banner by criticizing the Soviet Union violently.

The nationalities issue is compounded by a religious element. Adrian Karatnycky, an expert on Soviet nationalities, in an article in The Wall Street Journal/Europe last year pointed out that it was not Islam but nationalism that was moving the various Turkish groups toward freedom and union. Although Azeris are racially, historically and culturally much closer to Turkey, Iran is now trying to exploit the religious angle by casting a Shiite hook at the Azeris. But the historical fact that Farsis of Iran have been the worst oppressors of the Azeri Turks in Iranian Azerbaijan is against Iran.

The seeds of today's storms were sown in 1922 when Joseph Stalin discarded Lenin's blueprint for a federation of nationalities within the Russian empire. The traditional

and historical animosities within the empire, rather than being resolved, were swept under the heavy carpet of Moscow's totalitarianism. They were bound to come into the open once a chain reaction for change started. This is one of the main legacies of the Soviet empire, and this will be one of the main problems for the international community during the coming decade.

Stalin's harsh treatment during and after World War II of the ethnic groups and his deportation of the Crimean Tatars, Chechens, Meskithian Turks, Karacahi Turks and Kalmuks from their ancestral lands to other regions, his arbitrary revision of ethnic territories and more specifically the preservation of the anomaly of the Arme-

nian enclave of Nagorno-Karabakh (Black Vineyard in Turkish) carried within them the seeds of inevitable ethnic strife.

The world meanwhile was hardly aware of the ethnic problems of the Soviet Union until the war in Afghanistan, when soldiers of Turkish origin in the Red Army of occupation—Azeris, Uzbeks, Turkmens, Kazakhs, Tatars, Kirgizhs etc.—came into contact with their kinsmen and refused to fight against them.

It is true that there has been bad blood between the Azeris and the Armenians for centuries. Stalin's policies have only accentuated these traditional enmities, by injecting territorial dimensions as in Karabakh and Nahcivan. The vacillating policies of Mr. Gorbachev, following the first signs of unrest in Azerbaijan last year, first transferring the administration of the Karabakh enclave to Moscow and then linking it again to the Azerbaijan republic and more recently by showing an obvious tilt toward Armenian aspirations on Karabakh and Nahcivan, have served to further inflame the situation.

The Western media reaction has generally been to fit the events into the traditional mold of "fanatical Muslim Azeri extremist killing poor Christian Armenians." Vociferous Armenians all over the world have strengthened this impression by their propaganda obliterating the fact as to who started the shooting, what happened to more than 20,000 Azeris who were expelled from Karabakh and who shot at the Turkish

villages from unmarked yellow gunships. But for months Turkey has been receiving firm information about the activities of Armenian militants who were mysteriously and suddenly armed after last year's earthquake—probably during the airlift of relief items.

Stakes Raised

Western governments and public opinion have justifiably protested the brutal suppression and massacre of Chinese freedom fighters in Tianamen Square; they would surely do the same if, say, Lithuanian, East German or Polish freedom movements were suppressed forcibly. But now a double standard, which is both morally wrong and self-defeating, is being applied in the case of Azerbaijan, because as Jacques Delors, the esteemed president of the European Community, put it, "It is justified to shed some blood in order to save perestroika and glasnost," because he "suspects" Islamic intolerance. Similarly, President Bush, in apologizing for Mr. Gorbachev—expressing for example hopes that the general secretary "not only survives" the challenges in Azerbaijan and the Baltics but that he "stays strong"—has added insult to injury.

Until a few months ago, my impression from talking to some of the leaders of the Azerbaijan Popular Front was that the Azeris had been eager to help Mr. Gorbachev's perestroika and were quite ready to accept limited autonomy within the present boundaries of the Soviet Union. A loose federation of various Turkish republics within the Soviet Union seemed to be the ultimate hope. But Mr. Gorbachev, by the spilling of blood and creation of martyrs, has now provided a strong motivation for the quest for complete freedom and independence.

He may have also set off a chain reaction throughout the Caucasus and Central Asia. Even if the Red Army is able to temporarily suppress the independence movement and even if Mr. Gorbachev's administration is replaced by an extremist clique, the fight will continue. The struggle for freedom and independence by the Azeris and other ethnic groups in the Soviet Union has only just begun. Neither the Turkish people in Turkey, nor the West, nor any Turkish government can remain indifferent.

Mr. Kilic, former executive editor of the Turkish Times, is a columnist for the Istanbul daily, Turkiye.

ded tax to make up for Mr. M...

L'actualité politique

Les «non-Slaves» inquiètent la Pravda

En décembre, un Russe est brutalement parachuté à la tête du Parti, au Kazakhstan. Cela provoque des émeutes. Quelques semaines plus tard, pour la première fois, l'Agence Tass transgresse un tabou, en préconisant le contrôle des naissances pour les Tadjikes, peuple asiatique particulièrement fécond. Et maintenant, la Pravda de Moscou lance une attaque en règle contre les «tendances nationalistes» dans les Républiques non slaves.

Elle ne se contente pas de préconiser une amélioration rapide de l'enseignement du russe – que 45 millions de Soviétiques ignorent. Elle en appelle au brassage des peuples. Elle dénonce la proportion des intellectuels non slaves formés dans les universités régionales, qu'elle juge trop forte par rapport à l'importance de leurs groupes ethniques. Elle dénonce ceux qui voient «un danger pour l'identité nationale dans l'échange interrégional de cadres».

Ce dernier élément apparaissait d'ailleurs également dans le communiqué final de la toute récente réunion du Comité central. Le fait est d'autant plus intéressant que Mikhaïl Gorbatchev, pour sa part, n'a absolument jamais fait allusion à cet aspect du «problème des nationalités». Le brassage des peuples et l'implantation de cadres «étrangers» dans les Républiques non slaves sont en revanche un des chevaux de bataille du numéro deux du Parti, Ligatchev, que personne ne considère comme un ami du numéro 1. On estime d'ailleurs généralement à Moscou que la décision de mettre un Russe à la tête du Kazakhstan a été prise contre l'avis du secrétaire général.

Quoi qu'il en soit, la subite parution de ces commentaires imprévus sur les «non-Slaves» est un fait de première importance. Dans l'article, fort brillant, qu'il signait à l'occasion du centenaire de la mort de Marx, feu Youri Andropov soulignait lui-même que le «problème des nationalités» représente plus et autre chose qu'une simple «survivance de mentalité bourgeoise», et que l'URSS «mettrait très longtemps» à le résoudre. Il disait la même chose à propos du «problème de la religion». Or, dans le cas des Républiques d'Asie centrale, l'identité nationale se recoupe avec l'appartenance à l'islam.

S'y ajoute le facteur de la croissance démographique, forte outre-Oural, et faible dans les Républiques slaves, comme le souligne lourdement le correspondant de Tass au Tadjikistan. Cet excellent confrère russe déplore la multiplication des Asiatiques et leur rapproche notamment d'être encouragés par des avantages sociaux conçus en fonction d'une croissance plus faible. Cette allusion à l'interdépendance entre démographie et économie apparaît également dans le texte mentionné de la Pravda, qui note qu'en Asie centrale «les lopins de terre individuels procurent souvent des revenus très élevés», que, de ce fait, les gens s'attachent à la terre, et que «cela freine les mouvements migratoires». Ainsi «l'intérêt personnel devient l'unique règle de comportement, avec parfois une connotation nationale».

Il est trop tôt pour affirmer qu'une nouvelle page s'ouvre dans la politique des nationalités, à Moscou. Mais on constate que des milieux très puissants sont d'avis qu'il faut briser les identités des Républiques prétendument fédérées, surtout quand elles ne sont pas slaves. En outre, ces mêmes milieux

ment parachuté à la tête du Parti, au Kazakhstan. Cela provoque des émeutes. Quelques semaines plus tard, pour la première fois, l'Agence Tass transgresse un tabou, en préconisant le contrôle des naissances pour les Tadjikes, peuple asiatique particulièrement fécond. Et maintenant, la Pravda de Moscou lance une attaque en règle contre les «tendances nationalistes» dans les Républiques non slaves.

Elle ne se contente pas de préconiser une amélioration rapide de l'enseignement du russe – que 45 millions de Soviétiques ignorent. Elle en appelle au brassage des peuples. Elle dénonce la proportion des intellectuels non slaves formés dans les universités régionales, qu'elle juge trop forte par rapport à l'importance de leurs groupes ethniques. Elle dénonce ceux qui voient «un danger pour l'identité nationale dans l'échange interrégional de cadres».

Ce dernier élément apparaissait d'ailleurs également dans le communiqué final de la toute récente réunion du Comité central. Le fait est d'autant plus intéressant que Mikhaïl Gorbatchev, pour sa part, n'a absolument jamais fait allusion à cet aspect du «problème des nationalités». Le brassage des peuples et l'implantation de cadres «étrangers» dans les Républiques non slaves sont en revanche un des chevaux de bataille du numéro deux du Parti, Ligatchev, que personne ne considère comme un ami du numéro 1. On estime d'ailleurs généralement à Moscou que la décision de mettre un Russe à la tête du Kazakhstan a été prise contre l'avis du secrétaire général.

Quoi qu'il en soit, la subite parution de ces commentaires imprévus sur les «non-Slaves» est un fait de première importance. Dans l'article, fort brillant, qu'il signait à l'occasion du centenaire de la mort de Marx, feu Youri Andropov soulignait lui-même que le «problème des nationalités» représente plus et autre chose qu'une simple «survivance de mentalité bourgeoise», et que l'URSS «mettrait très longtemps» à le résoudre. Il disait la même chose à propos du «problème de la religion». Or, dans le cas des Républiques d'Asie centrale, l'identité nationale se recoupe avec l'appartenance à l'islam.

S'y ajoute le facteur de la croissance démographique, forte outre-Oural, et faible dans les Républiques slaves, comme le souligne lourdement le correspondant de Tass au Tadjikistan. Cet excellent confrère russe déplore la multiplication des Asiatiques et leur rapproche notamment d'être encouragés par des avantages sociaux conçus en fonction d'une croissance plus faible. Cette allusion à l'interdépendance entre démographie et économie apparaît également dans le texte mentionné de la Pravda, qui note qu'en Asie centrale «les lopins de terre individuels procurent souvent des revenus très élevés», que, de ce fait, les gens s'attachent à la terre, et que «cela freine les mouvements migratoires». Ainsi «l'intérêt personnel devient l'unique règle de comportement, avec parfois une connotation nationale».

Il est trop tôt pour affirmer qu'une nouvelle page s'ouvre dans la politique des nationalités, à Moscou. Mais on constate que des milieux très puissants sont d'avis qu'il faut briser les identités des Républiques prétendument fédérées, surtout quand elles ne sont pas slaves. En outre, ces mêmes milieux attirent l'attention sur les dangers de l'agriculture privée. A l'évidence, l'attaque vise aussi la récente minilibéralisation du tout petit commerce de biens et de services («intérêt personnel...»).

Pourquoi le parachutage de Kolbine au Kazakhstan, qui avait d'avance toutes les chances de provoquer des émeutes graves? Pourquoi toutes ces prises de position si nouvelles sur la démographie des non-Slaves, leurs «privilèges» et leur «identité»? On a l'impression que la lutte interne a été portée sur un terrain qui n'est pas le plus favorable pour M. Gorbatchev.

Alexandre BRUGGMANN

Rusya ve Şeyh Şâmil

ERDAL ÖZDEN

Bu yazıyı kaleme almakla ta-nınmayı amaçladığımız kitabın adı... "Rusların Kafkasya'yı istilası ve Şeyh Şâmil." Yazarı JOHN F. BADDELEY adında bir İngiliz Türkçe'ye çeviren, geleneksel ve biyolojik akrabalıktan çok ruh akrabalığının ağır başlığı, amcamın oğlu en sevgili kardeşim Sedat Özden. Eseri Türk okurlarına sunan Kayhan Yayınevi. Çevirmeni ve yayınevini, her ikisini de gönülden kutuyorum ve benzeri çalışmalarının devamını diliyorum.

Çevirmenin "tadim" yazısında da belirttiği gibi, "İmam Şâmil ve Kafkasya isimleri Türkiye'de hemen hemen hiç kimseye yabancı gelmemesine rağmen gerçek anlamları ve tarihte yükledikleri işlev bakımından tam olarak bilinmemektedirler."

Doğrudur, Türkiye'de Şâmil hakkında yazılan eserlerin hemen hepsi roman türündedir. Ve olay Şâmil'in efsanevi kahramanlığı çerçevesinde hep romantik hava içinde işlenmiş ve sunulmuştur.

Oysa Müslümanlar olarak asıl bizlerin bu konuları çok daha ciddi ve ilmi metodlarla etüd etmemiz gerekmez miydi? Ancak acıdır ki, bunları, her alanda bu böyledir-yabancılar, gayri-müslimler bizden daha duyarlı bir tarzda işlemekte ve bize de tercümesi düşmektedir.

Şâmil'in tarihi bir misyonu yüklediği ve asıl "zor" olanı başardığı üzerinde pek konuşulmamış, yazılmamıştır.

Şâmil, ülkesinde, hem de savaş hal gibi olağanüstü bir durumda, yüz yıllardır gerçekleştirilemeyen, milleti bir birlik ve bütünlük içinde, en önemlisi "İslâmî bir idare" altında toplayıp disipline etmeyi, bir "ordu" kur-

Şeyh Şâmil oğullarıyla birlikte görülüyor

mayı başarmıştır. İşte, bu, o günlerin Kafkasyası için çok "yeni" ve başarılı "en zor" olanı idi.

Gerçi, Şâmil'in öncülleri İmam Gazi Muhammed ve Hamzat, onların da öncüsü İmam Mansur tarafından bir temel atılmıştı. Bir çığır açılmıştı. Ancak öyle de olsa asırlardır örf ve âdetlerinden, millî geleneklerinden başka bir hayat nizamına, düzene alışmamış, bir hukuk sistemine bağlanmamış olan, özgürlüğüne aşırı düşkün ve endividüel (ferdiyetçi) cemiyet tipinin ifrat derecede hakim olduğu bir toplum... O kadar ki bu toplumdaki her kabile, hattâ her fert bir devlettir. Kendi kendinin toz konduramaz hâkimidir, yöneticisidir. Aslâ boyun eğmeğe, bir başkasının emrine, komutası altına girmeye tahammülü yoktur.

Böylesine karakteristik ve belki dünyada tek, nev-i şahsına münhasır bir ruh yapısına sahip, ele-avuca gelmez, bir kabakaliba sığmaz bu dağı ruhları bir disiplin ve idare altına sokmayı ve onlardan, belli emir-komuta zinciri içinde bir "ordu" teşkil

edebilmek başarısını büyük çapta sağlayabilmiş olması bizce Şâmil'in en büyük yanındır. Hem de sımsıkı bir şekilde "İslâm idaresini perçinlemek ve bu ruhla onları bir yumruk gibi istenilen yere tevcih etmek... İşte "Mürîdizm" in ve "İmam"ların gerçek başırası ve ana kaynak İslâm'in eninliği...

Demek ki, Şâmil'in asıl büyüklüğü, O'nun dâhi bir komutan, bir gerilla lideri, büyük asker olmasından çok, bir "devlet adamı" misyonunu yüklenmiş ve başarmış olmasıdır.

Kafkasya'yı gören, Kafkas insanıyla tanışan, Kafkas-Rus mücadelesi hakkında az çok bilgi sahibi olan her yabancının, Kafkasya hakkında yazmak konusunda kendisini âdeta mecbur hissetmesinin iki sebebi olduğunu yine onların kendi itiraflarından anlıyoruz.

Birincisi: Kafkasya'nın emsalsiz güzelliği ve Kafkas insanının "masal ülkesi çocukları" tabirinin kapsamı içinde kendilerinde bıraktığı tutku, dostluk ve Kafkasya aşkı...

İkincisi: Kafkasya'nın, aslâ

kıyas dahi kabul etmez (insan gücü, silah ve teknoloji) üstünlüğüne rağmen nasıl olup da Rusya'ya karşı bu kadar uzun bir süre mukavemet edebildiği ve bu mukavemetin kaynağının ne olduğu sorusu...

Harika bir benzetişle bu, "Küçük bir ülkenin 70 milyonluk bir devle çarpışması 'Davut'un minik boyuyla Golyat'a karşı savaşımını andırıyordu." (1) İşte bahsimize konu olan bu eseri de yazarın aynı sebeplerle kaleme aldığı hemen önsözünden anlamak mümkündür.

Eser, Kafkas-Rus mücadelesinin, başka bir deyişle Rusların Kafkasya'yı işgalinin askeri ve siyasi ağırlıklı, hayli detaylı bir tarihidir.

Rusların Kafkaslara yaklaşması, Çerkeslerle ilk temasları ana hatları ile belirtildikten sonra, kronolojik olarak, tarihi akışı içinde Rusların Kafkasya'nın işgalini nasıl tamamladıkları oldukça geniş bir tarzda anlatılmaktadır.

Bütün Müslümanların dünya genelinde acı çektiği ve dünya güç dengesinde inşeye geçtiği, hatıta gücün düştüğü, emperyalistlerce bir bir sömürgeleştirilmeye başlandığı dönemlerde, Şâmil'in başkaldırısı, kıyamı (olanca İslâmî rengiyle) nasıl başı çekmişse, bugün de Müslümanların uzun yıllar çektiikleri acıların ve sırtlarında sakıyan bunca kamcinin ıstırapı ile kendilerine gelmek, yeniden "diriliş"i gerçekleştirmek uğrunda başlattıkları bu yeni "dönem" de de yine bir bayrak olabilir ŞÂMİL...

Allah'ın adını yüceltmek, İslâm'ın izzetini korumak, Kafkasya'nın istiklâline toz kondurmak yolunda (çeyrek asrı aşkın bir zaman) da koştuğu Şâmil'in öz yurdunda bugün yükselen şu soylu sese kulak kabarttığımızda umudumuzun pek de hayal olmağı anlaşılır sanırım.

Mohaç-Kale Eğitim Enstitüsü'nün bir öğrencisi, Le Monde gazetesi muhabirlerine bakın neler söylüyor:

"Perestroika inancımı açıklamaya ve Ramazanda orucunu çekinmeden tutmama müsaade ediyor. İnşallah bir gün gelecek yüksek sesle zikretmeye de müsaade edecektir."

Yine aynı gazetenin tesbitine göre, uzman bir kişinin ağzından, "Nakşi Tarikatının men-

• Devamı 10. Sayfada •

KHI
TERCÜME
nin neşrettiği, Mehmet Keskin

1/6

16. Divân, VIII/198, nu.1173

Rusya ve Şeyh Şâmil

• Baştarafı 7. Sayfada •

supları, Dağıstan'daki Parti üyelerinin sayısı kadardır. (100.000) (4 Mayıs 1989 tarihli Zaman Gazetesi)

Bir de Sovyetlerin öbür ucundaki Müslümanların (Özbeklerin), bizzat Gorbaçov'un ağzından, "radikal İslâmcılar olarak dışlerini göstermiş olmaları..." durumunu da buna eklersek...

Konuyu bitiren bir parantez açmadan edemeyeceğim. Yukarıda demiştik ki, Türkiye'de Şâmil, tarihi işlevi bakımından pek ciddi olarak işlenmemiş, anlaşılmamıştır. Burada bir istisna yapmayı kendime görev sayıyorum. Zübeyir Yetik Bey'in Beyan Yayınları arasında çıkan "İmam Şâmil" isimli küçük biyografik incelemesi. Burada dikkat çeken ve takdirimizi toplayan, bizim de katıldığımız, paylaştığımız, konuya yaklaşım ve ele alış biçimidir. Romantik ve hissi medhiyeler yerine, mesele esas olması gereken "esprisi" içinde, Şâmil'in bir misyonu yüklediği ve bunun da hakını verdiği noktasına özellikle parmak basışıdır. Meseleyi İslâm-Ümmet sentezi içinde ele alış daha da güzel ve esere bir boyut kazandırmaktadır.

Biz meseleyi böyle bakmak istiyoruz. Meseleyi ümmetin meselesi ve bu büyük kütlelerin bir organı olarak ele almak istiyoruz. İslâm mozaiğinde hiçbir

çatlaklık, çizik, karaltı ve gölge olsun istemiyoruz. Tavus kuşunun hiçbir rengi solmasın istiyoruz. Güzellik ancak böyle ortaya çıkar. Renk nesci ancak böyle tamamlanmış olur. İslâm'ın hedefi de bu değil mi zaten? Bütün kavimlerin (ulusların) kardeşliği, hak eşitliği esası... Bu eşitliği, kardeşliği sağlayamayanların mozağının çatırdadığına şahit olmuyor muyuz bugün?

Zübeyir Yetik Bey'in beğendiğim bir cümlesi ile bitirmek istiyorum.

"Ölümünün üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına karşın, İmam Şâmil, bugün de dipdiri bir kişilik olarak gündemdedir. Geçen zaman O'nu belleklerden silememiş; İmam Şâmil, kendi dönemindekilere olduğu kadar, günümüz Müslümanlarına da çok şey anlatan bir ad, bir kimlik, bir simge olma durumunu korumuştur. Bu; O'nun bir "tarih dönümü" noktasında yaşamış bulunmasından ve yaşadığı dönemdeki bu özelliğinden hakını vermiş olmasından kaynaklanan bir olgu olarak değerlendirilmelidir."

Ve bir simge olarak kalacaktır da. Ta ki, O'nun yurdu (Kuzey Kafkasya), İslâm Sancağı ve ezan sesi altında hür ve bağımsız oluncaya dek. İşte o zaman büyük Şâmil'in aziz ruhu gerçekten sad olacaktır.

(1) Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi, sayı: 68-69-70, sh. 41.

Televizyond

Kazanç baram olanın

Türkiye'de Pan-Türkizm gerçekleşemez ama Türklerin yaşadıkları başka ülkelerle ve komşularımızla aramızı açacak bir ideolojidir

SHP'nin görüşü

SUNUŞ

SOVYETLER Birliği'nde ve Doğu Avrupa'da demokratikleşme, yeniden yapılaşma hareketlerinin, etki alanı içindeki toplumlarda ulusal kimlik ve bağımsızlık arayışlarına yol açması, "dış Türkler" sorununu beklenmedik hızla Türkiye'nin gündemine getirdi.

Birkaç ay öncesine kadar Bulgaristan'daki çağdaş Jivkov rejiminin Türk azınlığa baskılarını eleştiren, üyüz bin Türk'ün iki ay içinde Türkiye'ye sığınmalarını insan hakları ihlallerine örnek gösteren Batı basını birdenbire "sahlanan Türk milliyetçiliğinin tehlike çanlarını" duyurmuştu: Bu duyumun, zamanlama açısından, Azerbaycan olaylarıyla çakışması herhalde sırf bir rastlantı değildi.

Doğu ve Batı Avrupa'daki yazarlara göre "çoktan öldü sanılan Türk milliyetçiliği yeniden canlanıyor"du. Azerbaycan sadece bir başlangıç ve de etnik Türkler Moskova'nın yeni baş belası görünümünde ortaya çıkmıştı. Bir İngiliz gazetesi "Rus toplumu bu geri kalmış Müslüman Türk cumhuriyetlerini sırtından atarsa, katıksız Slav ve Hıristiyan kültürü ile 'ortak Avrupa evi'ne daha kolayca girecektir" diyor. Bazıları da "Orta Asya'nın yitici bozkurtunun ulularının" duyuruyor. Batı uzmanları Kafkasya olaylarını yeni bir Ermeni soykırımına benzetirken, hareketleri İslamın Hıristiyanlığa yeni bir meydan okuması şeklinde görenler artıyor. Tüm bu değerlendirmelerde Türkiye'ye de uygun bir rol biçilmekteydi.

Bu röpörtaj dizisi, Türkiye'deki en yetkili kişilerin dış Türklerle ilişkileri, sorunlara nasıl baktıklarına ışık tutmak için hazırlandı. Üç büyük muhalefet partisinin liderleri, dış politika-dan sorumlu iki bakan, uluslararası ilişkiler uzmanı iki üniversite öğretim üyesi, sorunlarımızı verdikleri yanıtlarla, bu iddiaların doğruluk derecesini belirlemeye, gerçekleri aydınlatmaya çalıştılar.

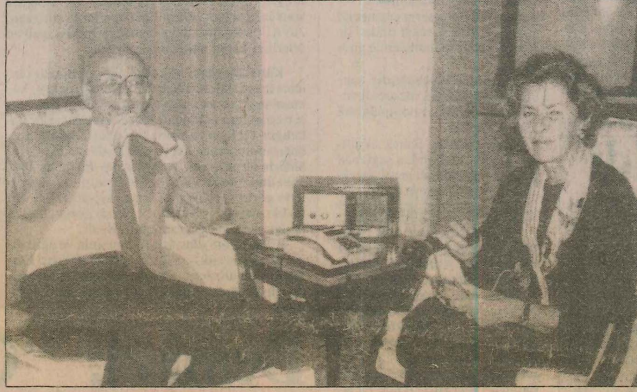
Kendilerine içten teşekkür ederim.

N.Y.

DİŞ Türklerin durumuyla ilgili ilk söyleşiye SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile yaptım. TBMM'deki odedasında sorunları yanıtlarken, her zamanki ılımlı ve dengeli yaklaşımını sergiliyordu. Bu meseleye, ayrıntılı olarak değil, genel çerçevede, Türkiye'nin çıkarlarına uygunluğu bağlamında baktığı seziliyordu. Bu nedenle "dış Türklerin tanımı"ni yaparken Kafkaslar'daki ya da Orta Asya'daki etnik Türk ülkelerinden çok, Balkanlar'da ve Kıbrıs'ta kalmış Türklerin üzerinde duruyor, bu olgunun cumhuriyet kurulduğundan bu yana Türk dış politikasında önemli yer tuttuğunu şöyle anlatıyor:

"Kıbrıs Türkleri daha farklı. Orada Kıbrıs adasında imparatorluk zamanında yerleşmiş Türk asıllı bir toplum. Britanya İmparatorluğu'nun parçası olarak bir süre yaşiyorlar, sonra bağımsızlığını kazanırken yeni Kıbrıs devletinin kurucu halklarından biri olarak yer aldılar. Anayasası'nın Makarlos tarafından geçersiz kılınması ve Türk toplumunun haklarından mahrum edilerek, basit bir azınlık haline getirilmesi gayretli 1963-74 döneminde Kıbrıs Türklerini tam bir esaret ve can tehlikesi içinde yaşattı. Sonunda Kıbrıs Türk Cumhuriyeti içinde siyasal eşitliklerini, bağımsızlıklarını kazandılar. Bir federasyon kurulması ihtimali hâlâ var. Bu bakımdan Kıbrıs'taki Türkler, Türkiye'nin dışındaki Türkler sayılabilir ama KKTG'nin vatandaşlarıdır. Belki bir gün federe Kıbrıs devletinin vatandaşları olacaklar.

"Balkanlar'daki Türklerin durumu da başka. Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türkler, Kurtuluş Savaşı sonunda Lozan Antlaşması imzalanırken imparatorluk esasında Balkanlar'a yerleşmiş, hayatlarını orada idame ettirebilir anlaşmaya kabul edilmiş azınlıklardır. "Belirli siyasal azınlık hakları var. Bunlar

SHP lideri Erdal İnönü, kısa bir süre sonra iktidara gelip Türkiye'nin Avrupa'daki yerini daha iyi hale getireceğini söylüyor.

uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmış, Türkiye'de bu hakların uygulanmasından sorumlu olan taraflardan biri... Bu açıdan bu ülkelerdeki Türk azınlıklarına karşı ayrı bir dikkatimiz var. Buna karşı Yugoslavya'daki Türk azınlığı böyle bir anlaşmayla korunmuyor ama Yugoslav federasyonunun onların haklarına saygılı davranmasıyla insanca yaşamaya devam ediyorlar."

Bu sözlerle İnönü, Batı Trakya ve Bulgaristan Türklerinin durumlarına ayrıntılı olarak girmeden, Türkiye'nin bu konudaki duyarlılığını belirtti.

PAN-TÜRKİZM TEHLİKESİ

Batı basınında, Türk milliyetçiliğinin özellikle Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde hareketlenmesinin "Pan-Türkizm" olarak algılandığını anımsattıktan sonra "Türkiye'de bugün Pan-Türkizm akımı gerçek bir tehlike oluşturuyor mu?" diye sordum. SHP Genel Başkanı, böyle bir tehlike görmekteki beraber, konunun bazı çevrelerin tutumu yüzünden ülkelerarası ilişkileri bozabileceği kaygısını taşıyordu. Bunu şöyle açıkladı:

"Pan-Türkizm akımının tehlikesi, Türkiye ile komşularının ve daha uzakta ülkelerin arasını açması. Gerçek tehlike bu. Yoksa bu, gerçekleştirilecek bir olay değil. Dünyadaki bütün Türklerin bir araya gelebilmesi mümkün değil ama böyle bir çağdaşlık ülkelerin vatandaşları olarak yaşayan Türk azınlıkları için büyük bir tehlike oluşturur. Böyle akımların hükümet çevrelerinde öne sürülmesinin tehlikesi bu noktalardadır."

Bu sözlerle Devlet Bakanı Konukman'ın malum demecine isim vermeden atıfta bulunan SHP Genel Başkanı, bu iddiaların sınırlarını da şöyle çizdi:

"Tabii başka ülkelerdeki Türklerin sorunlarıyla ilgilenmek, Azerbaycan Türkleriyle bütün ilişkileri kurup yakınlaşmak, ya da uluslararası anlaşmalardan doğan azınlık haklarının uygulanmasında takipçi olmak Pan-Türkizm değildir, o ülkelerin işlerine kanışmak anlamına da tehlikeli bir yaklaşımdır. Böyle akımların hükümet çevrelerinde öne sürülmesinin tehlikesi bu noktalardadır."

DİŞ TÜRKLERLE YETERİNCE İLGİLENMİYORUZ

"Cumhuriyet döneminde dış Türklerle ilişkileri geliştirmede çekingen davranıldığını, bu yüzden Türkiye'nin uluslararası camiada bu stratejik kozu kullanmadığı iddiaları var. Bunlara katılmıyorum musunuz?" diye sordum.

SHP lideri bu konuda bir hayli duyarlıydı. Dış Türklerin bir stratejik öge şeklinde düşünülmesine karşın, bunu "anlık bir savaş içinde ittifak yapmak" olarak algıyordu. "Bu, doğru bir yaklaşım değil" diyor. Öte yan-

Türkiye'de "DIŞ TÜRKLER" Sorununun

DÜNÜ. BUGÜNÜ. YARINI

NİLÜFER YALÇIN

1

Türkiye yardımcı olabilir mi? Ya da olmalı mı?

SHP lideri böyle bir davranışa karşı olduğunu hemen açıkladı ve "Böyle şeylerde pek yardımcı olunamaz, bu halkın kendi iradesine bağlıdır. Biz sadece kültürel bağlarımız olan hatta olmayan insanlar için barışçı çözümler bulmaları dileğini ifade ederiz. Kavga etmeden, yeni önerilerini ortaya çıkaracak barışçı düzenlemelere götürülmesine yardım ederiz. Bunun ötesi mümkün değil" yanıtını verdi. Azerbaycan olayları sırasında Azeri Türklerinin bizen bazı beklentiler içinde olduklarını, "Sesimizi dünyaya duyuruyor, yarımda olun" çağrılarını hatırlattım. Türkiye'nin SSCB ile dostluk ilişkilerine de dayanarak, bazı girişimlerde bulunması, insan haklarını gündeme getirerek, hedefe kan dökülmeden ulaşılmamasına yön vermesi hata olur muydu?

İnönü bu konuda kesin tavır alıyordu: "İki ülkelye de barış içinde yaşamak istiyorsak, onların anlaşmazlıklarına taraf olamayız. Azerbaycan bağımsızlık istiyor ve SSCB buna karşı çıkıyorsa, biz burada bir taraf olamayız, sonra bizim yardım edeceğimiz diye, gerçekleştirilmeyeceğimiz bir yardım vermemiz de yanlış olur. Öte yandan komşularıyla barış içinde yaşarken aralarındaki sorunları yumuşaltmaya çalışmak insanlık görevidir. Ama bize dost iki ülke arasındaki çatışmayı teşvik etmek şeklinde götüremeyiz."

Belliydi ki, İnönü, bu konuda bir arabuluculuk ya da haklıdan yana olma şeklinde tavır alınmasını bile ulusal çıkarlarımız için tehlikeli görmekteydi.

TÜRKİYE, YERİNİ KENDİ GÜCÜYLE BELİRLEMELİ

Bu konuyu biraz daha deşmek amacıyla, SHP liderine şöyle bir soru daha yönelttik: "Türkiye'nin dış Türklerle her türlü yardım ve desteği vererek, bir yerde onların önderliğini yaparak, uluslararası alanda kendisine daha güçlü bir yer sağlayabileceği görüşleri ortaya atılıyor. Bu görüşü paylaşıyor musunuz?"

Erdal İnönü, böyle bir iddianın gerçeklikle bağdaşmadığı kanısındaydı: "Ben Türkiye'nin kendi gücüne dayanmasını en doğru yolu olduğuna inanıyorum" dedi. Kendisi, dış Türklerin bağımsızlığına kavuşmalarından memnun olacağını ama bunu gerçekleştirme şansının ne olduğunu bilmek mümkün değildi. "Bunlar bizim politikamız olarak ele alınacak şeyler değil, başkalarının davranışlarına dayanan politika oluşturmak yaşıdır. Biz başka ülkelerle barışık yaşamak, kendi politikamızı yürütmek istiyoruz. Sımdı uluslararası siyaset planında bir muhalefe içindeyiz, onun için müteffiklerle olsun başka ülkelerle olsun böyle bir ilişki içinde değiliz. Kendi gücümüzle ilerleyeceğiz. Stratejimiz ona bağlı olmalı. Dış Türklerle bağlı bir strateji yürütmek bence yanlışdır" dedi.

İnönü, değişen dünya koşulları karşısında Türkiye'nin yeni bir dış politika stratejisi oluşturmak için tüm partiler ve kuruluşlar arasında bir "milli mutabakat" sağlanması gerektiğine de inanıyor. SHP liderine göre bu gelişmelerin etkililerini her parti ayrı ayrı değerlendirilmeliydi, çünkü zaten temel ilkelere partilerde görüş farkları yoktu. Atatürk'ün dış politikası yürütürdü. "Sayın Özalp'ın bildiğiniz müdahaleleri var, işleri karıştırıyor, yanlışlar yapıyor ama esasta mutabakat var." Ayrıca bir "milli mutabakat gerek yok" dedikten sonra, 10-15 yıl sonraya yönelik şu tahmini yaptı:

"Türkiye şimdiki yerinde yeni Avrupa'da olacak. Kısa bir süre sonra iktidara geleceğimiz için bu bakımdan daha iyi bir Türkiye olacak."

YARIN:
DYP LİDERİ SÜLEYMAN DEMİREL'İN GÖRÜŞLERİ

SOVYET İMPARATORLUĞU DAĞILACAK MI?

Söyleşide sıra en güncel ve kritik konulara gelmişti. Son gelişmeler yüzünden SSCB imparatorluğunun dağılacığı ya da gevşek bir konfederasyona dönüşeceği inancı yayılmaktaydı. Türk kökenli cumhuriyetlerde bağımsızlık hareketleri artıyordu. "Tüm bu gelişmelerin sonuçları hakkında tahminleriniz nelerdir?" diye sordum.

SHP lideri bu konuda açıksozlü ama bir hayli ihtiyatlıydı:

"SSCB şimdiki yeni bir yapılanma içinde. Glasnost, perestroika derken, devletin yapısı temelden değişikliğe uğruyor, demokrasi sistemine geçiliyor. Tek başına demokrasi geçmek bir federasyonun dağılması anlamına gelmez, ancak federasyonu bir arada tutan, gücüne var olmuş bir anlaşma değilse, o zaman çözüme, ayrılma söz konusu oluyor. Benim bildiğim, bizde de işi kimse bilmiyor. Yani bugüne kadar tek partili bir iktidar içinde bir arada durmuş bir federasyon, şimdiki parti diktası ortadan kalkınca federasyon halinde yaşamaya devam edecek mi? Bununı kimse bilmiyor. Tahminde bulunmak çok zor."

Böylece İnönü, SSCB'de birliğin akibetinin, ilerde dünya ve Avrupa konjektüründeki gelişmelerle, karşılıklı pazarlıklara ve bir noktada Sovyetler'in uygulayacağı politikaya bağlı olduğunu ima ediyor, "Bazı hareketler var ama bunların ne ölçüde bağımsızlık getireceği henüz belli değil. Baltık ülkelerinde görülen bağımsızlık isteği Doğu cumhuriyetlerinde aynı ölçüde var mı, henüz görmüş değiliz" diyor. Kesin tahmin yapmak İnönü açısından bugünün işi değil.

TÜRKİYE ANLAŞMAZLIKLARA TARAF OLAMAZ

"Peki, SSCB'de bir çözülme başlarsa, Türk kökenli cumhuriyetlerin bağımsızlığı kan dökülmeden, barışçı yollardan kavuşmalarında

ADRIYATIK'TEN ÇİN DENİZİ'NE KADAR TÜRKÇE
KONUŞAN BİR TÜRK ALEMİ VAR, AMA BİR TEK
DEVLET ALTINDA BİRLEŞEMEMİŞ...

DYP lideri Süleyman Demirel'in görüşleri

Türk olup da Pan-Türkizmi reddetmek mümkün değil, ancak siyasette aklın, gerçeklerin dışına çıkamazsınız, Türk âleminin tek devlet halinde toplanmasına çalışmak maceradır

DOĞRU Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in dış Türkler konusundaki ilgisi ve değerlendirmeleri hem çok geniş, hem de siyasi yorumlar açısından bir hayli ilginçti. Türk topluluklarının tarihteki gelişmelerini, zaaflarını, bugünkü durumlarını yakından izlemiş, ayrıca bunların bugün Avrupa ve SSCB'deki hızlı değişimlerden nasıl etkileneceklerinin bu konudaki imkanlarını, gerçekçilik çerçevesinde değerlendirmişti.

Bir buçuk saatlik söyleşimizde, önce "Türk âlemi" dediği topluluğun tanımını özette şöyle anlattı:

"Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar 10 bin kilometrelik bir saha içinde Türkçe konuşularak gidilebileceğini, Batı kaynakları bilirler. Yalnız bu âlem oldum olası parçalıdır. Tek bir devlet halinde birleşememiştir. Kökleri Türkçe olan değişik lehçeler konuşurlar. Bin yıldır Orta Asya'dan Anadolu'ya sarkan Türkleri birleştiren unsurlar, dil ve din birliğidir. Halen her biri ayrı ayrı ülkelere bölünmüştür. İki başımız Türk devletinden biri Cumhuriyetimiz, öbürü KKTC'dir. Dağınık, büyük bir âlemdir bu..."

DYP liderine göre, Cengiz Han Orta Asya Türklüğüne, Timurlenk ise Anadolu Türklüğüne büyük zararlar vermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu kuruluşu üç kıtaya da yayıldığı halde, hep Batı'ya yönelmiş, Kırm'daki Türklerden başkasıyla ilgilenmemiştir.

'BALKAN TÜRKLERİ ANADOLU TÜRKLERİDİR'

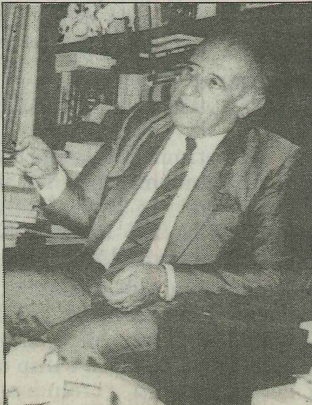
Demirel, bugün Balkanlarda, Kıbrıs'ta, Ege adalarında yaşayan Türklerin durumlarını Orta Asya'dakilerden "farklı" görüyor. "Balkan Türklüğü, Osmanlıların bu bölgelere Anadolu'dan getirip yerleştirdikleri 'evlad-ı fatihan'dır. Bizatlılı Anadolu Türklüğünün oradaki devamıdır. Bu nedenle, Orta Asya Türklüğünden farklı bir konudur bizim için" diyerek, iki gruba ayrı bir açıdan bakıyordu. Bunun yanında DYP lideri, Türk milliyetçiliğinin de Osmanlıların son döneminde, Balkanlarda ayrılıkçı hareketler, isyanlar başlatıldığını, Atatürk'ün de Balkan Türk'ü olarak, önceleri daha kesin çizgiler, hatta şoven denilebilecek bir milliyetçilik anlayışında olduğunu belirtiyordu. Demirel, "Benim görüşüm bu, ama bazı kimseler bunu tartışır. Atatürk milliyetçiliği daha sonraları, daha değişik tanımlarla, başka şekillere yönelmiştir. Yayılmacılık unsuru asla taşınmamıştır" diyor. Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde Kırm, Kazan, Azerbaycan'dan Osmanlı topraklarına gelen düşünürlerin de büyük rolü olduğunu vurguluyordu. "Türkçülük olayı bence bir siyasi cereyan değil, bir gerçektir" diyor.

DYP liderinin Pan-Türkizm konusunda da çok ilginç görüşleri vardı ve burada bir siyaset adamı olarak, "duygusalılık ve ümit" ile "gerçekçilik ve devlet politikası" arasındaki keskin çizgiyi çok net bir şekilde çiziyordu. Batılılar bir Pan-Türkizm uyanışının başladığı görüşünde hatalıydılar. Demirel, bunu şöyle açıklıyordu:

"Cumhuriyet bir misak-ı milli devletidir. Kendi dışında toprak arayan, emperyalist niteliği yoktur, cumhuriyet kurucuları Pan-Türkizmi bu yüzden reddederler. Şimdi Pan-Türkizm olsa iyi olmaz mı? Türk olup da Pan-Türkizmi reddetmek mümkün değildir. Keşke olabilse... Yalnız siyasette aklın dışına çıkamazsınız, imkanlarınızı aşmak maceradır. İmkanları aşarak elindeki ve kaybetmek akılcı değildir. Türklük âleminin uyanışını, esaretten kurtuluşunu istemeyen bir Türk yoktur. Öte yandan bu âlem bir tek devlet halinde toplanması çalışmak maceradır. Hem onların başına dert açarsınız, hem de elinizdekiyi yitirirsiniz."

SSCB'NİN DAĞILMASINI BİZ TEŞVİK ETMEYİZ

Sovyetler'in ve Avrupa'nın içine girdiği bu hareketler sonunda milliyetçiliğin şahlanmasını önlemeyi mümkün görmüyordu DYP lideri... Gorbaçov'un yeni doktrini, "kişinin istediği yer ve idareyi seçme hakkı evrenseldir" dediğine göre, ergeç insanların, başkasının boyunduruğunda yaşamak istemeyeceklerini söylüyordu. Şunu sorduk: "Peki, bu dağılmanın zamanı ve sonuçlarıyla ilgili bir tahmin yapar

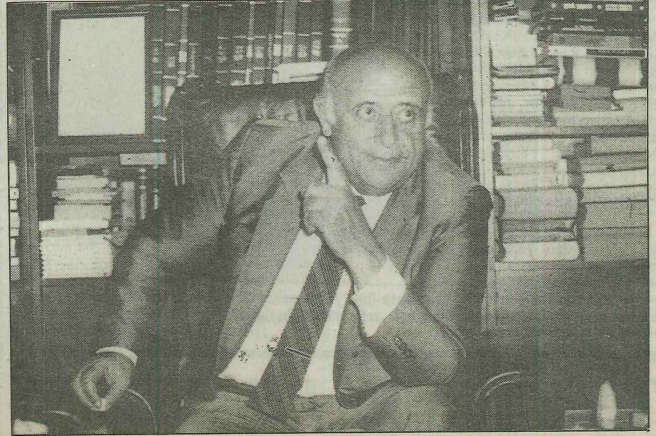

"Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar Türkçe konuşan bir Türk âlemi var."

Türkiye'de DIŞ TÜRKLER Sorununun DÜNÜ.BUGÜNÜ.YARINI

NİLÜFER YALÇIN

2

"İlerde bir Türk devletleri birliği oluşursa bunu kimse reddetmez, ancak bugün için hayaldir."

minsiniz? Türk cumhuriyetlerinin durumu ne olur? Türkiye, bir yardım yapabilir mi?"

Demirel, "Yıkılmayı teşvik etmeyelim, böyle bir imparatorluğun çözülmesi olayına çok dikkatle bakmak lazım. Türkiye burada teşvik edici olamaz ama birlik çözülmesinin diye bir tavır içinde de olamaz" gibi ilginç bir yanıt verdi. Bu tutumuyla SHP liderinden bir hayli farklı bir strateji benimsemişti ortaya çıkıyordu. Demirel'e göre, bu olay, Türkiye'nin dışında bir olaydı. Şayet SSCB'de çözülme olur da Türkler yeni devletler kurarlarsa, Türkiye buna ancak sevinerek bakardı, ama bu Pan-Türkizm diye yorumlanamazdı.

BİR TÜRK KONFEDERASYONUNU KİM REDDEDER?

DYP lideri, "Burada, Türkiye'de dalgalanan bayrak, uygarlık, Türklük gururu bütün Türk âlemini rahatlatacak bir unsurdur" diyerek Türkiye'nin manevi etkisini ve ağırlığını belirttikten sonra, olasılıklar üzerindeki tahminlerini şöyle sürdürdü:

"Bir gün birçok Türk devleti meydana gelebilir, bunlar arasında bir konfederasyon kurulusu şeklinde gelişmeler olursa, bunu kimse reddetmez ama bugün için hayaldir. Bu çeşit düşünceler bir devlet politikası olmaz, ancak bir ülkenin çocuklarının kafasında bir hayal şeklinde yaşamasında da zarar yoktur. Bunları devlet politikası haline getirirseniz, elinizdekileri de yitirirsiniz. Ama Türklerin esaretten kurtulmasına sıcak bakarsanız, yabancı kalamayız."

Demirel, önümüzdeki yıllarda SSCB'deki gelişmeler konusunda, ABD'nin strateji uzmanı Brzezinski'ye atıfta bulundu: "Brzezinski'ye göre, bugün Sovyetler, bir milletler volkanidir, patlayacaktır. Eğer Moskova bir konfederasyona gitmezse, yeni sınırlar çizilecektir, buna Türkiye de girecektir. Yeni haritalar olacaktır. Bunları hep senaryo olarak takdim ediyorlar ama neden şimdi yapıyor bu senaryolar?"

BU OLAYLARIN ÇIKMASINA KARIŞAMAYIZ

Türk cumhuriyetlere kan dökmeden özgürlük sağlanmasında Türkiye'nin yardımcı olamayacağı hususunda, DYP ile SHP liderleri birleşiyor. Demirel de, "Bu olayların meydana gelmesine yardımcı olamayız. Türkiye hem kendi başına, hem de ortakların başına dert açabilir. Bu konjonktürde Türkiye'nin yapabileceği bir şey yok, ancak manevi ve moral destek verebilir" diyor. Ancak hemen ardından da, iki tarafı keskin kılıç misali, şu fikri savunuyordu: "Manevi desteği kamuoyu, halk sağlar. Öte

yandan Türkiye, bunların bağımsız devletler haline gelmelerine de karşı çıkamaz. Bu, çok büyük hata olur." Böylece DYP lideri, Türkiye'nin, ellerini bu hamura buluşturmaktan, ancak moral, destek sağlayarak, olayların gelişmesini izleyerek, ortaya çıkacak oluşumların riskini almadan, sonuçta, Türkiye'nin çıkarına en uygun olanı seçmek politikasını savunuyordu.

"Eğer durum olgunlaşmadan bir çözümme başlatılırsa, SSCB hem bu parçalamaya çabalarının önünü kesmeye, hem de o şartları yaratımlarla çatışmaya kalkacaktır. Bu yüzden çok dikkat etmek lazım. Böyle bir olay Türkiye için büyük sıkıntılar çıkarır. Dünya karşısında kendimizi savunamayız. Hem de yardım etmeye çalıştıklarımızı ezdiririz. Sovyetler'in husumetini çekmemeliyiz, ancak bu yüzden de korkak, pısrık hareket etmemeliyiz" diyor.

TÜRKİYE'NİN GÜCÜ NASIL ARTAR?

"Türkiye, bu etnik Türk uluslarına önderlik ederek, dünyaya açılmalarda, özgürlüklerini kullanmalarına destek vererek, kendisine daha güçlü bir yer sağlar mı? Bu işlevi yapabilir mi?" sorusuna DYP lideri, ihtiyatlı bir yaklaşımla şergeldi: "Türkiye'nin uluslararası camiadaiki yerini bu olaylar tayin edemez, çünkü Türkiye'nin tek başına meydana getirebileceği olaylar değil bunlar. Henüz söylendiği gibi bir çözüme de yok" dedi.

Demirel'e göre, "Sovyetler halen Rus usulü bir demokrasi arayışındalar, belki bundan bir konfederasyona çıkabilir. Öte yandan Batı, Türk âleminin bağımsızlık mücadelesiyle ne derece ilgilidir? Tek amaç SSCB'yi bir süper güç halinden çıkarmak ise, ilgilidir. Yoksa, Batılı Çin Namibya, Özbekistan'dan çok daha önemlidir. Batı standartlarını biliyoruz artık."

DYP lideri, söyleşimizin sonundaki sorulara yanıt verirken bir hayli kaygılıydı: "Türkiye'nin bugün bu değişimleri yakından izlediğine kani değilim, dış politika çok başlı bir halde, her şey rayından çıkmış görünüyor. Aylardır söylüyoruz. Bir yeni strateji, yeni senaryolar üzerinde çalışmalara başlanmak diye... Bunları yapacak kuruluşlarımız yok ama hiç değilse iyi yetişmiş diplomatlarımız var. Türkiye olup bitilerinin denetlenmesi hesaplamak, olup bitileri karşı önlem almak, ihtimalleri belirlemek zorunda... Zaman yitirilmeden çalışmalara başlansın diyoruz ama yapabileceğimizi sanmıyoruz" diyerek endişelerini dile getirdi.

YARIN:
DSP LİDERİ BÜLENT ECEVİT'İN
GÖRÜŞLERİ

Türk milliyetçiliği, ırkçılıktan, yayılcılıktan uzak, çağdaş bir akımdır

Ecevit: "Dış Türkler bakanlığı kurulmasını biz önerdik"

SSCB'deki Türk kökenlilerin bağımsızlık hareketlerine Ankara'nın ilgisi çok az. Ortaya çıkan boşluğu biz dolduramazsak, İran din faktörüyle bunlara sahip çıkar!

DEMOKRATİK Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit'in dış Türkler ve SSCB'deki son gelişmeler arasındaki ilişkiler, ortaya çıkan iddia ve yorumlar hakkındaki bilgi birikimi, bu konulara, öbür liderlerden, hele hükümet kanadındakilerden çok daha somut, daha kesin ve cesur yaklaşımı sergilenmesine olanak sağlıyordu. Söyleşimizin daha ilk dakikalarından itibaren, yanıtları açık ve düzenli bir mantıkla yazdırmaya başlamış, hükümetin, dış Türklerin sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğini, bu nedenle Türkler üzerindeki baskıların, ortaya çıkan boşlukların tehlikeli boyutlara çıkmakta olduğunu örnekleriyle açıklamaya girişmişti.

Türkiye'nin SSCB'deki çözümüyle "Tahrik ve teşvik etmeden, bize karşı kuşkular uyandırmadan, oradaki Türk cumhuriyetleri etkin şekilde yardım edilebileceğini, aralarında diyalog kurabileceğini" belirten DSP lideri şu ilginç görüşü de ortaya aktarıyor: "Bu Türk kökenli cumhuriyetlerin tümü Müslümandır. Eğer Türkiye onlara belirli ölçülerde yakınlık göstermezse, ortaya çıkacak boşluğu İran ya da dine dayalı rejimler altındaki başka Müslüman ülkeler doldurabilir. Hatta İran daha şimdiden bu eğilimi göstermeye başlamıştır."

Ecevit, SSCB'deki Türklerle, ancak Sovyet hükümetinin kabul edilebileceği bir çerçevede kurulacak ilişkiler, yapılacak yardım konusunda fazla çekingen davranılmaması doğru bulunuyor, böyle bir girişimi, SSCB'ye yarırlaacağı gibi, Türk cumhuriyetlerinin Türkiye'ye yardımcı olacak etkin "lobi"ler oluşturabileceğini savunuyor. "Nitekim Azerbaycan Türkleri Javkov rejiminin baskıları karşısında, kendiliklerinden böyle bir lobi oluşturmuşlar ve etkili de olmuşlardır" diyor.

DSP liderinin bir başka ilginç görüşü ve önerisi de şuydu:

"SSCB'deki reform sürecinin doğal sonuçlarından biri olarak dünyadaki bu son imparatorluğun çözülmesi, devletin nitelik değiştirmesi ciddi bir olasılık... Ancak SSCB sırtında hem Avrupa'nın hem Asya'nın yansını taşıyarak 'Ortak Avrupa Evi'ne giremez. Tek çözüm yolu, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin tamamen kopmak değil, bunlarla Avrupa Topluluğu ülkeleri arasındaki dayanışma sürecine benzer bir süreci başlatmak olabilir." Yani bir nevi "Avrasya Topluluğu" kurulması... Bu neva Türkiye'nin büyük desteği olabilir.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNDE KORKMAK TAMAMEN YERSİZ

DSP lideri, "Dış Türkler" in tanımını, "Başka ülkelerde onların vatandaşları olarak yaşayan Türk kökenliler" olarak yapıyor, Balkanlar'da, Kıbrıs'taki Türklerle Orta Asya ya da Kafkaslar'dakiler arasında bir ayırım gözetmiyor. Türk milliyetçiliğinin ancak Osmanlıların son yıllarında ortaya çıktığını, bir süre değişik arayışlara yol açtığını belirten Ecevit, "Ancak Cumhuriyet'te birlikte, Atatürk'ün tanımladığı, ırkçılıktan, yayılcılığa eğilimlerden uzak, çağdaş bir milliyetçilik anlayışı Türk toplumuyla yerleşti. Zaten Türk zımnı ırkı, soveni, yayılcı bir eğilimi hiçbir zaman benimsemedi. Bu nedenle Pan-Turanizm gibi akımların devlet politikamıza hiçbir etkisi olamaz."

tr" diyordu. Nitekim, son yıllarda dış Türklerle yönelik baskılar katliam boyutlarına ulaştığında, örneğin Kıbrıs'ta, Türkiye meddahale zorunda kalmıştı ama ırkçılığa yönelmemiş, insani duygular ön planda tutulmuş, Türkiye'nin soykırımı önlenmişti.

HÜKÜMET, BULGAR BASKISINA ÖNLEM ALMADI

Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türk azınlığa karşı girişilen asimilasyon ve insan hakları ihlali politikalarıyla ilgili sorularımıza Ecevit'in yanıtları özetle şu oldu: "Türkiye, uluslararası ilişkiler bakımından son yıllardaki yalnızlaşma sürecine gelinece kadar, Bulgar ve Yunan yönetimleri baskılarını sınırlı tutuyorlardı, ancak 1980'den sonra bu baskılar çok arttı. 1984'ten itibaren Jivkov bir milyon Türk'ü dil, din ve kültürlerinden, adlarından koparma amacıyla baskılara girişmiş, Türkiye yaklaşık beş yıl buna seyirci kalmıştı. Hatta hükümet, ABD'nin bu konuyu uluslararası platforma getirmeye yardımcı olmak önerisini bile geri çevirmişti. Türkiye ancak sınırlara yüzbinlerce soydansen yığılması üzerine harekete geçti."

Bu olayları daha 1985'te tahmin ettiklerini, bu nedenle hükümetin derhal bazı önlemler alması önerileri getirdiklerini, ancak kimsenin dikkate almadığını anlatan DSP lideri, şöyle devam etti:

"Türkiye Bulgarlara bir ekonomik ambargo kurulması önerimize karşı zulmün doruğa çıktığı günlerde, Uşak'ta işçilerin kurduğu bir fabrikanın işletilmesini Bulgarlara verdi. 1987 seçim beyannamemizde, zorunlu göçün yaklaşmakta olduğunu görerek, bir "Dış Türkler ve Göçmenler Bakanlığı" kurulmasını önermiştik. Bu öneriler aradan ancak iki yıl geçip, üç yüz bin insan kaçıya dayanınca ciddiye alınmaya başlandı."

ÖZAL'IN HATALI YUNAN POLİTİKASI

"Batı Trakya'daki olayları da bekliyor muydunuz?" diye sordum.

"Yunanistan'daki Türklerle baskılar karşısında iktidarın ilgisizliği devam ediyor. Oysa bu konuda ahd hak ve görevlerimiz var, ama bunların yerine getirilmesini özellikle Sayın Özal engelliyor" yanıtını aldım. DSP lideri Ecevit bu iddiasını şu örneklerle kanıtlıyordu: "Özal cumhurbaşkanlığına geldikten sonra ilk demecini bir Yunan gazetesine verdi. Bunda ilişkilerimizi güçlükle gülistanlık gösterirken, Batı Trakya'daki baskılara hiç değinmedi. Ben Kasım ayındaki bir demecimde bu durumu dikkat çektim. Yunan yönetimi bu tutumu, baskıları daha artırmak için yeşil ışık gibi yorumlayacak" dedim, nitekim öyle oldu."

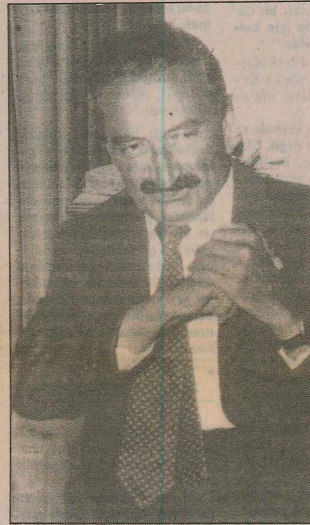
SSCB'DEKİ TÜRKLERLE İLGİ YETERSİZ

SSCB'de reform çığırını açılınca, Türk kökenli unsurların uzun yıllar baskı altında tutulmuş benlik bilinçlerinin su yüzüne çıktığını, bu gelişmeyi tüm dünya izlerken, Türkiye'nin ilgisiz kalmasının beklenemeyeceğini be-

Türkiye'de
DIŞ TÜRKLER
Sorununun
DÜNÜ.BUGÜNÜ.YARINI

NİLÜFER YALÇIN

3

"Türkiye, SSCB ilişkilerini bozmadan, Moskova ile Türk cumhuriyetleri arasında diyaloga ve anlayışa yardımcı olabilir."

lirten Ecevit, Ankara'nın tutumunu şöyle tanımladı:

"Bu ilginç hem etkin olması, hem de Türk-SSCB ilişkilerinde sorun ve kuşku yaratmaması önemli gözlemlerdir. Türkiye, Sovyet ilişkilerinin bozulmamasına özen gösteriyor ama oradaki Türklerin ilgisini, bu topluluklarla hiç akrabalık ilişkisi olmayan ülkelerin bile ilgisinden çok daha düşük düzeyde tutuyor." Böylece Ecevit, Türkiye'nin dış Türklerle yönelik politikasında çok daha dinamik ve gerçekçi bir yol izlemesi zorunluluğunu dile getiriyordu.

SSCB'de bir çözüme, ya da gevşek bir konfederasyon oluşturma olasılıklarıyla ilgili görüşleri de ilginçti DSP liderinin. Bu kavramını şöyle ifade ediyordu:

"SSCB'deki Türk kökenli cumhuriyetler de birbirinden kopuk durumdadır. Onun için bir çözüme olup da bunlar kendi bağımsızlıklarını alsalar bile aralarında bir bağlaşma olacağını sanıyorum. Ancak reform sürecinin doğal bir sonucu olarak, dünyadaki bu son imparatorluğun çözülmesi ya da devlet niteliğinin değişmesi ciddi bir olasılıktır."

"ORTAK AVRUPA EVİ"NE ASYA'YI TAŞIYAMAZLAR

Ecevit'in SSCB'deki gelişmelerle ilgili tahminleri, Türk cumhuriyetlerin bir noktadan sonra kendi başlarına bırakılma olasılığını kaçınılmaz yapıyor. Ecevit, Gorbacov'un 1985'te bir "Ortak Avrupa Evi" kavramını ortaya attığını anımsattıktan sonra şöyle diyor:

"Ortak Avrupa Evi'nin çatısını oluşturması beklenen AT, küçük Asya'yı yani Türkiye'yi bile içine sındiremez iken, SSCB büyük Asya'nın yansını arından sürükleyerek bu ortak eve girmeyi herhalde umamaz. SSCB için tek çözüm yolu Asya cumhuriyetlerinden kopmak da değildir. Nasıl AT ülkeleri kendi ulusal kimliklerini koruyarak bir dayanışma sürecine girerse, Moskova'da Kafkasya ve Asya'daki topraklarıyla ilgili böyle bir süreci başlatmalıdır."

Buna göre Ecevit, yeni bir "Sovyet-Avrasya topluluğu" kurulmasını ya da benzer bir gevşek konfederasyon oluşturulmasını bir çözüm olarak görmekteydi.

Ecevit'in SSCB'deki Türklerin sorunlarına yaklaşımı, öbür liderlerin sergilediği ihtiyatlılığı içeriyordu, ancak gösterdiğimiz dengeli ilginin Türkiye lehine bazı sonuçlar sağlanmasını da öngörüyordu. Şöyle diyordu DSP Genel Başkanı: "Türkiye bu insanların sorunlarına ilgisiz kalamaz, ancak bu ilgi hem Türkiye hem SSCB'ye yardımcı olmalı ve SSCB'nin kabul edilebileceği çerçeveyi aşmamalıdır. Aksi halde kuşku uyandırır. Türkiye bu Türklerle ilgili göstermezse, ortaya çıkacak boşluğu İran ya da başka Müslüman ülkeler doldurur. İran'da bu hareket başladı bile... Türkiye bu ülkelerdeki insanlara manevi destek sağlamaya, onlarla SSCB arasında sağlıklı bir diyaloga katkıda bulunmaya çalışmalıdır. Bu konuda çekingenliğe kapılmaya gerek yok. Bunun Türkiye'ye uluslararası alanda önemli katkısı olacaktır."

TÜRK "LOBİLERİ" OLUŞABİLİR

Uluslararası ilişkilerde kamuoyunun etkinliğinin artması, "lobi"lerin de önemini artırmıştı. Başta ABD olmak üzere, Batı'nın birçok ülkesinde çeşitli grupların oluşturdukları lobiler, hükümetler üzerinde etkin oluyor. Ecevit bu noktayı özellikle vurgulayarak, "Bu Türk cumhuriyetleriyle belirli çerçevede ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye'ye yardımcı olacak etkin lobileri ortaya çıkarabilir" tezini savundu. Daha sonra görüşüğümüz Devlet Bakanı Kâmrân İnan da aynı görüşteydi. Önemli olan, bu lobilerin yaşamasını sağlamak, onları yönlendirmek ve dostluk ilişkilerini bozmadı.

TÜRKİYE TAVİR BELİRLEYEMİYOR

Söyleşimizin sonuna doğru, konu Türkiye'nin bu yeni gelişmeler karşısında yeni bir dış politika stratejisi oluşturması, bir milli mütabakat çerçevesinde senaryolar hazırlanması sorununa gelmişti. Ecevit, daha 1970'lerde uluslararası hareketlere bakanak, Türkiye'nin böyle bir arayış içine girmesini önermiş, ama bu, o dönemde anlaşılabilir. Ya şimdi? "Şimdi herkes yeni bir ulusal güvenlik stratejisi ve ilişkilerimizde yeni dengeler oluşturulması gereğini kabul etme noktasına gelmiştir. Bu durumda artık geniş bir ulusal görüş birliğine dayalı yeni politikalar belirlemek için zemin kendiliğinden ortaya çıkmıştır" diyordu DSP lideri. Bu şekilde bu zorunluluğun Türkiye'de temel olduğunu da belirtiyor ve ardından hemen ekliyordu:

"Türkiye'nin bu değişikliklere seyirci durmadan çıkarak, daha çok beklemeden, tavır ve politikalarını saptaması gerekir." Bu nu Demirel de önermiş, ancak Ecevit'e göre bu konuda daha karamsar bir tutum almıştı. Son soruyu da sordum: "ABD yönetimi, SSCB'deki Türklerin demokrasi isteklerine Türkiye'nin rol oynamasını istiyor mu?"

DSP Genel Başkanı bu soruyu kendi deneyimlerine dayanarak şöyle ilginç bir görüşle yanıtladı:

"Son 45 yıldan beri ABD hükümetleri Türk topluluklarını SSCB'ye karşı kıskırtma politikası izlerler, bunun için de Türkiye'yi bu politikada bir araç gibi kullanmaya çalışırlardı. SSCB-ABD yakınlaşması üzerine ABD herhalde bu tutumunu bırakacak ya da yumuşatacaktır. Fakat, bu koradaki ABD politikasının ne olacağı henüz bilinmiyor. Su andaki belirtilere göre, ABD bir yandan Türk cumhuriyetlerindeki milliyetçilik akımlarının reform sürecini aksatmamasını istiyor, öte yandan da bu akımların açıklik ilişkilerde önlenemeyeceğini dikkate alıyor. O arada, Türkiye'nin nasıl bir politika izleyeceğini de merakla bekliyoruz. Ancak Türkiye, bu konuda bir türlü tavir belirleyemiyor."

YARIN: DIŞİŞLERİ BAKANI ALİ BOZER

"Türk azınlıklar ile ilgilenmek, Türkiye için bir hak olduğu kadar, uluslararası hukuk muvacesesinde bir görev, bir sorumluluktur."

Türkiye'de DIŞ TÜRKLER Sorununun DÜNÜ.BUGÜNÜ.YARINI

NİLÜFER YALÇIN

4

Dışişleri Bakanı Ali Bozer, "Çeşitli ülkelerde yaşayan Türk ve Müslümanların bazı çevrelerin ilgi alanını oluşturduğu bir gerçek" diyor. Bakan'a göre, konunun güncel hale gelmesi, SSCB'deki son gelişmeler üzerine oldu

Dış Türklerle olağan ilişkiler

SSCB'deki gelişmelerin Doğu Avrupa ve Asya'daki toplumlarda meydana getirdiği değişimler, bunun dış Türkler üzerindeki etkileri ve Türkiye'nin bu konuda nasıl bir tavır alması gerektiğine açıklık getirmek amacıyla bu röportaj dizisini hazırlarken, "yüz yüze" görüşemediğim tek yetkili Dışişleri Bakanı Sayın Ali Bozer oldu. Programı öylesine doluydu ki, sorulara ancak yazılı yanıtlar verebildi. Bu nedenle bu yazı istediğim kadar canlı, hareketli olmadı. Ancak, hükümetin "resmi görüşü", hangi konulara daha rahat baktığı, hangilerine karşı az ya da çok hassasiyet taşıdığı gene de belirlenmiş oldu. Bir kere Dışişleri Bakanı Bozer'e göre "dış Türkler" konusu, Cumhuriyet idaresiyle yaşandı. Misak-ı milli sınırları dışında, eski imparatorluk topraklarındaki ülkelerde Türk ahali kalmış, bunların azınlık hakları ve statüleri Lozan anlaşmasıyla tespit edilip teminat altına alınmıştı. Lozan'da Batı Trakya Türkleriyle ilgili anlaşmadan iki yıl sonra da, Bulgaristan'daki Türk azınlığına ilişkin anlaşmalar yapılmıştı. Dışişleri Bakanı, "Böylece hukuki ve siyasi açıdan dış Türkler konusu, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin gündeminde olmuştur" diyor.

BİR DE BUNLARIN DIŞINDAKİLER VAR

Dışişleri Bakanı, Osmanlı vilayetleri dışında, Kafkasya ve Orta Asya'da yaşayan Türklerin Anadolu Türkiye'ye ortak değerleri, örf ve adetlere sahip toplumlar olduğunu yadsıyordu ama onları ayrı bir kategoride görmekteydi:

"Bunlarla aramızdaki karşılıklı sempati ve yakın ilgi olmasından, uluslararası ilişkilerin bilinen nizam ve kuralı çerçevesinde, diğer herhangi iki halk arasında geliştirilmesi son derece olağan türden, kültürel, ekonomik ilişkiler tesis edip geliştirmemizden tabii bir şey yoktur."

Bu ifade, SSCB'deki Türk cumhuriyetlerine Türkiye'nin "özel bir ilgi", akrabalığı ya da ileriye dönük ulusal çıkarların gerektiği ölçüde "ayrıcılık bir muamele" gösterilmesine ihtiyaç olmadığını, resmi tutumun bu yönde olduğunu açıkça belirtiyordu. "Diğer herhangi iki halk arasındaki olağan türden ilişkiler" Ankara hükümeti bugün için yeteri saymaktaydı. Bozer bu noktada DYP ve DSP liderlerinden bir hayli farklı, SHP'nin görüşüne daha yakın bir tavır koymaktaydı...

TÜRK TEHDİDİ HAYALDİR

Türk milliyetçiliğinin bugün dış Türklerin yaşadığı ülkelere yönelik bir Pan Türkizm akımına dönüşmekte olduğu konusunda dış kaynaklı iddialara ise Dışişleri Bakanı'nın yanıtı çok kesindi:

"Türkiye'nin imzacısı bulunduğu anlaşmalarla ahdî statüsü belirlenmiş Türk azınlıklarıyla ilgilenmek, Türkiye için bir hak olduğu kadar, uluslararası hukuk muvacesesinde bir görev, bir sorumluluktur da. Bu görevi yerine getirmek bazı çevrelerce yayımlanarak etkilerden geçirilirse, bu son derece yanlış. Ba-

* Bu topluluklara gösterilen ilgiyi yayımlanarak görmek büyük hata olur

* "Türk tehdidi" tezi tamamen hayal mahsulü. Bazı komşuların boş iddialarından ibaret

ğımsızlığına, egemenliğine, ülke ve millet bütünlüğüne karşı son derece hassas olan Türkiye, bu konularda komşularının haklarına karşı da aynı derecede saygılıdır. Bazı komşu ülkelerdeki belirli çevrelerin hayali Türk tehdidi temasını bir süredir işlemekte oldukları herkesin malumdur, Türkiye'den kimseye böyle bir tehdit yönelmemektedir." Burada Bozer, üstü kapalı şekilde Bulgaristan ve Yunanistan'ın, Kıbrıs Rumlarının Türk tehdidi uydurmalarına atıfta bulunmaktaydı.

"Dış Türkler sorununun uluslararası gündemlere getirilmesini nasıl algılıyorsunuz?" sorusu karşısında, Dışişleri Bakanı, bu konuyla SSCB'deki hareketler arasındaki ilintiyi şöyle açıklamak durumunda kalmıyordu:

"İki süper güten bir olan SSCB'deki süratli ve güçlü değişim, dünya barışı ve istikrarına etkileri açısından bütün ülkeleri ve insanları yakından ilgilendirmektedir. Bu önemli gelişmeler, sıhhatli değerlendirilmeler kadar, değişik çevrelerin spekülasyonlarına da yol açmaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türk kökenli ve Müslüman halklarını, bazı çevrelerin ilgi alanını oluşturduğu bir gerçektir. Bu konu 1970'lerde işlenmiş. Yakın Doğu'daki bazı rejim değişikliklerinden sonra da çeşitli açılardan irdelenmiştir. SSCB'de merkezkaç kuvvetlerin hareketi geçtiği su dönmeye de tekrar güncel hale gelmiştir." Dışişleri Bakanı kuşkusuz "merkezkaç kuvvet" deyince, SSCB'deki bağımsızlık ve özerklik hareketle-

rini kastediyordu. Ancak yorumlamada dahililer gitmeden, Türk dış politikasının "savunmacı" niteliğine bir örnek olacak şekilde "Biz dış politikada gerçekçiyiz. Uluslararası sahnede hakikaten mevcut gerçekleri dikkate alınız" diyerek, gelişmelerle ilgili tahmin yürütmek istemediğini belli ediyordu. Bozer'e göre, Türkiye, bu gerçekleri milli menfaatleri süzgecinden geçiriyor, iyi komşuluğun idamesi ve istikrarın korunması amaçlarına hizmet edecek şekilde değerlendiriyor ve çizgisini tayin ediyordu. Bozer, bir soruya bu çerçevede yanıt verirken, "Dış Türklerle olan ilginizin, jeostratejik veya yayımlanarak bir politika türünü belirlediğini" demekteydi.

BOZER, SSCB İLE İLGİLİ TAHMİNLERDE ÇOK İHTİYATLI

Bu noktada Dışişleri Bakanı'na iki ayrı soru yöneltilmişti. Bunlardan biri "Sovyet imparatorluğunun dağılacağı ya da gevşek bir konfederasyona dönüşeceği inancı yayılıyor. Bu konudaki tahminleriniz nelerdir?" idi. İkinci soru ise şuydu:

"SSCB'de ciddi bir çözüme başlarsa, Türk kökenli cumhuriyetlerin bağımsızlığı ya da geniş bir özerkliğe barışı yollardan kavuşabilecekleri için Türkiye yardımcı olabilir mi? Olmaz mıdır?"

"Sovyet devletinin yapısı, her şeyden önce SSCB halklarının bir sorunudur."

Dışişleri Bakanı, bunları birleştirerek yanıt veremeyi tercih etmişti. Böylece SSCB'deki olası gelişmeler hakkında tahmin yürütmekten kaçındığı gibi, Türkiye'nin bu cumhuriyetlerle ilişkilerini ticari, ekonomik ve kültürel alanların dışına taşırmamaya da özen göstermişti. Dışişleri Bakanı, "Çokuluslu bir yapıya sahip olan SSCB'nin uyguladığı milliyetler politikasının halen geniş bir çerçevede tartışıldığı" ve yeni çözüm yolları arandığını belirttiğinden sonra, Türk kökenli cumhuriyetlere barışçı destek ve yardım olanakları hakkında resmi tutumu şöyle dile getirmişti:

"Sovyet devletinin yapısı her şeyden önce SSCB'nin ve onu oluşturan halkların bir sorunudur. Bizim temennimiz, çözümlerin çağdaş yaklaşımlara, SSCB halklarının yararına ve dünyada barış ve istikrarla hizmet edecek yönde olacaktır. SSCB'de halk tercihlerine dikkat atıldıkça, katılcı demokratik bir yapının gelişip güçlenmesinin, bu konularda demokratik çözümlerin oluşturulmasına imkân tanıyacağına inanıyoruz." Başka bir deyimle, Türkiye, bu gelişmeleri etkilemek, yönlendirmek ya da dolaylı olarak bazı sonuçlara götürmek gibi bir çaba sarfetmek yerine, gelişmeleri izlemeye yönlendi.

Bu arada Dışişleri Bakanı Bozer, SSCB ile Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştiğine dikkati çekiyor; SSCB'nin, Türkiye ile doğrudan iş yapabilecek cumhuriyetleri (Kafkasya, Moldavya, Ukrayna) belirlediğini anımsatarak, bunlarla ilişilecek ticari ilişkilerin yeni imkân ve tecrübeler sağlayacağını söylüyor. Sınır ya da kıyı ticareti gibi kısıtlı alanlarda olsa bile...

Dışişleri Bakanı "Türkiye dış Türklerle yardım ve manevi destek sağladığı takdirde, uluslararası alanda daha güçlü bir yer alır mı, yeni dengelerin oluşmasında daha etkin rol oynayabilir mi?" sorusuna da doğrudan bir cevap vermemiştir. Belliydi ki, Ecevit'in öngördüğü "Türk lobileri" oluşturma tezi, Türkiye'nin manevi liderliğinde Türk ülkeler grubu gibi oluşuklara sıcak bakmıyor, bunları gerçekçi görmüyordu.

YENİ BİR STRATEJİ GEREKLİ Mİ?

Evet, dünyayı altüst eden bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin yeni bir dış politika çizgisi, yeni bir strateji oluşturmaya, çeşitli senaryolar hazırlamaya zamanı gelmiş miydi. Hükümet bu konuda bir milli mutabakata gerek görüyor muydu?

Dışişleri Bakanı buna şu yanıtı veriyordu: "Türkiye başta yakın çevresi olmak üzere, Avrupa ve dünyadaki gelişmeleri yakinen izlemekte, gerekli değerlendirmeleri zamanında yapmaktadır. Bu politikalar oluşturulurken, parlamentomuzda dile getirilen görüş ve düşüncelerin çeşitli siyasal kuruluşların eğilim ve yaklaşımlarının da katkılı olmaktadır." Bu şekilde hükümetin, bu gelişmeleri önbeğün izleyerek, oluşumlara göre önlem alma taktiklerini sürdürdüğü, ihtimaller yerine ortaya çıkan olayları değerlendirme ve karşı önlem alma yöntemini şimdilik değiştirmeyeceği anlaşılıyordu...

YARIN: DEVLET BAKANİ
KAMRAN İNAN

Bugün Türk varlığının bulunduğu 13 ayrı ülke var, Viyana'dan Çin Denizi'ne kadar Türkçe konuşarak gidebilirsiniz

Kâmrân İnan:

"Marksizm

zayıfladıkça milliyetçilik güçleniyor"

Değişmekte olan dengeler sonucu Türkiye 2010 yılından sonra Batı'nın en güçlü devlet adaydır ama yeni sistemin oluşumunda onun mimarı olarak yerini almalı, kendisini şimdiden buna hazırlamalıdır

SİYASETE diplomasi kapisinden girmiş, bugün dış olayları, dünyadaki gelişmeleri ayrıntılı şekilde değerlendirebilen, düşüncelerini bazen çok keskin bir dile savunan bir politikacıdır Kâmrân İnan... Bugün ANAP hükümetinde Devlet Bakanı sıfatıyla hem GAP'tan, hem de Avrupa Konseyi'nden sorumlu ama sade vatandaş da olsaydı, dış politikaya karşı merakı, bilgisi gene aynı düzeyde yürürdü. Nitekim dış Türkler sorunıyla ilgili sorularımıza yanıtları, gerek Dişişleri Bakanı Bozer'in, gerekse muhalefet liderlerinin görüşlerinden bazı önemli noktalar farklı düşündüğünü, olaylara daha geniş bir perspektiften baktığını kanıtıyordu.

Orneğin Kâmrân İnan'a göre, dış Türkler, İngiliz tarihçisi Toynbee'nin dediği gibi "Viyana kapılarında başlayıp at üstünde Balkanlar'ı geçerek Küçük Asya'yı aşarak Orta Asya ve Çin Denizi'ne kadar Türkçe konuşarak gidebileceğiniz muazzam bir kara parçasına yayılmış Türk toplumdur."

Bugünkü tespitlere göre, sayıları 100 bini aşan Türk varlığının bulunduğu 13 ülke var bu bölge içinde... Bunlardan 7 tanesi komünist rejimlerle yönetilen ülkeler... Devlet Bakanı İnan, son zamanlarda Batı basınında Türk yayılmacılığı olarak yapılan tanımlamaları da şöyle izah ediyor:

"Milliyetçiliği reddeden Marksizm-sosyalizm teorisinin haricinde bugün yayılamakta olmas karşısında, milliyetçilik cereyanlarının su yüzüne çıktığı görülüyor. Bilhassa Batı'da bu gelişmeler bir nevi Türk milliyetçiliğinin uyanışı olarak görülürken, bazı çevrelerde Türk-İslam hareketi, Batı'ya yönelik yeni bir tehdit şeklinde de yorumlanıyor. Bu yorumlar o derece ileri gö-

türüldü ki, bundan yararlanan diğer çevreler, Batı Trakya'daki Türklerle yapılanları, Bulgaristan'da ve Azerbaycan'da yapılanları, Türk milliyetçiliğinin meydana getirdiği ve bastırılması gereken olaylar şekline dönüştürdüler."

Bu noktada, "Bulgaristan Türklerine baskılanın kayan, büyük göç olayında Türklerle destek veren Batı basını daha sonra neden ağız değiştirdi? Bunda Azerbaycan olaylarının etkisi oldu mu?" diye sordüğümde, İnan şu değerlendirmeyi yaptı:

"Bir ölçüde odur. Bir ölçüde de Doğu Avrupa'daki demokratikleşme hareketlerinin açtığı yeni ufuklar karşısında, sırf etnik bir grubu koruma uğruna, SSCB ile ilişkilerini bozmamak düşüncesine dayanır. Milliyetçiliğin uyanışı olayı sadece Türklerle mahsus değil, Yugoslavya'da, Macaristan'da, Romanya'da, bilhassa Baltık ülkelerinde de aynı şeyi görüyoruz."

NEDEN SADECE TÜRKLER HEDEF ALINIYOR?

Devlet Bakanı İnan, bu soruya karşı şu görüşleri açıkladı:

"Bunu İslam fundamentalizmiyle birleştiriyorlar. Burada tabii Türk aleyhtarını bazı çevrelerin büyük rolü var. İkinci neden de, Türkiye'nin güçlenip büyümesinden rahatsız olan bazı ülkelerin, yolumuzu kesme operasyonları olarak da değerlendirilebilir. Yalnız bu alandaki görüşler de artık değişti. Eskiden bir ülkenin millî sınırları dışındaki etnik grubuyla ilgilenmesi yayılmacılık olarak görülürdü, bir nevi tehdit sayılırdı. Bugün durum tamamen farklı, bu gruplarla kültürel ilişkiler kurmak genişleme anlamına algılanmıyor artık." Bu sözler, İnan'ın etnik Türklerle Türkiye arasında ilişkilerin bundan sonra daha rahat bir ortamda geliştirilebileceği kanısına işaret ediyor.

Türkiye'de bir Pan-Turanizm cereyanı tehlikesini kesinlikle reddeden İnan, Atatürk milliyetçiliğinin yayılmacılık olgusunu tamamen ortadan kaldırdığına inanıyor, ancak cumhuriyetin ilk yıllarında, bazı nedenlerle dış Türklerle karşı aşırı bir çekingenlik uyandırdığını belirterek, şöyle diyor:

"Bu aşın ihtiyatlı tutum sonucu, Türkiye'de dış Türklerle en son meşgul olan bir devlet haline gelmiştir. Bunu da kabul etmek lazımdır."

TÜRK LOBİLERİ OLUŞTURULAMADI

Dişarda yaşayan Türklerin lobi kurmaları, Türklerin haklarında söz sahibi olmaları fikrini Ecevit'ten sonra dile getiren Kâmrân İnan oldu. İnan, bugün birçok ülkede etnik grupları politika aracı olarak kullanmanın çok yaygın hale geldiğine işaret ederek, "Türkiye bu meselede biraz çekingenliğin etkisiyle geç kaldığı için organize olamadı. Avrupa'daki iki milyon Türk lo-

Türkiye'de
DIŞ TÜRKLER
Sorununun
DÜNÜ.BUGÜNÜ.YARINI

NİLÜFER YALÇIN

5

SSCB'deki bağımsızlık hareketleri ülkenin kendi iç meselesidir. Türkiye bu konuda bir tutum alamaz, almamalıdır.

biçlilik yapacak şekilde disipline getirilemedi. Neden? Bu alandaki tecrübe yoksulluğundan olmuştur. Bugün en sağlıklı yöntem etnik Türklerle kültürel ilişkileri zenginleştirerek sürdürmektir" diyor.

Devlet Bakanı İnan daha sonra çeşitli ülkelere yayılmış olan Türklerin, lobiler şeklinde organize olmaları halinde Türkiye için büyük bir potansiyel oluşturacaklarını da tahmin ediyor, ancak ilişkilerin, özellikle SSCB'nin işçilerine bir müdahale ya da siyasi bir meydan okuma niteliği taşıması gerektiğini vurguluyordu. Böylece, SSCB'deki Türk cumhuriyetleriyle ilişkilerimizde, insan haklarının korunması ve kültürel yakınlaşma ile işçilerine müdahale arasındaki ince hattın çok dikkatle denetlenmesi gereğini İnan da katılıyor.

DEMOKRASİ GELİNCE İMPARATORLUKLAR ÇÖZÜLÜR

Devlet Bakanı İnan ile söyleşimiz, daha sonra soru-cevap halinde şöyle sürdü:

Soru: Son zamanlarda SSCB'deki birlikten bir gevşeme, esnekleşme hareketleri başladı, gerek Batı cumhuriyetleri, gerekse Doğu'daki Türk cumhuriyetlerde bağımsızlığa yönelik hareketler artıyor. Sizce mesela 10 yıl sonra ortaya nasıl bir panorama çıkacak.

İnan: Bu soruya cevap verirken, şunun altını çok iyi çizerek söyleyeyim ki, SSCB'nin iç meseleleri hakkında bir tutum almak söz konusu değildir. O tamamiyle kendi iç meselesidir. O memleketin insanların kendi kaderleri üstünde karar verir. Öte yandan Montesquieu'nün bir sözü vardır: "İmparatorluklar ancak despotizmle muhafaza edilebilir, demokrasiye geçildiği andan itibaren imparatorluklar dağılmaya başlar." Bu tez galiba doğru. Bu yüzden eğer demokratik süreç başlatılarak devam ettirilcekse tabii bu gelişmeleri beklemek gerekecektir. Yok başka bir gelişme olacaksın bu da tamamiyle kendi işleridir. Bu rejimlerde birleştirici bağ, (sosyalizm ideolojisidir), SSCB'nin coğrafyaya dayalı bir tarifi yoktur.

Bu faktör zaman içinde ortadan kalkacak ya da zayıflayacak olursa, birleşenler de başka taraflara yayılacaktır ama bunun da kararını verecek olan gene bu toplum-

dur, anayasası ve iç gelişmeleridir. Temenimiz, Gorbaçov'un başlattığı bu ihtilalin Sovyet milletine refah ve hürriyet getirmesidir.

Soru: Şimdi SSCB'de bir çözüme başlarsa, Türk kökenli cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına ya da özerkliğe kan dökülmeden, barışçı yollardan kavuşabilmelerinde Türkiye yardımcı olabilir mi? Olmalı mı?

İnan: Türkiye, SSCB'nin işçilerine müdahaleden daima kaçınmıştır, buna devam edecektir. Olması gereken de budur, ama tarihi bakımdan bağlı olduğumuz Türklerle sempati gösterilmeyecek anlamına gelmez. Nitekim Azerbaycan'daki bazı müessif olaylar dolayısıyla, Türk toplumu hissiyatını kendiliğinden mitinglerle, ama tamamen barışçı bir şekilde SSCB'yi rahatsız etmeden göstermiştir. Oradaki insanlara karşı eğer insan haklarına, demokratik hürriyetlere aykırı uygulamalar oluyorsa bunun da söylenecek yeri gene SSCB otoriteleridir.

Soru: Bazı çevreler, Batı kaynakları, Türkiye'nin burada bir önderlik rolü üstlenmesi imkânını görüyorlar. Bu şekilde Türkiye'nin uluslararası camiada yerini daha güçlenebileceği tahminleri var. Sizce bu mümkün mü?

İnan: Bu imkân aslında var, kendiliğinden var. Bunu kullanmaya ihtiyacımız da yok. Bazı çevrelerin bunu kullandırmak istemeleri her zaman iyiliğimizi düşündükten sonra değil, bizi bir maceraya sürüklemek isteyen çok çevre olduğuna unutmamak lazım. Öte yandan Türkiye'nin büyük rol oynama şansı vardır. Neden? Değişmekte olan dengelerin sonucu Ortadoğu'da Türkiye ister istemez, büyük bir güç olarak ortaya çıkacaktır. Uzakdoğu'da Japonya, Avrupa'da Almanya gibi...

İŞBİRLİĞİ POTANSİYELİMİZ YÜKSEK

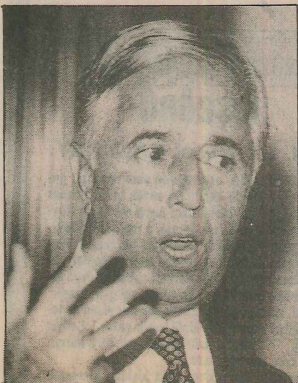
Soru: Türkiye bu potansiyeli sahip ise, Orta Asya'daki etnik Türklerle her alanda işbirliğini artırarak dünya, dünyaya bir çıkışı kapısı açamaz mı?

İnan: SSCB sisteminin müsaadesi nispetinde bunlara ekonomik, kültürel, teknik işbirliği yapılabilir. Bugün 110 milyon Türk kitlesiyle, bu 13 ülkede her kadar yaygın gruplarla temaslarn yaratacağı etkinlik, lobicilikte, millî menfaatlerin oralar da korunması, Türkiye için büyük bir potansiyel meydana getirir. Tabii demokratik yollardan... Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin yeni bir dünya değerlendirilmesi yapmasını zorunlu hale getiriyor. Hepimiz, son 45 yıllık gerçeklerin sırtlandırmasından kurtularak, oluşan yeni sisteme yerimizi almalıyız. Türkiye, sistemin malzemesi değil, mimarları arasında yer almalı. Dünyada 45 yıllık gözlemlerle bakarsanız mutlaka hata işlersiniz. 2010 yılından sonraki dönemde Türkiye Batı'da en güçlü devlet adaydır. Bunun farkında olan bazı dış çevreler bu nedenle şimdiden Türkiye'nin başına sıkıntı getirmeye çabalarını girmişlerdir. Türkiye'nin gelecekteki fırsatları kaçırılmaması için çok iyi değerlendirme yapması gerekir.

Soru: Bu değerlendirilmede dış Türkler faktörü önemli rol oynayabilir mi?

İnan: Dış Türkler konusunda, kuruluş yıllarındaki çekingenliğin artık tamamiyle bırakılması gerekir, ancak bunun bir yayılmacılık anlamında değil, demokratik bir işbirliği şeklinde, o kitlelerin mensubu olduğu devletlerin de mutabakatıyla gerçekleştirilmesi öngörülür. Aslında dış Türkler, tüm bu mesele olarak, bir devlet politikasına bağlanmalıdır.

**YARIN:
PERESTROİKANIN ETKİLERİ**

13 ülkedeki Türk varlığının etkinliği lobicilikte Türkiye için büyük potansiyel meydana getirir. Eski çekingenlik bırakılmalıdır.

Türkiye'de DIŞ TÜRKLER Sorununun DÜNÜ.BUGÜNÜ.YARINI

NİLÜFER YALÇIN

6

SSCB'deki hareketlerin tek dürtüsü milliyetçilik değil. Olayları Müslüman-Hıristiyan çatışması diye nitelenmek de yanlış

Prof. Dr. Duygu Sezer, "Dış Türklerle İlişkilerde en büyük avantajımız laikliktir. İran modeli tutmamıştır" diyor

Perestroikanın etkileri

DİŞ Türklerle ilgili sorunlar ve gelişmeler konusunda bugüne kadar iktidar ve muhalefetteki siyasi liderlerin görüşlerini okurlara sunmaya çalıştık. Bunlar arasındaki önemli benzerlikleri, ayrılıkları noktaları belirttik. Ama Türkiye'nin ileriye dönük çıkarlarını, dış politikasını önemli ölçüde etkileyebilecek böyle bir konuyla ilgili röportaj dizisini, uluslararası ilişkilerde uzmanlaşmış bilim adamlarıyla görüşmeden bitirmek istemedik.

Bunlardan biri, uluslararası ilişkiler ve strateji alanında tanınmış uzmanlarımızdan Prof. Duygu Sezer'di. Milliyet Ankara bürosunun boş odalarından birinde "Dış Türkler" sorunuyla ilgili soruları net bir üslupla yanıtlayan Prof. Sezer konuya "Türkiye'nin ulusal çıkarları yanında, dünya dengelerinin imkân tanıdığı değişimler" açısından yaklaşıyor, görüşlerini duygusalıktan uzak bir bilimsellikte açıklıyordu. Bu da, sorunları bir hayli değişik açıdan irdelemesiyle çok ilginç sonuçları ortaya çıkmasına neden oluyordu. Örneğin, Prof. Sezer, "Dış Türkler bizim için tabii ki potansiyel bir maddi ve manevi güç kaynağıdır. 50 milyon Türk'ün dostu olmak büyük bir güç sahibidir. Ancak dünya dengelerini etkileyen sorunlarda, Türkiye'nin bu nüfus unsurunu kendi yararına kullanması oldukça güçtür" diyor.

Gene aynı bilimsel bakış açısına dayanarak, "Şu anda Türkiye'nin iç sorunlarıyla yoğrulduğu bir dönemde, dış Türkler yoluyla kendisine daha etkin bir rol sağlamasını hayal olarak görüyorum. Bunların kısa vadede SSCB'den kopacaklarını da sanmıyorum" tezini savunuyordu. Öte yandan, dış Türklerin ve özellikle Orta Asya'dakilerin İran modeli bir İslam cumhuriyeti kavramına sıcak bakmadıklarını, laik Türkiye'yi kendilerine model alma eğiliminde olduklarını vurguluyordu.

SSCB'DEKİ HAREKETLERİN TEK DÜRTÜSÜ MİLLİYETÇİLİK DEĞİL

"Dış Türkler"i sınırlarımızın dışında yaşayan ve Türkçe dilini konuşan Türkler diye tanımlayan Sezer, bunları iki kategoriye ayırıyordu. Birincisi Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşamış ve Anadolu dışındaki vilayetlerde yerleşmiş olanlar, ikincisi ise İmparatorluk dışındaki ülkelerde yaşayanları idi. Birinci gruptan olanlar kendileri için "Ben Türküm" dedikleri halde Orta Asya'dakiler "Ben Kırgızım, Türkmenim, Uzbekim" tanımını yapmakta, kavimlerini ön plana almaktaydılar. Orta Asya Türkleri, Sovyet federal yapısının doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkmışlardı.

Acaba Batı ülkeleri, etnik Türklerin bulunduğu cumhuriyetlerdeki cereyanlara doğru teşhisler koyabiliyorlar mıydı? Prof. Sezer, yükseköğreniminin Batı'da yapılmış, onların tariflerini yakından tanımış bir uzman olarak şöyle diyor:

"Batı insanı genellikle kendi dışındaki toplumlara, sorunları basite indirgeyerek, tek gözle bakma alışkanlığındadır. Her toplumu leriye götürür, yaşam ülküsü sağlayın birleştirici unsurları vardır. Milliyetçilik bunların en dinamiklerinden biridir. Sovyet döneminde milliyetçilik bastırılmıştır. Şu anda Moskova'ya karşı hareketlerin içinde milliyetçilik dürtüsünün rol oynadığı kesin olmakta beraber, tek faktör değildir. Din özgürlüğünü hayata geçirmeye çalışan davranışlar ise her zaman, her yerde vardır. Bunu toplu bir hareket olarak tanımlamak gerçeklere uymaz. Bunun uzantısı olarak da, Müslüman-Hıristiyan çatışması teorisini kabul etmek mümkün değil. Kafkasya'daki, Asya'daki hareketlerin bu şekilde değerlendirilmesi hatadır."

Türkiye SSCB'deki hareketlere siyasi destek vermez, ancak kültürel ilişkiler geliştirilir, 50 milyonluk Türk toplumunun desteği potansiyel bir güç kaynağı olabilir

Bu sözlerle Prof. Sezer, olayların, Batı basınındaki tekdüze değerlendirmelerden çok daha karmaşık, çok yönlü nitelik taşıdığını açıklıyordu.

PERESTROİKA'NIN ETKİLERİ

Prof. Sezer'e göre, bugün SSCB'de bir "geçiş dönemi" yaşanıyor. Bu dönemde esas tehlike, ulusların çeşitli istek ve etkinliklerinin "dışardan idare edilebilir" olmasında yatıyor. Gene bu dönemde hâkim unsurlardan biri Gorbaçov'un yeniden yapılanma ilkesinin, toplumlara yeni hedefler saptama ve ekono-

"Bu, Türkiye'nin her zaman ilgilendiği bir konudur ama resmi devlet politikası, Atatürk'ün isabetli görüşü sayesinde, bunları siyasi bir nüfuz alanı olarak görmedi. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte gelen kısıtlamalar dış Türklerle yaklaşımımızı bir noktada sınırlı tuttu. O dönemde zayıf bir ülke olmamız, dışarda kalmış Türk topluluklarıyla yaratıcı düşünceleri geliştirmişti önledi. Bu yüzden çekingen davranıldı."

Burada şu soruyu sorduk: "Bu çekingenlik yüzünden Türkiye'nin elindeki bu stratejik kozu kullanamadığı görüşüne katılıyor musunuz?"

Yanıt çok açık ve netti: "Kısmen katılıyorum. Ama bence doğru bir politika izlendi, çünkü dünya konjonktüründe bu konu, o günlerde bir koz değil, bir 'risk' idi. İki Doğu ilini

Duygu Sezer'e göre Ermeni-Azeri çatışması öbür cumhuriyetlere bağımsızlık açılıyor. Prof. Dr. Duygu Sezer, Nilüfer Yalçın ile.

mik kalkınma çabalarını kamçılıyordu. Bugün Orta Asya'da, İslamcılık ve milliyetçilikten çok, ekonomik bağımsızlık ya da özerklik istekleri güçleniyor.

Prof. Sezer, birkaç ay önce Sovyet Bilimler Akademisi'nin konuyu olarak Tacikistan ve Kırgızistan'ın başkentlerine gitmiş, orada çoğu KP üyesi, iyi yetişmiş aydın liderlerle görüşmüştü. "Bunlar federasyondan ayrılmak yanlısı değildir, çünkü bugünkü gelişmişliğin düzeyine kendi başlarına erişemeyecekleri inancındalar, ama ekonomide otonomi istiyorlar, bu kesin" diyor Prof. Sezer... Buna karşı, Kafkasya'daki durum bir hayli farklıydı. Ermeni-Azeri çatışmasının öbür cumhuriyetlerde de bağımsızlık eğilimleri aşılamağa olduğu bir gerçektir.

DIŞ TÜRKLERDE "RİSK" FAKTÖRÜ

Söyleşimizin bu noktasında, Türkiye'nin dış Türkler sorununa dönüştürülen, milliyetçilik kavramına ne gibi değişimler olduğu, dış Türkler politikasının sıkıyıkıtları gibi konulara ağırlık verdik.

Prof. Sezer bu konulara da tarafsız bir açıdan bakıyordu:

olacak, nitekim oldu. Öte yandan yanı başında bir Ermenistan olması ise, bağımsız Azerbaycan devletinin yaşayamayacağına gösteren en önemli faktör..."

Bu noktada uluslararası ilişkiler uzmanı, siyasi liderlerden çok daha farklı bir yorum yapıyordu. Azerbaycan'a bağımsızlık verildiği takdirde, bunu Ermenistan'ın izleyeceğini, ortaya çıkabilecek çatışmalar sonucu, Orta Asya cumhuriyetlerinin de bu mücadeleye katılacaklarını öngörerek şöyle diyor: "Ermenistan'ın bağımsızlığı SSCB'nin tamamen çökmesi demek olur. Baltık devletleri, Batı cumhuriyetleri bağımsızlığı alabilirler ama Asya ve Kafkasya'dakilerin bağımsızlığı, Avrupa haritasını tümüyle değiştirir. İran'ın buna evet diyeceğini sanmıyorum. Ayrıca Orta Asya'nın Hindistan'la, Çin'le, sınırları var. Bu ülkeler kendi çıkarları açısından böyle bir harekete sıcak bakamaz."

Şu halde "SSCB'de ciddi bir çözüme ulaşsa, bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına kanısız bir şekilde banşçı yollardan kavuşmalarında Türkiye yardımcı olabilir miydi?"

"Ben 'Hayır' diyorum" dedi Prof. Sezer. Bunlarla insanı, kültürel ilişkileri geliştirebiliriz ancak bağımsızlık yolundaki beklentilere destek vermek bize düşmezdi. Önce bir-birimizi iyi tanımalı, önyargılardan kurtulmalıydık. Türkçe konuşmalar, Atatürk'e büyük güven duymaları büyük avantajdı. Ancak bunu bilinçli bir şekilde değerlendirmeliydik, aksi halde bizi kuşkuyla uyandırabilir, ters sonuçlara götürebiliriz.

LAİKLIK BİZİM İÇİN BÜYÜK AVANTAJ

"Türkiye'deki laiklik ilkesine nasıl bakıyorlar?" diye sorunca, Prof. Sezer izlenimlerini şöyle dile getirdi:

"Türkiye'nin laik rejimi etnik Türklerle ilişkilerimizde en büyük avantaj, çünkü bu toplumlar laikleşmiş. İran onlar için bir model oluşturuyor. Bu ülkeler yeni iletişim kurup onları iyi tanımalıyız. Aksi halde girişimlerimiz ters tepebilir. Bu yüzden bu bölgeler için senaryolar geliştirmesinden çok yaygındır. Girişimlerimizle nasıl bir tepki uyardıracamızı düşünmek, korkaklık değil, gerçekçilik olacaktır."

Bu irdelemelerden sonra, strateji uzmanımız, görüşlerini şöyle noktalyor, Türkiye'nin bu gelişmelerden yararlı sonuçlar çıkarabilmesini Orta Asya Türkleriyle Batı arasında bir ilişki kanalı oluşturmasıyla mümkün görüyor:

"Şu anda Türkiye'nin iç sorunlarıyla yoğrulduğu bir dönemde dış Türkler yoluyla kendisine daha etkin rol sağlamasını hayal olarak görüyorum. Bunların kısa vadede SSCB'den kopacaklarını da sanmıyorum."

Öte yandan büyük bir gevşeme başladı, iktidar boşluğu doğuyor, çeşitli akımlara daha açık hale geliyorlar. Türk soyundan olmak bağlayıcı faktör olabilir. Atatürk Türkiye'sinin cazibesi var... İran modeline karşı Türk modeli oluşmuş. Bu noktada Türkiye'nin bir köprü oluşturması düşünülebilir, çünkü Batı ile ilişkilerimiz onları çekiyor. Modern dünya ile ilişki kurmaları için bir kanal oluşturabiliriz. Bu konuda herkesin düşünmeye başlaması zamanı gelmiştir."

YARIN: Prof. ALI KARAOSMANOĞLU İLE SÖYLEŞİ

DIŞ Türkler ve Atatürk

Dış Türklerin tanımına Orta Asya Türklerinin de girmesi doğaldır. Asya Türklüğü Atatürk'ün zihnini meşgul eden bir konu olmuştur

"SSCB'deki çözüme sürecinin sonunda değişik milletlerin bağımsızlığa kavuşacakları muhakkaktır, ancak önemli olan bu sürecin ne zaman ve nasıl sona ereceğidir."

DİŞ Türkler sorunu gibi çok yönlü ve geniş kapsamlı bir konuda son söyleşimize başlarken, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler öğretim üyesi olan Prof. Ali Karaosmanoğlu'nun, bu soruna bu denli geniş bir perspektifle yanaşacağını, daha önceki görüşmelerde ortaya atılan fikirlerden bir hayli değişik görüşleri çok net çizgilerle açıklayacağını biliyordum. Bu bakımdan, bu yazı dizisini Prof. Karaosmanoğlu ile yaptığımız mülakatla noktalarken, dış Türklerin, özellikle geleceğe yönelik durumları ve Türkiye'nin bunlara yaklaşımı açısından, farklı değerlendirmeleri yansıtabileceğim için memnundum.

Örneğin, Prof. Karaosmanoğlu, Cumhuriyet döneminde dış Türkler sorununa karşı yönetimler fazla ilgi göstermedikleri, bu yüzden stratejik avantaj elde etmek için bu konuyu kullanmadıkları görüşünü doğruluyor, bunun nedenlerini de şu ilginç gözleme bağlıyor:

"Cumhuriyet'in dış politikası Osmanlılardan iki önemli gelenek devralmıştır. Bunlardan birincisi, politikanın Batı'ya yönelik olmasıdır. İmparatorluğun yükselme ve duraklama dönemlerinde, Batı'da nüfuz sahibi olmak hedefi, uzun vadeli bir perspektif için orturtulmuştu. Bu yönelti, Türk dış politikasına geçmiş bir özellikti.

Fakat Osmanlı Devleti, duraklama döneminde sonra uzun vadeli stratejik perspektifini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle, karşılaştığı bunalımların üstesinden gelmek için, bir takım taktiklere ağırlık vermeye başlamıştır. Bu, gündelik sorunların üstesinden gelmeyi amaçlayan bir politika ve Cumhuriyet bunu da devralmıştır. Onun için dış Türkleri böyle geniş bir stratejik perspektiften bakıp ilgilenme pek söz konusu olmamıştır. Bu değerlendirmenin, bir noktada, bugünkü dış politikamızın önemli bir eksikliğini ortaya koyuyor, dünya sorunlarına kısa vadeli çözümler ve yarıntılar bulmak çabalarında karşılaşılan güçlüklerle de ışık tutuyordu.

ASYA TÜRKLERİ

"Dış Türkler" tanımını yaparken, Orta Asya'da ve Kafkaslar'da yaşayan etnik Türklerin bu kapsama girdiğini kesin bir dille belirten Karaosmanoğlu bunları üç kategoriye ayırmaktaydı. Birincisi Yunanistan ve

Bulgaristan'da Osmanlılar döneminde beri yaşayan ve halen bu ülkelerde bulunan Türkler. Bunların hakları uluslararası anlaşmalarla düzenlenmişti ve Cumhuriyet döneminde bu konu ilgiyle izlenmişti.

İkinci kategori olarak "Kıbrıs Türkleri"ni gösteren strateji uzmanımız "1951'den beri Kıbrıs Türkleriyle yakından ilgilenen Türkiye, bunlara azınlık statüsünden öteye gidene, geniş çerçevede insan haklarının da ötesinde bazı hakların tanınmasını sağlamıştır" diyordu.

Üçüncü kategoriye oluşturan Türkler ise, Osmanlı toprakları dışındaki ülkelerde yaşayan etnik Türkler idi ve Atatürk bunlarla da ilgilenmişti. "Bunlar Atatürk'ün zihnini meşgul eden bir konu olmuştur. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Türkiyat Enstitüsü gibi kurumların kurulması, Orta Asya'nın Türk tarihinde bir eksen haline getirilmesi, bu anlayışın bir sonucudur" diyordu Karaosmanoğlu ve ardından da şu teşhisi ekliyordu:

"Ancak Atatürk'ten sonraki dönemde bu ilgi azalmıştır. Azerbaycan olayları ile tekrar güncelleştii." Böylece Türk dış politikasına egemen olan "taktiklere dayalı yöntem" in bu konuya yaklaşımımızı nasıl yönlendirdiği de ortaya çıkıyordu. Azerbaycan'daki patlama olmasaydı, belki Kafkasya Türklüğüne karşı Türkiye'deki ilgi uykuya devam edecekti.

Bu arada, Türkiye'nin dış Türklerle ilgilenmesini Pan-Türkizm yayılmacılığı olarak tanımlamanın mümkün olmadığını da işaret eden Karaosmanoğlu, "Ben kısa ya da uzun vadede Türkiye'den kaynaklanan bir Pan-Türkizm tehlikesi görmiyorum. Türk milleti ve siyasetle uğraşanlar, dış politikayı oluşturan Dışişleri Bakanlığı ve askerler, emperyalist emeller beslemeyecek kadar basiretlidir" inancını belirtiyor, yurt dışından yükselen spekülasyonları asılsız ve yanlış olarak niteliyordu. Bu noktada da: ha önceki söyleşilerde yer alan görüşlerle aynı paraleledeydi.

SSCB'nin gerçekten çözüme sürecine girip girmediği, girdiyse bunun ne gibi sonuçlar doğuracağı, bu arada Türk cumhuriyetlerinin bundan nasıl etkileneyeceği sorularına yanıt ararken, Prof. Karaosmanoğlu konuya çok değişik bir açıdan yaklaştı ve asıl önemli noktaya şöyle parmak bastı:

"SSCB'de çözüme sürecinin başladığına şüphe yok. Bunun sonunda Rusya'nın daha küçük bir parça üstünde, fakat genel dünyanın en güçlü devletlerinden biri olarak yaşama devam edeceğini söyleyebiliriz.

Türkiye'de
DIŞ TÜRKLER
Sorununun
DÜNÜ.BUGÜNÜ.YARINI

NİLÜFER YALÇIN

7

Cumhuriyet'in dış politikası Osmanlılardan iki önemli gelenek devraldı. Bunlardan biri politikanın Batı'ya yönelik olması, öbürü de uzun vadeli stratejiler yerine günlük bunalımların üstesinden gelmek için kısa vadeli taktiklere ağırlık verilmesidir

bu kanısı tamamen yanlış. Bu görüşünü şu gerçeklere dayandırıyor:

"Türkiye daima önemli roller oynayabilecek konumda ve potansiyeldedir. Bunun çeşitli nedenleri var. Bir kere coğrafya çok önemli... Fakat bunun dışında 50-60 milyonluk bir 'Dış Türkler' kitlesi arasında dil, din, kültür bağları çok önemli bir stratejik potansiyel yaratıyor. Ayrıca 2000 yıllarında Ortadoğu'da petrol önemini artıracak... Hem SSCB, hem Batı bu petrole muhtaçtır. Türkiye bu fırsatları iyi kullanırsa, stratejik önemi de artar."

LAİKLİK VE DEMOKRASİNİN AVANTAJLARI

Prof. Karaosmanoğlu, Türkiye'nin SSCB'deki Türk cumhuriyetleri için stratejik önemi, laik devlet düzenine, demokratik rejimine ve açık pazar ekonomisine sahip olmasına bağlıyor ve şu gözlemini dile getiriyor:

"Bu özellikleriyle Türkiye Orta Asya'da yaşayan pek çok insan için emsal olacaktır. Türkiye bu gücü kullanabilir."

Bu teşhis ve tespitlerde iki strateji uzmanı —Duygu Sezer ile Karaosmanoğlu— birbirinden çok farklı düşünceler taşımaktaydılar. Sezer'in daha kuşkucu tanımlamalarına karşı, Karaosmanoğlu genelde çok daha kesin sonuçları öngören politikaları savunuyordu.

YENİ BİR STRATEJİ OLUŞTURMAMIZ MÜMKÜN MÜ?

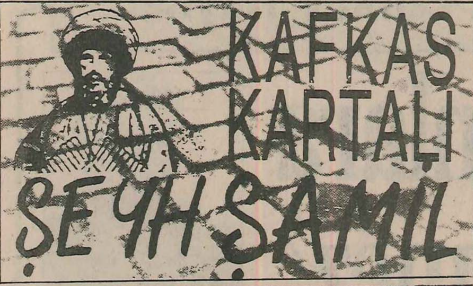
Prof. Karaosmanoğlu, tüm bu değişiklikler karşısında Türkiye'nin yeni bir dış politika stratejisi çizmesinin "zaman geldiğini" söylediğinden hemen sonra "Ama soru şu: Bu yapılabilir mi?" sorusuna ortaya atıyor, Türkiye'nin önünde bu konuda üç engel bulunduğunu şöyle açıklıyor:

"Yeni strateji oluşturulmuş da engel var. Biri zihniyet meselesi... Yani günlük kararlar, taktiklerle sorunların üstesinden gelme alışkanlığı... Bu zihniyetin aşılması bana biraz zor gibi geliyor.

İkinci engel şu: Türkiye kendi bölgesindeki toplumları yani Balkanlar, SSCB, Ortadoğu ile Orta Asya'yı kast ediyorum, buradan iyi tanıması lazım. Bunun için istihbarata ihtiyaç var. Eğer o bölgenin tarihini, sosyolojisini bilmiyorsa, değerlendirmeye yapamaz, siyasi nüfuz sahibi olamaz. Bunun bir an önce aşılması lazım..."

Üçüncü engel ise Türkiye'nin ekonomik büyümeyi hızlandıramadığı olması... Türkiye'de ekonomik istikrarsızlık devam ettiği sürece, ekonomik büyüme istikrarlı bir momentum kazanmadıkça, bu bölgelerdeki siyasi açıdan etkin olmamız son derece zordur, sınırlı kalır."

Bir haftalık bu röportaj dizisini burada noktalarken, dış Türkler konusunda siyasi liderlerin ve bilim adamlarının ortaya attıkları görüş ve teşhislerle ilke olarak birbirlerinden çok farklı tutumlar sergiledikleri, ancak sorunlara yaklaşımında ve tanımlanacak tavırlar açısından değişik, ilginç tahillere bulduklarını sonucuna varabiliyoruz. Bu da, dış Türkler sorununa yönelik bir devlet politikasının oluşturulması gerektiğini vurgulayan bir olgu bence...

İbrahim Refik

2

Akıncılar, "Cihad atının alınmadıkülenperçemi- nin her buklesinde hayır bağlıdır" (Buhari, cilt 8, syf. 307) Hadisinin şuuruna vakıf olarak, kendilerine akın- larla çok gerekli olan atları- nı çok iyi yetiştiriyorlardı. Birçok hayvan arasından atı-

yağları eridiği gibi şişen kar- nı da büzülür ve kasları sağ- lamlaşmış olur. At artık çok uzun ve zahmetli yolculukla- ra hazırdır. 1831 yıllarında Kafkasya'da Tuğgeneral ola- rak bulunmuş olan Velyami- nof, hatıralarında: "Bu hayvanların çoğu gün batı-

Rus generali R. A. Fadayev: "Artık Kafkasya'ya Şamil hükmediyor. Çok üstün imkânlarla teçhiz edilen ordumuz karşısında fütursuzca dayanıyor. Çar hükümetinin harp teknolojisini hiçe sayıyor ordularımızın Kafkasya'da işgal ettiği toprakları Şamil, teker teker elimizden aldı ve dağlara eski hürriyetini kazandırdı"

ni titizlikle seçen Kafkaslı, onu büyük bir özen ve dik- katle sefere hazırlar. Akın mevsimi başlamadan iki ay veya daha uzun bir süre ön- ce sahibi, atını özel olarak beslemeye başlar. Onu işe koşmadan dinlendirir. İlk beş veya altı haftadan sonra hay- van, müthiş bir şekilde şiş- manlar ve karnı şişer. Bun- dan sonra atın yemi yavaş ya- vaş azaltılır. Ayrıca kısa sü- reli olarak ata binmeye baş- lanılır ve hergün yarı beline kadar su içinde bekletilir. Sa- hibi, ata bindiği ilk günlerde onu sadece yürütür. Daha sonraları bu tempoyu artır- rak daha hızlı bir şekilde atı koşurmaya başlar. Gün geç- tikçe atın koşu temposunu yükseltir ve sonunda at, dört- nala koşturulmaya başlanır.

Bu çalışma sonunda atın tüm yağları eriyerek ince ve çev- vik bir yapı kazanarak çok uzun mesafeleri dört-nala bü- yük bir hızla alabilecek gü- ce erişir. Bu şekilde bir atın eğitilmesi iki veya üç hafta alır. Bu sürenin sonunda atın

mından gündeğümüne ka- dar geçen süre içinde yaz güneşinin yakıcı ateşi altın- da sahiplerini 150 km. ka- dar taşıyabilirler. Avrupa'da elbette bu rakamlara inanılmayacaktır. Fakat Batı Asya'da bu durum, fazla kimseyi şaşırtmaya- caktır." demektedir.

Savunma için gerekli silah- lar Derbent yakınındaki ka-

Napoiyon'u bozguna uğratan fakat Şami'in bozgununa uğrayan Prens Vorontsov

Marks: "Mücadeleleyi Kafkaslılar'dan öğrenin"

yalık bir bölgede bulunan Kubaçî'deki imalathanelerde hazırlanıyor, ayrıca Osman- lı'lardan ve İran'dan sağlanı- yordu.

Eğitim, camilerin yanında- ki medreselerde "Müridizm" in yapısı gereği şeri- ata uygun olarak, aksamadan devam ediyordu.

Sürekli cihad dolayısıyla çok büyük ehemmiyet arze- den "Haberleşme" de, Avarların çok iyi bildiği dağ ve ormanlar arasındaki yol- lardan sağlanıyordu. Ulak- lar, her avluda hazır bekleti- len iyi yetiştirilmiş atlarla, imam ve naiplerin emirleri- ni yerlerine ulaştırıyorlardı.

Artık aksiyoner hale gelen Kafkasya halkı, hürriyetleri için ölmeye hazırdır. Öyle ki, cihadda, şeref meydamin- de şehit düşmüş akrabanın ölümüne dökülecek göz yaş- ları bile "günah" addedilir hale gelmiştir. İmam Şamil çok geçmeden teşkilatçı de- hasıyla, güçlü bir komuta ka- biliyeti ile Ruslara karşı bü- yük başarılar elde eder. Bü- tün dünya tarafından kende- ne "Çarlara baş eğmeyen dağlı" ünvanı verilir ve Kaf- kasya'nın efsanevi kahrama- nı haline gelir.

Bu arada kabilelerarası bir kan davası yüzünden Ruslar- la beraber olan, korkunç ge- rilla Hacı Murat, kendi öz vatani için çarpışma isteği ile Şamil'e nedametini ifade eden bir mektup yazar. Mektubunda: "Şu anda yersiz, yurtsuz başıboş Hacı Mu- rat'dan selam olsun! Sivri- lip yükselttiğim kimselerin nankörlüğü yüzünden şan- lı mevkiimden düştüm, şe- refimi kaybettim ve perişan hale geldim. İslâm müca- hidlerini yoketmek için çar- pışan kâfirlerle itaat ettiğim için Cenab-ı Hak bütün ga- zabımı üzerime yağdırdı. Bu günahkâr ve zalim sü- rüsünün içinden sıyrılıp sa- na sığınıyorum. Kolumda- ki gücü ve yüreğimdiki sönmöz öcü senin emrine veriyorum. Şimdi senin

emrinde ve kahraman izin- de kılıç sallamak üzere ya- nına gelirim beni kabul eder ve o kuvveti bir daha tecrübe etmek ister mi- sin?"

Şamil büyüktür.... Ve af büyüğün şanındandır. Şamil, kılıcı kadar keskin olan ka- lemine sarılır ve şu satırları yazar: "Bütün alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Allah,

ğistan'ın her tarafına dağıtı- lır. Şamil ile Hacı Murat arasındaki bu muhabbet halk kitleleri arasında zaptedilmez bir heyecan uyandırır.

Şamil, Hacı Murat'ı baş- naib yapar ve Tselmes'e va- li tayin eder. Böylece iyice güçlenen Kafkas halkı yıllar- ca, durup dinlenmeden Rus- lara karşı cihad yapar. Büyük kahramanlıklar gösterir.

Car I. Nikola,

dilediğini imansızlığı, karanlığında boğar. Fakat

sevdiği kulumu hidayete ve aydınlığa çıkarır.

Ey Hacı Murat!.. Sen ka- ranlıkta boğuluyordun, şim- di nura kavuşuyorsun. Kapı- mız sana açık, kollarımız se- ni kucaklamaya hazırdır.

Mümin sendelerse Allah ona destek olur. Sen düşün- düm, Allah seni tuttu. İnan ki: Çar'ın kartalının çılgın ka- natları göklere meydan oku- ren Hilal'e çarparak yanıp kül olacaktır.

Gel yanımıza, seni bağrı- mıza basmaya daima hazırız. Bizim için her vakit hoş gel- din, safa geldin, cesur Hacı Murat.

Allah'ın selamı üzerine ol- sun."

Başlı başına bir zafer mü- decisi olan bu mektuplardan yüzlerce nüsha yazılarak Da-

1884'de ar- ka arkaya elde edilen yeniliklerden sonra Şamil'e büyük

bir darbe indirmeye karar ve- rir. Moskova önlerinde Na- poyon ordularını bozguna uğratmış olan Vorontsov'u, "Kafkasya Başkomutanı" ve "Kafkasya Çar Naibi." gibi ünvanlarla geniş yetkiler vererek, bölgeye gönderir.

Vorontsov'la birlikte Kaf- kasya'ya asker ve harp ara- gereçleri akmaya başlar. Kı- sa bir süre içinde kendi de- yimiyle "dünyayı havaya uçuracak kadar barut", bunları kullanacakları sayıda top ve 150.000 kişilik bir or- du hazırdır.

Şamil hesaba kitaba gel-meyen müthiş harp oyunları ile Vorontsov'a Dargo'da or- jinal sürprizler hazırlar. Si- nir ve propaganda harpleriyle iyice yıpratmış Rus ordusu- nu ormanların içine çekerek

çevirme, kuşatma ve çembe- re alma manevralarıyla harp sanatının en güzel örneklerini vererek Vorontsov ve ordu- sunu dize getirir.

Vorontsov daha sonra, çok açık bir ifade ile kaleme al- dığı savaş raporunda şöyle demektedir: "Muazzam Rus İmparatorluğu'nun karşısın- da bir tek adamın, yani Şa- mil'in bir avuç insanla nasıl olup da mücadeleye devam ettiğini ve çok kereler teşeb- büsü de elden bırakmadığı- hafsalama sığdıramamakta- yım. Bu adamı tanıyan bir- çok Rus kumandanı gibi bu hususta ben de şu kanaate varmış bulunuyorum ki; Şa- mil'in o cidden parlak harp tarihini temin eden esrare- niz kuvvet, dağların ve or- manların kendisinden esirge- mediği lütf- kârlıktan gelmektedir."

Yine Dargo savaşına katıl- mış olan Rus Generali R. A. Fadayev hatıralarında Şamil hakkında şöyle yazmaktadır:

"Artık Kafkasya'ya Şamil hükmediyor ve çok üstün im- kânlarla teçhiz edilen ordu- muz karşısında fütursuzca dayanıyor. Çar hükümetinin harp teknolojisini hiçe sayı- yor. Ordularımızın Kafka- sya'da işgal ettiği toprakları Şamil, teker teker elimizden aldı ve dağlara eski hürriye- tini iade etti."

İmam Şamil'in askeri de- hası karşısında, dünyanın sa- yılı harp akademilerini biti- ren şöhretli generaller böyle diz çökmüş, çaresiz kalmış, ünvanlarını kaybetmiş ve bir kısmı ya sakat kalmış veya ölmüşlerdi. İmam Şamil, "Kafkaslı bir dağlı çocu- ğun asılması, yüz Rus asker- rinin sağ kalması demektir." diyerek, saldıran, köyleri ya- kıp yıkarak kadınları ve ço- cukları kurşuna dizen Rusları bozguna uğratar, Rus Çar'ı- nın: "İrademize boyun eğ- mek istemeyen vahşi dağlılar- ın ya teslimlerini, veyahut kılıçtan geçirilmelerini isti- yorum." emriyle sevkettiği

• Devami 10. Sayfada •

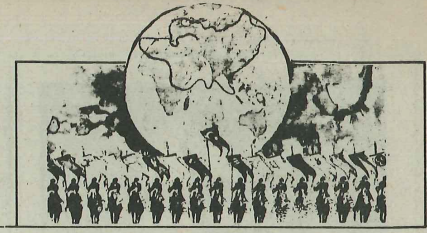
TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2747

zalin ordularına karşı büyük başarılar elde eder. Kafkas- ya halkının bu hürriyet ve is- tiklal mücadelesi karşısında Karl Marks bile 1848 yılın- da hayranlığını şöyle dile getirir. "Hürriyetin nasıl elde edilmesi lazım geldiğini Kaf- kasya dağlılarından ibretle öğreniniz, hür yaşamak iste- yenlerin nele müktedir ol- duğunu görünüz. Milletler, onlardan ders alınmaz..."

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2743

Yeni Düşünce TÜRK DÜNYASI

Rusya'da Perestroika ve Müslümanlar

KUVAYI MİLLİYE RUHU AZERBAJCAN'DA

Dr. Reha Oğuz Türkkan

Kuvayı Milliye ruhunun Türkiye'de kuvvette estiği günlerde doğmuş ama onu henüz idrak edecek yaşta değildim. (*) O günlerin elektrikli heyecanlı havasını merak eder, "keşke o günlerde anlayacak yaşta olup da tadını tadabilseydim" diye kendi kendime üzüldüm.

İşte, bir Zaman Tünelinden geçer gibi, o havayı Azerbaycan'da, Kasım 1989'da içime çekip sarhoş oldum. Sanki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş günlerini yaşıyordu Türk Azerbaycanı.

1943'de (nerdeyse yarım asır evvel), yayınladığım Gök-Börü dergisinde şu satırları yazmışım:

"Türk yurtlarının hür oldukları günü görecekmiz? Bu çok uzak bir ülkü gibi görünüyor ama, hayal değil bu. Eminim ben, bu gelecek, bükülmüş belimle o topraklarla dolaşacağım."

Ve işte, 70 yaşında, fakat -Allah'a şükür- henüz bükülmemiş belimle o topraklarda dolaştım, hatta Sirvan'da Kafkas Dağlarında çıplak at sırtına binip dört nala koşturdum.

Hikâyetimin sırasını atladım galiba. 11 Kasım 1989'a dönüyüm. Elime Rus vizeli pasaportu aldığım güne. Evirip çeviriyordum, çünkü inanmıyordum. 160 kişilik kafileden belki benim ismini çiziverirler diye korkuyordum. Uzun süredir Azerbaycan'da olan bitenleri takip ediyordum ama, oraya varınca kadar bu kadar mesafe aldıkları tahmin edememişim.

Bir kere bindiğim uçak, ilk defa olarak, Moskova'da yolculara aktarma yaptırmadan, direkt olarak İstanbul-Bakü seferi yapıyordu. 2.5 saat sonra karanlık basarken, Sovyet Azerbaycan'ın Türk toprağına ayak bastık. Eşyalarımız sorgusuz sualsiz gümrükten geçirdi. Karşımızda, milli giysileriyle Azeri Türk kızları bizi karşıladı ve gül serbeti ikram etti.

Gözlerimiz yaşarmaya başladı. Binanın dışından bir uğultu duyuluyordu. Bavullarımızı ve video kameramı alıp dışarı çıktım ve birden yumruk yemiş bir boksoş gibi seneledim. 150.000 kadar bir kalabalık meydana domuş, bayraklar ve pankartlar sallıyor, kayalara çarpan dalgalar gibi ses çıkararak "Ata Türkiye! Ata Türkiye!" diye bağırıyorlardı. Türkiye bayrağı, Azerbaycan'ın yeni milli (ve ay yıldızlı 3 renkli) bayrağıyla yan yana dalgalanıyordu. Bir pankartta Kalpaklı Mustafa Kemal'in resmi vardı. "Kardeş Türkiye" diye bağırıyor, yetişmezlerse ellerini bize sürmek için itişiyorlardı.

Yürüyemiyordum.

Gözlaşlarımı tutamıyordum.

Bu günler ve bu dava uğrunda işkence ve eziyet gördüğüm "Tabutluk" günlerinde ağlamamıştım, dayanmıştım. Burada dayanamadım. Ağladım utanmadan (diğer arkadaşlarım da anlattı, hepsi ağlamış; kafilye turist veya tüccar olarak katılanlar dâhil).

Bavullarım bir yana fırladı, ben video kamerama yapıştım. Ve birden kendimi omuzlar üstünde kalkmış buldum (video çekimini böylece daha iyi yapabildim.)

Anlatılması imkânsız bir sevgi ve heyecan kasrgısından sonra kendimi bizi bekleyen otobüsterden birinde buldum (bagajlarımı da).

O gece ottele "Halk Cephesi"nin ileri gelenleri geldi. Bir köşeye çekilip konuştuk. Şiirler okuduk, fikirler tartışıldı, yeni bayrak, yeni alfabe, Türk Birliği konuşuldu, sohbetle nutuk bir birine karşı. Hişler, heyecanlar dorukundaydı. Ve işte o anda, "ben Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş günlerini, Kuvayı Milliye Ruhunun havasını çekişiyorum çiğnerlerimi" diye bağırđım. İdrak edemediğim o 40-50 yıl öncesinin Ankara havası Bakü'de esiyordu.

Azeri Prof. Refik Zekâ Han'dan Mehmet Akif'ten, Abdülhak Hamit'ten ve Ziya Gökalp'ten ezbere parçalar okudu. Ve şöyle dedi:

Geçen sene SSCB, Rusya'nın Hıristiyanlaşmasının bininci yıl dönümünü kutladı. Bu hadise resmi basında geniş yer aldı. Ve bu da, Devlet ile dini teşkilatlar arasında Leninci normların yerleşmekte olduğunu bir delilidir. Diğer dinler gibi İslamiyat de bu mesele ile doğrudan alakalıdır.

PERESTROIKA VE MÜSLÜMANLAR

40 seneden beri SSCB'de var olan dinler ve dini hareketler arasında, Ortodoks Rus Kilisesinden başka hiçbir, İslamiyet'in önüne geçme istidadında olmadı. Tablileri sayıca da çok olan İslamiyet buna imkan vermedi.

Bu bir vaktidir. Fakat şu da bir gerçek ki Sovyet sisteminin düşmanları, çoğunlukla Orta Asya halklarından olan Müslümanları defalarca hareketle geçirmeye çalıştılar.

Bu arada ekim ihtilali, Rusya'da bütün halkların hakimiyetini ilan etti ve bütün imtiyazlarla bütün kısıtlamaları, özellikle dinlerle ilgili olan kısıtlamaları kaldırdı. İhtilalden sonra kabul edilen, "Rusya ve Doğu'daki bütün Müslüman işçilere" başlıklı meşhur mesaj Müslümanları, tam bir hürriyet içerisinde ve herhangi bir engelle karşılaşmaksızın kendi hayatlarını yönlendirmeye teşvik etti, bunu yapmaya hakları olduğunu vurguladı ve Rusya'daki diğer halkların haklarını olduğu gibi, bu hakkı da ihtilalin bütün gücü ile koruduğunu altını çizerek ifade etti.

Maalesef milletin gelişmesi tamamen sağ çizgiyi takip etmedi. Lenin'in or-

taya koyduğu bir çok prensip ve normlar, Dini teşkilatlarla karşı takınılacak olan tavır tesbit eden prensipler de dahil olmak üzere unutuldu. Çoğu zaman dinsizlik, kuvvet kullanılarak "empoze" edildi.

Sovyetler Birliği'nde Müslümanları hedef alan baskı, zulüm ve işkence uy-

Taşkent'teki İmam Buhari Enstitüsünde eğitimlerini tamamlamış oldukları gibi içlerinde, Arap ülkelerindeki İslam üniversitelerinin Şeriat Fakültelerinden mezun olanları da var.

Müslümanların kullanmakta olduğu Ay'ın hareketlerine dayalı olan Hicri takvim her sene yayınlanır,

...Moskova'daki Ulu Camii, Barış bulvarı yakınlarında bulunuyor. Bu Camii, henüz 30 yaşına bile basmamış bulunan genç ve dinamik İmam-Hatip Ravil Gainoutdinov idare ediyor. İmam, ihtilalden sonra ülkemizdeki Müslümanların hayatında meydana gelen faydalı gelişmeleri görme-

yen çok ızdırıp çeken, hayatı ancak yeni yeni keşfetmeye başlamış olan gençler oluyor. İslam'ın bu yönünü ruhlarda korumak, saklamak uygundur.

Bazı milliyetçi hareketlerin de dini bir boyutu oluyor. İslam'ın bu özelliğine karşı (Diğer dinlerin de öyle) sıkı bir şekilde mücade-

SSCB'deki müslüman Türkler için Perestroika daha fazla hürriyet yolunda fırsat olabilece mi ?...

gulamaları olmuşsa -ki maalesef olmuştu- bu, anayasada yer alan vicdan hürriyeti prensibine genel manada ters düşen tutum ve davranışlar ile bu prensibin sapıtılmasından ileri gelmiştir. 30'lu yıllarda ve daha sonraları, kilise ve camilerin kapatıldığına ve Dini vazifelerin vaskılandırıldığına

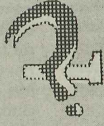
Kur'an altı defa yeniden basıldı, Hazret-i Muhammed'in sözlerini ihtiva eden hadis kitapları yayımlandı, altı dilde muntazaman yayınlanan "Doğu Sovyet Müslümanları" isimli dergi dış ülkelere de gönderiliyor.

Camiler, kanunların kendilerine tanıdığı yarımlar için kör olmak lazım geldiğini ifade ediyor ve ilave ediyor:

"Camimize devam eden cemaat içerisinde bir çok genç var ve bunların sayısı giderek artıyor. Bunlar sadece ibadetlerin nasıl yapılacağı gibi bilgilerle değil, İslam tarihi ile de ilgileniyor. Onlardan bir ço-

le vermek gerekiyor. Basit bir yasaklama hiç bir şeyi halletmez. Daha Sovyet iktidarının ilk yıllarında, eğitim sistemimizin mimarlarından biri olan Anatoli Lounatcharski, "Dini bir çiviye benzterek, üzerine ne kadar vurulursa tahtaya o kadar gömüleceğini" ifade etmiş-

Sovyetlerin İslâm'a bakışı...

Yan sütunlarda yer alan yazı SSCB'de yayımlanan "Spoutnik" dergisinin Temmuz 1989 sayısından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Spoutnik dergisi, Sovyet resmi basın ajansı Novosti'nin yayımladığı dergilerden bir tanesidir. Fransızca yayımlanan dergi Sovyetlerin resmi görüşlerini dış dünyaya aktardığı bir dergi hüviyetindedir. Bu itibarla yazıda yer alan görüşler, Sovyetlerin Gorbaçov'un başlattığı Perestroika döneminde İslama nasıl baktığını göstermektedir.

Gorbaçov'un Perestroika politikasının İslama ve müslümanlara neler getireceği pek çok kişinin merak ettiği ve cevabını bulmaya çalıştığı bir soru olmuştur. İşte bu yazıda Sovyetlerde başlayan yeni dönemde İslama ve Müslümanlara nasıl bakıldığını görmekteyiz.

Yazıda geçmiş yıllarda müslümanlara yapılan baskılar açıkça itiraf edilmekte ve bu baskılar karşısında müslümanların İslami gizli yollardan yaşamaya ve yaşatmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Perestroika ile birlikte müslümanlara hakları geri verilmeye başlandığı ifade edilmektedir. Ancak müslümanlara birtakım haklar vermekle birlikte rejimin müslümanlardan beklediği de yazı da belirtilir.

Yazıdaki bazı ifadeler dikkat çekicidir. "Şu da bir gerçek ki Sovyet siyasetinin düşmanları, çoğunlukla Orta Asya halklarından olan müslümanları defalarca harekete geçirmeye çalıştılar." Bu ifadeler yabancı düşmanları suçlamaktan daha çok, Orta Asya müslümanlarının sisteme karşı hareket geçebilecek şekilde algılandığını göstermektedir. Pekli kimdir Orta Asya müslümanları?... Kim olacak, Türkler... Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz. SSCB'deki İslam problemi aynı zamanda bir Türk problemidir.

Müslümanlara birtakım haklar vermekle her şey iyiye mi gidecek, diye sorulan soruya yazının içinde verilen cevap çok ilginç... "Tabii ki hayır. Çünkü İslamiyet ve diğer dinler zaman zaman bir takım karanlık ve fanatik kuvvetleri uyararak harekete geçirebilirler. Ülkemizde, İman ve İslami gelenekleri bahane ederek, Sovyet kanunlarına ve insanın liyakatına ters düşen illerinin işlendiği durumları gördük."

Yazıdaki önemli bir tesbit: "Bazı milliyetçi hareketlerin dini bir boyutu oluyor." şeklinde ifade edilmiş. Gerçekten SSCB'de uyanan Türk milliyetçiliğinin dini boyutu Sovyetleri her zaman endişelendirmiştir. İslam SSCB'deki Türkler için bir din olduğu kadar tamamen düşman olan dış dünyaya karşı kendilerine direnme ve dayanma gücü veren bir dinamiktir. Bu dinamik güçlendikçe Türklerin milli varlıklarını ortaya koymalarının daha da artacağını söyleyebiliriz.

SSCB yönetimi, İslamın müslümanlara baskıcı bir rejim karşısında ayakta kalabilmesi için sağlanan ve gelecekte o baskıları kırmaya yönlendirecek olan müesseselerinin farkında. Yazıda bu durumu önlemek için çözüm olarak "İslam'ın bu yönünü ruhlarda saklamak, korumak uygundur." denilmektedir. Şu bir gerçek ki, İslamın günlük hayata dönük mesajlarını hiç bir rejim sonuna kadar müslümanların ruhlarına hapsedemez. Geçmiş bunu gösterdiği gibi gelecekte bunu gösterecektir. Hem de her yerde.

Ö. Faruk KAYIR

KIRIM'A GERİ DÖNÜŞ...

İki ileri bir geri

İki ileri bir geri

SSCB'de Kırım Türklerinin Kırım'a dönebilmesi için komisyonlar kurulduğu ve anayasa değişikliğinin gündeme geldiği bir ortamda, Kırım'a dönen Türklerin tutuklanması ve eşitli basaklara maruz bırakılmaları Rusların niyetlerinin samimi olmadığı şeklinde karşılandı.

Kırım Türkleri vatan toprakları olan Kırım'a dönüş ve Kırım Türklerinin diğer milli haklarının elde edilmesi yolunda büyük bir mesafe daha ketettiler. SSCB Yüksek Sovyeti, 28 Kasım'da Kırım Türkleri ve Volga Almanlarının haklarının iade edilmesini ilgili uygulama problemlerinin çözümünü sağlamak üzere komisyonlar kurması için SSCB Bakanlar Kurulu'na talimat verdi. SSCB'nin önde gelen gazetelerinden İzvestia'nın 29 Kasım tarihli sayısında yeralan bir röportajda, konuyla ilgili olarak Georgii Tarazevich, "Yüksek Sovyet sözkonusu halkların özerkliklerinin idadesini gerçekten istemektedir" şeklinde konuştu. Tarazevich devamla, Kırım Türklerinin Kırım'a dönmelerine izin verileceğini, fakat Kırım Türklerinin

kendiliklerinden ve bazen yasadışı bir biçimde uyguladıkları halihazırdaki iskanın neden olduğu gerilimlerden kaçınmak gerektiğini söyledi. Tarazevich, konuyla ilgili değişikliklerin Rus SSC'nin meclisinde görüşeceğini ancak "problem anayasal değişiklikleri gerektirdiği için" Halk Temsilciler Kongresi'nde ilgili değişiklikler oylamaya sunulacak.

Tarazevich'in bu sözlerinin ardından, Pravda'da yayınlanan bir haberde Başbakan I. Yardımcısı Lev Voronin başkanlığında toplanan komisyonun Volga Almanları ve Kırım Türkleriyle ilgili olarak aldığı kararlar Rus ve Ukrayna Cumhuriyetleri hükümetlerine iletildi.

Komisyonun aldığı karara göre, Kırım Türkleri

ve Volga Almanları II. Dünya Savaşı sırasında sürgündükleri topraklara, bu topraklara yerleştirilmiş ve halen bu bölgelerde yaşayan halkları zedelenmeden aşamalı olarak dönebilecek.

Konuyla ilgili çevreler özellikle Kırım Türklerinin haklarının iade edilmesiyle ilgili olarak zaman zaman komisyonlar kurulduğunu, ancak komisyonlar yoluyla meselelerin çözümünün mümkün olmadığını görüldüğünü belirtiyorlar.

Diğer yandan Kırım Türklerinin Kırım'a dönmelerinin yönetim tarafından engellendiği ve pek çok Türk'ün bu yüzden tutuklandığı bildiriliyor. Bu durumu protesto eden Türkler kendilerine yapılan baskılara SSCB başsavcısına şikâyet ettiler.

yeti prensibi genel olarak ters düşen tutum ve davranışlar ile bu prensibin sapıtılmasından ileri gelmiştir. 30'lu yıllarda ve daha sonraları, kilise ve camilerin kapatıldığına ve Dini vazifelerin yasaklandığına şahit olundu. Bu da tabii olarak İslami usule evlenmelerde, sünnet merasimlerinde ve camilerde cenaze namazı kılınmasında azalma görülmeye sebep oldu. Resmi kayıtlar böyle söylerken, gizli gizli ibadet edilen gayri resmi camilerin sayısı giderek artış kaydediyordu.

Bugün cemiyetin demokratikleşmesi, başka sahalarda olduğu gibi, anayasal hürriyetlerin yeniden inşasına kadar uzanıyor. Orta Asya, Kafkasya, Kuze Kafkasya ve Volga havzası gibi Sovyetler Birliği'nin Müslüman bölgelerinde yeni Camiler açıldı, açılıyor. Bu meydana, Türkmenistan'ın başşehri Aşgabad'da, Camii inşa edilmek üzere bir arsa tahsis edildi.

Müslümanlar bugün, yüzlerce büyük Camiin, binlerce mahalle ve köy Camiinin ibadete açık olmasına sevincini yaşıyor. Bunlardan 90 adedi son on sene içerisinde ibadete açıldı. Din adamları, Sovyetler'de Buhara'daki Mir-Arap Medresesinde, ve

hadis kitapları yayımlandı, altı dilde muntazam yayınlanan "Doğu Sovyet Müslümanları" isimli dergi dış ülkelerde de gönderiliyor. Camiler, kanunların kendilerine tanıdığı yardım toplama hakkından geniş çapta faydalanarak, masraflarını, Müslümanların cömertçe yaptığı yardımlardan karşılamaktadır. Dini teşkilatların gelirleri vergiden tamamen muaf tutulmuştur.

Müslümanların hayatını, arazilerin durumuna göre bölgelere ayrılmış dört daire tarafından idare ediliyor. Bu dairelerin yetkilileri, resmi basına müdahale etmek ve muhtelif kamu kuruluşlarının faaliyetlerine katılma hakkına sahiptirler. SSCB'nin Avrupa kısmı ve Sibiry'a da İslami Dairelerin kuruluşunun 200 nci yıl dönümü münasebetiyle, bu kuruluşların başkanı olan Müftü Talgat Tacüddin'in makale ve sohbetlerinin toplandığı bir derleme yayımlandı.

Sovyet Müslümanları'nın 80 kadar ülkesindeki Din daşları ile münasebetleri var. Her sene bu ülkelerden gelen 10 kadar heyet kabul ederler ve aynı zamanda kendileri de yabancı ülkelere ziyaretlerde bulunurlar.

"Camimiz devam eden cemaat içerisinde bir çok genç var ve bunların sayısı giderek artıyor. Bunlar sadece ibadetlerin nasıl yapılacağı gibi bilgilerle değil, İslam tarihi ile de ilgileniyorlar. Onlardan bir çoğu İslami okullara girmek için can atıyor. Düşünüyorum da bugün, şahit olduğumuz ahlak bürhanı, uyuşturucu ve alkol kullanımının yaygınlaşması ve diğer kötülüklerin halk arasında kendine daha fazla yer bulması karşısında, İslamiyet (diğer dinler için de aynı şey söz konusudur), barışa, temizliğe, fazilete, mısamahaya, dostluğa ve karşılıklı anlayışa can atan gençler için cazibesini koruyor. Kur'an'ın insanlara verdiği nasihatlar da zaten bunlardan başka birşey değil."

Peki giderek her şey daha mı iyi olacak? Tabii ki hayır. Çünkü İslamiyet ve diğer dinler zaman zaman bir takım kararıklar ve fanatik kuvvetleri uyardırarak harekete geçirebiliyor. Ülkemiz, iman ve İslami gelenekleri bahane ederek, Sovyet kanunlarına ve insanlık üzerine ters düşen fiillerin işlendiği durumlara gördük. Burada öncelikle anne ve babaların empoze ettiği evlilikler ve başlık parası sözkonusudur. Burada

İmam-Hatip Ravil Gainoutdinov devamla şöyle diyor: "Bütün Sovyet halkları gibi biz de halkımızla yaşıyoruz ve ihtiyaçları, gayeleri ve endişeleri ile ilgileniyoruz. Camilerimize namuslu bir şekilde layıkıyla çalışmalarını ve vazifelerini yerine getirmelerini nasihat ediyoruz. Perestroika'nın bizi ilgilendirmemesi mümkün değil, neticelerini hissediyoruz. Ve Perestroikanın daha çok başarılı olmasını temenni ediyoruz" SPOUTNİK Digest de la presse soviétique Temmuz 1989

Dağlık Karabağ hakkında Ermeni planı

Dr. Çolpan Önder

Azerbaycan Türkleri, Türkiye kültürüne en yakın sosyo-kültürel yapıya sahiptir. Diğer taraftan Ortaasya Türk toplulukları ile ortak sosyo-kültürel unsurlara da sahip olan Azeriler, Türkiye ile diğer Türk boyları arasında bir kültür köprüsü oluşturma fonksiyonuna da sahiptirler. Bu temel fonksiyon, doğulu ve batılı sömürgecilerin dik-katlerini ve Türk kültür bütünlüğünü engelleme, parçalamaya ve Azerbaycan Türklüğü üzerine odaklaştırmıştır. Son zamanlarda dünya üzerindeki siyasi değişimler ve konjonktür Sovyet daha doğru bir söyleyişle Rus Yönetimini, sosyo-kültürel gerçekleri biraz daha doğru görmeye sevkettiği olmakla birlikte Batılı Yönetimlerin aynı doğrultuda tavır alamadıkları görülmektedir. Batılı Yönetim bir kula gibi oynattıkları Ermeni terörist ideolojilerini dönem dönem bir

piyon gibi ileri sürmeye devam etmektedirler. Dünya üzerindeki varlıklarını borçlu oldukları Osmanlı'ya ve Osmanlının torunları Türkiye Türklüğüne karşı daima bir aşagük duyguya ile saldırmaya devam eden Ermeniler, şimdide Oğuz Türklüğünün doğu kanadını teşkil eden Azerbaycan Türklüğünü hedef almıştır.

Ermenilerin Dağlık Karabağ hakkındaki terip ve planlarını konu alan bir yazı bu açıdan ilginçti ve Türkiye kamuoyuna duyurmayı bir görev addettik. Yazı Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü Başkanı Prof.İgrar Eliyev tarafından yazılmış, fakat Azerbaycan'da yayınlanmasına izin verilmemiş. Azeri kardeşlerimiz kanalıyla elimize ulaşan bu yazısında Prof.İgrar Eliyev "Dağlık Karabağ" üzerindeki Ermeni oyunlarını ve planlarını izah ediyor.

Prof.İgrar Eliyev, "Dağlık Karabağ"ın tarihi oldukça eskidir" diyor. "Burada, Sovyet arazisinde bulunan

en eski arkaik meskenlerden biri olan "Azık Mağarası" ortaya çıkarılmıştır. Eski abideler Dağlık Karabağ'da medeniyetin yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. 1923 yılında Dağlık Karabağ'a Muhtar Vilâyet statüsü verilerek Azerbaycan Cumhuriyeti'ne dahil edilmesi, bir çok engelle rağmen Lenin'in milli siyasetinin neticesinde olmuştur. Bu aynı zamanda Sovyet Devleti'nin banisi Lenin'in milli devlet kuruluşuna dair prensiplerine de uygundur. O zamanlar beri Karabağ toprağının sahipleri olan Azeri Türkleri, burada Ermeniler, Rus, Yahudi ve diğer milletlerle barış içinde yaşamaktadı. Ancak bundan onlarca yıl evvel milliyetçi çevrelerde Ermeni aydınları, parti ve hükümet temsilcileri arasında suni bir "Karabağ" meselesi yaratılmış ve bugüne kadar iyice şişirilmiştir. Ermenistan'ın muhtelif "sözde" sanat ve edebiyat erbabi da birbirine zıt fikirleri sürmektedir. Bu tip zıt fikirlerle Kaputikyan, Kurunts, Ulubabyan,

Emin, Şiraz ve Ayvazovun eserlerine ve bazı filimlerde sık sık rastlamak mümkündür. Bu kitap ve filimlerde Ermenilerin müstesna bir millet oldukları, zekâ yönünden diğer milletlerden üstün oldukları iddia edilmektedir. Ayrıca bu eserlerde Ermenilerin bir zamanlar bir denizden diğerine kadar (Hazar-Karadeniz arası kastedilmektedir) geniş topraklara sahip olduğu da ispat edilmeye çalışılıyor. Bunun neticesinde, okuyucu ve seyircilerde Dağlık Karabağ ve Nahçıvan'ın geçmişte Ermeni toprağı olduğu, bu yüzden bu arazilerin Ermenistan'a verilmesine dair talebin kanunî ve haklı olduğu kanaati hasıl oluyor. Diş ülkelerde yaşayan Ermeni toplumlarına hitabeden eserlerde Taşnaklar ve diğer menfi unsurlar be- raat ettirilmeye çalışılmaktadır. Meselâ Silva Kaputikyan "Kervanlar Hâlâ Yoldadır" adlı eserinde Kalust Gülbekyan'ın kurmuş olduğu denizden bahsediliyor. Kaputikyan, bu fonun dış ülkelerdeki Ermenilerin hastaneleri-

ne, teşkilatlarına ve Ermeni talebelerine yardım ettiğinden bahsediyor. Ama Kaputikyan 1920'li yıllarda Gülbekyan'ın milletlararası petrol ağalarına Arap petrolünü ele geçirmek konusunda yardım ettiğini unutmuştur. Irak Petrolium şirketi gelirinin %5'ini Gülbekyan'ın ailesine veriyordu. Kaputikyan bundan başka Gülbekyan'ın kurmuş olduğu fon sayesinde Ermenistan'ın tarihi ve kültürüne dair bir çok kitap çıkarıldığını ilave ediyor. Gülbekyan'ın parası ile yazılmış eserlerin muhtavasını tasavvur etmek zor değildir."

Prof. İgrar Eliyev daha sonra şöyle diyor: "Kaputikyan'ın Asya, Avrupa, Amerika ve Avusturalya'da yaşayan Ermenilerin milli birliği hususunda ileri sürdüğü fikirler ve aynı zamanda Ağrı Dağı, Van Gölü ve Kanazaras mağdi üzerinde hak iddia etmesi kolayca ırkçılığı ve hatı milletleri için taciya çevrilebilir. Ne yazık ki, hakikate uygun olmayan fikirler ileri süren şahısların

eserleri yerli neşriyattan başka merkezi neşriyat idareleri tarafından da yayınlanmaktadır. Bundan başka bu çeşit makale ve materyaller Sovyetler Birliği'nin gazete ve mecmualarında da yayınlanmaktadır. Meselâ Literaturnaya Gazeta'nın 13 EYLÜL 1978 tarihli sayısında Şakinyan'ın bir yazısı yayınlanmıştır. Şakinyan bu yazısında Hristiyan Aleminin en eski milleti olan Ermeni Milletinin, meselâ eski Yunan veya eski Mısır halklarından farklı olarak, yaratıcılıkta kendî tarihî gelişmesini devam ettirdiğinden bahsetmektedir. Aslında Şakinyan bu fikirleri ileri sürerek Ermeni milletinin (Yunan ve Mısır medeniyetlerine) üstünlüğünü göstermeye çalışıyor.

Milliyetçilik propagandası yaptığı için Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin Dağlık Karabağ Şubesi'ndeki vazifesinde atılan yazar ve sözde tarihçi Bağrat Ulubabyan, Erivan'a gömülmüş ve orada ona zararlı faaliyetlerde bulunması için elverişli ortam sağlanmış-

tır. Ermenistan'da Ulubabyan'ın yalanan dolu bir çok eseri yayınlanmıştır. Ulubabyan bu eserlerinde "Büyük Ermenistan" konusunda tezler ileri sürmektedir.

Ermeni Talihî romanının yazarı Suren Ayvazyan ise 17. ve 18. asırlarda ve daha önceleri Azerbaycan'ın olmadığını ispat etmeye çalışıyor. Suren Ayvazyan, Nahçıvan ve Dağlık Karabağ'ın asıl sahiplerinin Ermeniler olduğunu, müslümanları, yani Azerilerin burada yabancı olduğunu, iddia etmektedir. Ayvazyan daha ileri gidip Ermenistan sınırlarının Bakü ve Şamahının yanından geçtiğini, Gençce, Şeki ve diğer romanında Azerbaycan toprağındaki tarihi ve medeni abideler ve Ermenilerle maledildi, şehir ve köylerin adları tahriif ediyor. İşin en garip tarafı Ayvazyan, tarihi, (Marksist ideolojinin gereği) sınıf mücadelesi yerine Müslüman ve Hristiyan mücadelesi olarak tasvir etmeye çalışıyor. Ayvazyan'ın eserinde müslümanlar hristiyanların, hristiyanlar da müslümanların düşmanıdır. Bu sebepten hristiyanlar arasında barış (işbirliği) meydana gelirmesi için bütün taciyanlara dıslanmalıdır.

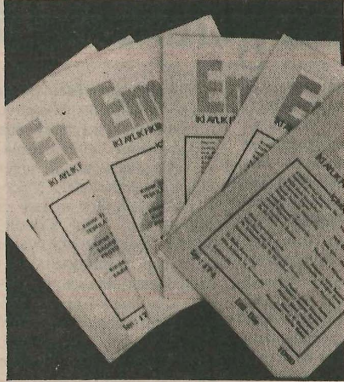
DEVAM VAR

ri için gerçekten rıldığı düşünülecek olursa eserler da-

S. Eiders Wimbush isimli bir başka yazarla birlikte ortaya koyduğu bir baş-

Sun taktıkları için sonuç.

Kırım Türkleri'nin millî yayın organı: EMEL

Çıkan dergilerin kapakları

ZEKERİYA GÜMÜŞ

Kırım Türkleri'nin millî yayın organı Emel dergisinin 174. sayısı çıktı. İki ayda bir yayınlanan Emel dergisi 40 yıldan beri yayınlanıyor. Emel dergisi Kırım Türkleri'nin tarihi, edebiyatı, sanatı folkloru ile ilgili bilgiler aktarıyor okuyucusuna. Derginin bu sayısında Kırım Tatar Millî Hareketi Teşkilatı (KTMHT)'nin merkez şurasının 10-12 Haziran 1989 tarihinde Bahçe-saray'da yapılan ilk toplantısının tutanakları yayınlanıyor, bütün dünya basınında ilk defa olarak. Ayrıca yine KTMHT'nin SSCB halk temsilcileri kongresine Bulgaristan'daki Türkler'e yapılan zulümleri konayan ve 1946 yılında Stalin tarafından lağvedilen Kırım Muhtar Cemiyeti'nin yeniden kurulması hakkındaki telgraf metni ilk defa dünya basınında yayınlanmış oluyor.

Kırım-Sibirya Müftüsü Talat Taceddin (sağda) ve Emin Saraç.

Kırım-Sibirya Müftüsü Talat Taceddin: Bize vaiz gönderin

★ Bir vücudun azaları: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın davetlisi olarak Türkiye'de bulunan Müftü Taceddin, bütün Müslümanların bir vücudun azaları gibi olduklarını söyleyerek "Azerbaycan meselesi bütün İslâm alemi üzüntüye boğmuştur" şeklinde konuştu

ALİ ŞAHİN

İSTANBUL • (Zaman)- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın davetlisi olarak geçtiğimiz günlerde Türkiye'ye gelen Sovyetler Birliği Kırım-Sibirya Müftüsü Talat Taceddin ve beraberindeki ilim adamları ülkemizden ayrıldı. Müftü Taceddin, gazetemize verdiği özel demeçte Rusya'daki İslâmî gelişmelerin geçtiğimiz bir yıl içerisinde iki misli arttığını bildirdi. İkinci Dünya Savaşı sonunda Orta Asya Cumhuriyetleri'ne sürgün edilen Kırım Müslümanları'nın tekrar Kırım'a döndüğünü kaydeden Taceddin, şu anda Müslümanların evlerde ibadet yaptıklarını ancak kısa zamanda ibadetnameler inşa edeceklerini bildirdi. Geçtiğimiz yıl içerisinde 200 cami inşasına başladıklarını bildiren Taceddin, görüşmeleri sırasında Diyanet İşleri Başkanı'ndan Ramazan ayları için vaiz istediğini, ayrıca talebe mübadelesi teklif ettiğini söyledi.

Gorbaçov'un dışı açılma (glasnost) politikasının "500 seneden beri dine samsız Sovyet halkının mantıklı yaşantısının tezahürü" olarak değerlendiren Müftü Taceddin, "Maneviyatsız hiçbir cemiyet yaşayamaz. Artık Sovyet halkı Stalin'in çağdışı kanunlarının geçerli olmadığını farkına varmıştır" dedi. Sovyet ordularının Azerbaycan'ı işgalini üzüntüyle karşıladıklarını bildiren Taceddin şöyle konuştu:

"Müslümanlar bir vücudun azaları gibidir. Bir uzun rahatsızlığında nasıl ki bütün vücut acı hisdeder, Azerbaycan meselesi de bütün İslâm alemi üzüntüye boğmuştur. Azerbaycan meselesi kuvvetle değil, akıl ve hikmetle halledilecek bir meseledir" dedi. Azerbaycan meselesinin Sovyet Müslümanları tarafından da üzüntüyle karşılandığını belirten Taceddin, iki yıldan beri Azerbaycan ile Ermenistan arasında başlayan bu fitnenin en kısa zamanda barış yoluyla halledilmesini temenni ettiklerini sözlerine ekledi.

28.11.0

Kırım Türkleri'nin lideri MUSTAFA CEMİLOĞLU'nun feryadı

Camilerimizi ahır yaptılar.

"Ruslar, bir tek cami dahi bırakmadı... Şimdi, cami yapmak için bile toprak alamıyoruz"

Akmescit'ten dönen KEMAL ÇAPRAZ yazıyor

Kırım Tatar Milli Hareketi Lideri Mustafa Cemiloğlu, Kırım'da ata yadigarı ibadete açık bir tek caminin bile kalmadığını söyleyerek, "Çoğunu yıktılar. Birçoklarını, depolar, ambarlar yapmışlar. Hayvan tutan yerler (ahırlar) yapmışlar" dedi.

Cemiloğlu kimdir?

Mustafa Abdülcemil Kırım-
oğlu, 13 Kasım 1943'de Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Sudak bölgesindeki Ayserez köyünde doğdu. 6 ay 5 günlük bebek iken 1944 yılında Stalin'in insanlık tarihine bir leke olarak geçecek olan "Sürgün" olayında bütün soydaşlarıyla birlikte vatanından sürüldü. 1962 yılında Taş-

DEVAMI 10. SAYFADA

Glasnost ve Perestroika'nın Kırım Türklerinin durumunda fazla bir değişiklik yapmadığını söyleyen Mustafa Cemiloğlu, "Hür dünya devletleri Perestroika ve Glasnost'a pek inanmışlar galiba... İnsan hakları ve Millî haklar hakkında pek ses çıkarmıyorlar." diye konuştu.

10. SAYFADA

İLK TÜRK GAZETECİ — Arkadaşımız Kemal Çapraz, Mustafa Cemiloğlu ile görüşen Türkiye'den giden

ilk gazeteci olmanın bahtiyarlığını yaşıyor. Cemiloğlu da, dâvâlarında yalnız olmadıklarının mutluluğu içinde

Sol kanatçılar, yönetime ateş püskürüyor 7/lerin ihracı SHP'yi karıştırdı

KUR'AN-I KERİM HEDİYE ETTİK — Kırım'da Kur'an-ı Kerim bulmak çok zor. Cemiloğlu, bunun için hediye ettiğimiz Kur'an-ı Kerim'e çok sevindii ve büyük bir huşu ile okumaya başladı.

yanlış ve tehlikeli şekilde yanıltıcı! Ve, elbette, gülmü! Belki de üçkâğıtçılık!

Hiç bir çağ homojen değildir. Bütün çağların çirkinlikleri vardır, iğrençlikleri vardır; kimi tehlikeli ve korkunç, kimi, insanı hüzünlü gülmekten saçmalıklı vardır; ama aynı çağların güzellikleri, iyilikleri, sonraki çağlarda özlemle anılan erdemleri de vardır.

İnsanın yaşadığı çağla övünmesi için ya süper miyop ve ultra bencil biri, halinden memnun kişi veya kendi görüş ve yorumlarını tabiat kanunu gibi gören ve göstermek isteyen bir burnubüyük despot olması gerekir.

Ona ister endüstri ötesi, ister siberetik, ister uzay çağı deyin, çağımız da bu kesin kuralın istisnası değildir; başarıları vardır, üstünlükleri vardır, güzellikleri ve çağdaşlarına sağladığı imkânları vardır; ama en karanlık çağlarda bile benzeri görülmeyen aşağılıkları, rezaletleri, kepazelikleri ve iğrençlikleri de vardır. Ötekilere saplanıp kalarak bu berikileri görmezlikten gelmek veya görememek, tekrar ediyorum, bana fena halde dokunuyor, rahatsız ediyor.

Çünkü -bin bir örnekten rast gele seçiyorum- Hiroşima'yı; yaldızlı ideolojik diye yutturulan, yani sahte maskeli iktidarların sebep olduğu topyekûn öldürmeleri, sürmeleri; Dünya'mızın sonunu hazırlayan çevre kirlenmesini; aklıktan ölümlerle karşı karşıya kalmış ülkeleri; uçurumlaşan eşitsizlikleri; baskıları; kaçakçılıkları hatırlamadan yapamıyorum. Bunlar ve daha nice benzeri sefalet çağımızın değil mi?

Kaldı ki, övüncümüz olan yanlarından pek çoğu da, aslında gene bu çağın, ileride yüzkarası sayılacağına inandığım yutturmacılardır; çocukların ağızına tıkıştırılan emzikler gibi oyalmacılardır; tüketim yutturmacılardır; öretim kazıklaridir:

OKURKEN

BİLİYORUM, kötüler, kalleşleri, hin oğlu hinleri ve budalaları da vardır; fakat gene de derim ki, kitaplar iyi dosttur ve okumak, karamsarlıklara karşı en iyi ilaçtır. O kadar da değil; şansınız yardım ederse veya seçme yeteneğiniz varsa, değerli, yani dürüst ve namuslu bir

Değişmeyenler

kitap sizi çağımızın ve çağdaş şartlarının, çağdaş üçkâğıtçıların kazıklarına karşı da korur. Kurtarır sizi.

Ben, bakarım, akıl ve dürüstlük, kaderimizi etkileyen çevreleri terk edip gitmiş; o zaman içim kararır, ümitsizliği teselli kabul etmez hallere gelir; hemen kitaplara sığınırım.

Dileyen buna kaçış desin. Vız gelir, aldırmam. Dileyen, aklın ve dürüstlüğü bırakıp uzaklara göç ettiği bölgenin -sahte ve kötü politikanın- savaş alanında, vatani kurtarmak için, yeldeğirmenlerine kılıncı sallasın, ok uçursun, mızrak alsın; çene yorsun, mürekkep tüketsin. Bana ne?

Öylelerine derim ki, aklı ve dürüstlüğü sürgüne gönderenlerin istediği de zaten budur; sizin yaptığınızdır: İnsanları bütün ilgilerinden, bütün değerlerini koparıp bir kördüğüşün bedahat askerleri yapmaktır.

Adını da pek güzel bulmuşlardır: Milleti eninde, sonunda gırtlak gırtlığa getirmek ten başka bir sonuç veremeyecek olan bu oyunlarına politizasyon diyorlar.

Kötü ve yeteneksiz politikacı bu oyunu bütün ülkelerde ve bütün zamanlarda sahnelemek ister ve istemiştir, istemektedir.

Ve tutturamadığı zaman toz olup gitmiş, ama bir de yutturdu mu, ülkenin altını üstüne getirmiştir. İyi inceleyin, Dünya Demokrasi Tarihi'nin bundan başka bir şey olmadığını göreceksiniz:

Geri kalmış dediğimiz ülkeler bu oyunun tuttuğu ülkelerdir; kalkınmamış ve kalkınamayacak olanlardır; yakalarını kötü ve yeteneksiz politikacılardan kurtaramayan, bu yüzden de, onların istediği anlamda politize olan, yani işlerinden, sorumluluklarından, ödev ve görevlerinden, kısacası öz hayat ve kişiliklerinden, bu arada da, asıl önemlisi, sanattan, edebiyattan, kitaplardan kopan insanların ülkeleridir.

Ve böyle ülkeler çağımızda da yok değildir. Şaşırtıcı olan da, çağ ve çağdaş deyimlerini tabulaştırırlar da öyle ülkelerdir.

İŞİMİZE BAKALIM

VOLTAİRE adında bir hergele üç yüzyıl önce memleketinin fakirlik sebeplerini sayıyor:

"Allah bizi, sırf bu işi yapalım diye yarattığı halde, çok akıllı olduğumuz için iğrenç bir hâle soktuğumuz toprak işinden -tarımdan- kaçıyoruz da ondan.

"Fakirliğimizin bir sebebi de, yeni ihtiyaçlarımızdır. Afrika'dan gelen pis kokulu bir tozu burnumuza çekeceğiz diye yabancı ülkelere milyonlar veriyoruz; kahve, çay, kakao, kırmıs böceği, çivit boyası, baharat gibi şeyler bize yılda altmış milyona mal oluyor. Eskiden yüz misli mum yakıyoruz.

Arı kovanlarımızı ihmal ettiğimiz için de mumun yarısından çoğunu dışarıdan alıyoruz. Paris'li bayanların, büyük şehirlerde oturan bayanların kulaklarında, boğazlarında, ellerinde, kraliçe dâhil, bir vakitler kralın sarayındaki bütün bayanların takındıkları elmasın yüz mislini görüyoruz. Bütün bu lüksümüz şeyleri niçin para ile satın almak gerektiği?

"Şunu da unutmayın ki, yabancılara belediyelerin ettiği borcun faizi olarak milyonlarca para vermekteyiz.

"İşte fakirliğimizin bir bölüm sebepleri bunlardır. Bu fakirliğimizi cilâlı görünüşlerin ve moda satıcılarımızın sanatı sayesinde gizliyoruz. Sözün kısası, biz zevk sahibi fakirleriz. Çok zengin bankacılarımız, müteahhitlerimiz, tüccarlarımız var. Onların çocukları ile damatları da çok zengin; ama genel olarak millet zengin değil".

Evet, o hergele, çağını böyle kötülüyor; lükse ve şatafata saplanıp kalarak -kendisi

Renkli televizyonlar, tam otomatik çamaşır makineleri, her yıl model aşaması yapan buzdolapları, telefonlar, viskiler, Amerikan, İngiliz sigaraları, seylan çayları, Paris kokuları, Amsterdam incik boncukları, uzay antenleri, Evita'lar, velhasıl, müzik, resim, tiyatro, sinema dâhil, her konuda ithal tarzlar, anlayışlar ve üslûplar; hele hele KLT'ler ve belediyeleri! Ve politizasyon! Övün artık övünebilirsen övündüğün kadar çağ'la ve çağdaşlığınla.

DÜŞÜNMEK

DEKART adındaki, felsefeye çağ atlatan düşünür, "Düşünüyorum, öyleyse varım" demiş. Ben de, sık sık derim ki, var olduğuma göre, varlık haysiyetimi korumak, kişiliğimi kurtarım geliştirmek için düşünmeliyim; düşünmek zorundayım.

Fakat kitapların yardımına sığınmayan, kendisiyle sınırlı kalan kafa avara kasnaktır. Havanda su döğmeye mahkûmdur ve aldatılmaya daha da kesinlikle mahkûmdur. Ve, çağla, çağdaşlıkla övünenler işte onlardır. Aldatılanlardır, kullanılanlardır, politika'nın ne olduğunu anlamaya çalışacak yerde politize olup kazıklananlardır.

Biz gördük, yaşadık bunu ve öylelerinin yüzünden çok şey kaybettik; çünkü koskoca çağ ve çağdaşlık deyimlerini sâdece belli bir konudaki belli yorumlar olarak yuttuk ve kendi hayatlarımızdan, sorumluluklarımızdan, görevlerimizden, gerçek değerlerden, ilgilere ve güzelliklerden koştuk, politize olduk.

Çağların değişmezlikleri vardır; çünkü insan denilen ve aynı zamanda hem eşref-i hem erzel-i mahlûkat olan canlının değişmezlikleri vardır.

Ve, altını çize çize tekrarlıyorum, rezaletleri ofsayta düşürmenin, güzelliklere, iyiliklere gollük paslar vermenin tek çıkar yolu kafalarımızı beslemek, yani insanla ve insanlıkla ilgili gerçekleri sağlam olarak kavrayabilmektir. Bu da, ancak ve ancak okumakla, hakikî edebiyat ve sanatla bağlantı kurmakla mümkündür; düşünebilecek duruma gelmekle mümkündür.

İyi inceleyin, göreceksiniz; kötü ve yeteneksiz politikacıların oyuncuğu olan ülkeler okumayan ülkelerdir. Okumadıkları için insanın ve çağların değişmezliklerini kavrayamayan insanların ve milletlerin hikâyesini başka bir yerde aramayın.

Kaçıncı vitesteyiz?

DELİKANLI ataklığıyla masalar üstüne çıkar ve hep şöyle söylerdi: "Çimento, iskemle ve karyola köye gitmedikçe Türkiye doğrulamaz."

Üniversite öğrenci yurtlarında, sohbetlerinde, mektuplarında dur durak tanımadan ısrarını sürdürüyordu: "Çimento, iskemle ve karyola"...

1958-60 arasından söz ediyorum. Bu, "Çimento, iskemle ve karyola" inatçısı kişiyi tanıyorsunuz. Adı, Gürbüz Azak.

● ● ●

Demek ki o yıllarda üç ana ihtiyaç büyük şehirler ve önemli ilçeler dışına çıkamamış.

Şimdi bu üç refah aracının girmediği yer yok. Bozmadığı yer de yok. Hararetle, iştiha ile, hasretle arayıp durduğum bu üç krikoyu eskisi kadar sevmiyorum. Hatta üçüne birden hırslanıyorum.

Çimento insan ezilişinin simgesi. İskemle denince tembelleği, karyola adını duyunca uyusukluğu hatırlıyorum.

Üçünü de sevmiyorum, inanın.

● ● ●

Taş ve tuğla asil malzeme... Çimento ile değişmez.

Divanlarımız, sedirlerimiz varken iskemlelerin lâfı bile edilmez.

Yer yatağına olan hasretimi ne siz sorun ne ben söyleyeyim.

Dikkat ve azıcık insaf vaktidir: Değişen sâde beninden değilim. Dünya farklılaştı. Televizyonu şarkı dinlemek için açanlara şimdi ekranlar şöyle sesleniyor: "Şarkıların gözü kör olsun."

● ● ●

Ülke ihtiyaçları değişiyor... Ekonomik ve politik formüller kesinliğini kaybediyor... İnsan ve hayat başkalarıya.

Bunun adı tekâmül mü?

Yenilenme mi?

● ● ●

"Sür sürüştür, tok takıştır..." Eskiden süslenmek budur sanılıyordu. Zenginlik, okumuşluk ille de masraflı, cafacalı ve de "havalı" olacak biliniyordu.

Akıllı adam arayanlar hep sol tarafından kalan "havalı" kimselerin kuyruğunda idiler. Müdürlüklere, yönetimlere, önemli firmalara hep solak silâhşörlere münâsip görülüğü vardı.

Anlaşıldı ki, yanlışların büyüğü işlenmiş. Sol, şangır şungur devrilmekle meşgul. "Sür sürüştür" akıllı "hava" meraklıları şimdilerde sanayi kolları arasında gelip duruyor.

1. KANAL

• 10.00 HABERLER
• 10.10 İŞİTME ENGELLİLERE HABERLER

• 16.30 TÜRKİYE'NİN İLKLERİ VE REKORLARI

• 17.00 DİZİ FİLM "ÖZEL DEDEKTİF-6"

• 17.45 BİR NUMARA

duğunu gören müze bekçileri onları müzeye girmeye meyl kabul eder. Gençler, bu gezi sırasında Divan şifrinin önde gelen şifreleri ile karşılaşır, tamir ve konuşurlar.

• 19.50 TARİHTEN SAYFALAR

• 23.20 GEÇMİŞ ZAMAN OLUR KI
• 23.40 ALACAĞARLIK KUŞAĞI-6

Alex ve oğlu Jeff ormandaki evlerine giderler. Jeff orada yalnızlıkta şikâyet eden

2. KANAL

• 14.00 TÜRK SINEMASI "ACI HAYAT"

Manikürcü Nermin ile doktorlar arasında kaynaşık yapan filmi meşhur bilimci savmektirler. Fransızlık yüzünden evlenmezler. Bu yüz-

• 19.00 AKŞAM BÜLTENİ
• 19.20 DÜNYA LİSTELERİNDEN
• 19.50 NASIL BAŞARDIM
• 20.15 DİZİ "SHİNE ON"

"HARVEY MOON'UN HAYATI" 7. BL.

3. KANAL

• 20.59 AÇILIŞ
• 21.00 DİZİ

"DON'T WALT UP/BABAM VE BEN" 7.BL.
• 21.30 TV'DE SINEMA

Volga Türklerinin iki yıldönümünün ardından

Süyünbike kulesine yeniden dikilen Ay-yıldız

Azade-Ayşe Rorlich

Report on the USSR
28 Temmuz 1989

Bu tür ifadeler glasnost ve perestroikanın ortaya çıkışından bu yana görülen genel eğilime uygun olmamakla birlikte, bunlar biricik de değil. Aynı yıl, Felsefi Bilimler Doktoru A. Turnusov, Pravda'daki bir makalesinde, İslâm'ın "medenileştirici bir din olduğu" yolunda ki müslüman ideologların iddialarına meydan okudu.⁽⁷⁾ Turnusov'un görüşleri, Hristiyanlığın Rus edebiyat ve kültüründe yaptığı katkılar konusunda N.G. Samuelyan ve D.S. Likhachev tarafından yapılan olumlu değerlendirmelerle çatışmakta.⁽⁸⁾

Bizi ayakta tutan İslâm

Tarihimizin en acı ve en parçalayıcı döneminden dinimiz ve dilimizi koruyarak çıktık.

Müftünün Volga bölgesinde İslâm'ın rolü konusundaki görüşleri, Turnusov'un yayınlarından iki yıl sonra ifade edilmesine ve ona bir cevap niteliğinde olmamasına rağmen, Turnusov'un görüşlerine ciddi bir meydan okuma sergilemektedir. Müftü, İslâm'ın Tatar Türklerinin kültürlerini şekillendirmede önemli yeri olduğu ve bir halk olarak yaşamalarında sürekliliği sağlamada dayadığına inani-

yor. Her ne kadar bugün İslâm'a riayetkâr müslümanların sayısı önemsiz ise de:

"Maalesef bugün dine riayetkâr Müslümanlar gençler arasında olduğu kadar yetişkinler arasında da az. Fakat... halkımızı tamamen Allah-sız olarak mütalaa etmiyorum. Onlar, tarihlerinin en acı ve en parçalayıcı döneminden dinleri, inançları ve dilleriyle çıkmayı başarabilmişlerdir. Şurası muhakkak ki, dinin milletin millet olarak varlığını devam ettirebilmesinde önemli katkısı vardır. Güzel geleneklerimizi, dini törenlerimizi ve ruh sağlığımızı İslâm'a borçluyuz."⁽⁹⁾

Bütün Türklerin yıldönümü

Tatar türklere izin verilebilir sınırların ötesinde bir sınır araştırması yapmamaktalar.

Bu bağlamda, müftü yıldönümü kutlamalarını, kültürel devamlılığın kutlanması şeklinde ve "sadece inananların kendi başına bir kutlaması değil; tüm Tatar ve Başkırların da (dolayısıyla bütün Türklerin ve müslümanların) kutlaması olduğu"; ayrıca Rusların yıldönümüne işaret ederek "Rus kardeşlerini bir örnek olarak almaları" gerektiğini belirtiyor. (10) "Rus kardeşler" örneği bir kez daha gösteriyor ki, Tatar Türkleri izin verilebilir sınırların ötesinde bir sınır araştırması yapmamaktalar.

nırların ötesinde bir sınır araştırması yapmamaktalar. Şüphesiz bu sınırlar glasnost ve perestroika yıllarında genişletilmiş. Fakat müftü, sadece bu değişikliklerin sözkonusu politikarlardan etkilendiği konusunda görüş belirtmekle yetinmeyip, aynı zamanda Kur'an'dan bir ayet okuyarak konuya dini bir yorumda katıyor:

"Biz kendi yaşantımızı değiştirmesek Allah'da bizim hayatımızı değiştirmesek."⁽¹¹⁾

İki yıldönümü ile bağlantılı olarak yapılması planlanan spesifik proje ve faaliyetler arasında, müftü, Din Kurulu'nun yayına yönelik faaliyetlerinin artırılmasından söz ediyor. Eski camilerin restore edilmesi ve yenilerinin inşa edilmesi ile dini eğitim programlarının başlatılması da faaliyetler içerisinde yer alıyor. Ahmetova müftünün gelecekte kutlamalara ilişkin olarak Tatar Cumhuriyet Hükümeti'ne sunduğu dokuz teklifin onaylandığını söyledi.

Süyünbike kulesine Ayıldız

Bulutlu günlerde gökte ayı görmediğimiz zamanlarda Süyünbike Kulesi'nin üstündeki Hilal'e bakacağız.

Röportaj esnasında müftünün söylediği arasında şunlar dikkat çekiciydi.

"Biz Yüksek Sovyet'ten Süyünbike Kulesi'ne ay-yıldız yerleştirilmesi konusunda izin

istedik. Bulutlu günlerde gökte ayı görmediğimiz zamanlar Süyünbike Kulesi'nin üstündeki Hilal'e bakacağız. Ancak Kilise ve Haç kalsın ve Rus halkı ile dostluk içinde yaşadığımızı göstereyim. Fakat orada bir Hilal olması, kendimize güvenimiz ona bakmakla daha da pekişecektir."

Bu isteğin gerçekleşmesiyle birlikte Süyünbike Kulesi'ndeki ay-yıldızın 70 yıllık bir aradan sonra dramatik dönüşü sözkonusu olacak. (12) Bununla birlikte zorluklara rağmen diğer projelerin gerçekleştirilmesi daha mümkün gözüküyor. Arapça basılan 50 bin Kur'an'a ilaveten Din Kurulu Sirilik (Eski Slav alfabesi) tercümesinden de 30 bin adet, R.Fahreddin'in Hadis külliyatını ve yine onun İslam Hukuk ve Şeriatı hakkındaki kitaplarını, İbn Fadlan'ın 10.yüzyılın başlarında Orta Volga bölgesine yaptığı seyahati konu alan seyahatnamesini basmayı planlıyor. Aslında 50 bin adet Kur'an geçen 70 yıldır basılan toplam Kur'an miktarına denk olduğu için önemli bir miktar temsil ediyor. Fakat buna rağmen müftünün Ahmetova ile yaptığı röportaj esnasında da belirttiği üzere Rusların Hristiyanlaştırılmalarının bininci yıldönümü dolayısıyla yapılacak kutlamalar sırasında yayınlanmış bulunan 1 milyon 200 bin çeşitli kitap basımına göre sözkonusu rakamı bırakın toplam basılacak eserlerin sayısı bile bu rakamın yanında hiç kalıyor.

1989'da Dokuz Yeni Cami

1988'in sonlarında cami sayısı 125'e ulaşmıştı.

Batı Avrupa ve Sibiryaya müslümanları SSCB yönetiminin izniyle 1989 yılı sonuna kadar dokuz yeni cami inşasına başlamış olacaklar. Bu camilerden ikisinin dört minareli geniş bir cami olması belirtiliyor. Bunlara yapılacak harcamanın en az 7 milyon ruble olacağı belirtiliyor. Camilerden birisi Kazan, diğeri Şaliteinşa edilecek. 1989 yılı için planlanan camiler 1980 yılında Talat Taceddin'in müftülük makamına geçmesiyle başlayan eğilimin bir devamı niteliğinde. O zamanlar, onun yetkisi altındaki bölgelerde sadece 94 cami vardı. 1988'in sonlarına doğru bu rakam 125'e ulaşmıştı.⁽¹³⁾

Fakat bu projelerin gerçekleşmesi mali güç-

lüklerden ve Moskova'daki Din İşleri Yüksek Konseyi'nin çekingenliğinden dolayı yavaş yürümekte. Müftü ile röportaj yapılmasına kadar geçen sürede ne denli bir ilerleme kaydedildiyse, hepsi de sürgündeki Tatar Türklerinin finansal yardımlarıyla gerçekleşmiş. Kitap basımı projesinin tamamlanabilmesi için ihtiyaç duyulan 150 bin doların tamamı Tokyo cemaatinden Temindar Muhittin tarafından taahhüt edilmiş. Ayrıca Finlandiya Tatarlarından ve dünyanın her tarafındaki Tatar Türklerinde de yardım vaatleri gelmiş.

1989'da Dokuz Yeni Cami

1988'in sonlarında cami sayısı 125'e ulaşmıştı.

Batı Avrupa ve Sibiryaya müslümanları SSCB yönetiminin izniyle 1989 yılı sonuna kadar dokuz yeni cami inşasına başlamış olacaklar. Bu camilerden ikisinin dört minareli geniş bir cami olması belirtiliyor. Bunlara yapılacak harcamanın en az 7 milyon ruble olacağı belirtiliyor. Camilerden birisi Kazan, diğeri Şaliteinşa edilecek. 1989 yılı için planlanan camiler 1980 yılında Talat Taceddin'in müftülük makamına geçmesiyle başlayan eğilimin bir devamı niteliğinde. O zamanlar, onun yetkisi altındaki bölgelerde sadece 94 cami vardı. 1988'in sonlarına doğru bu rakam 125'e ulaşmıştı.⁽¹³⁾

Yeni camilerin inşa

edilmesine ilaveten, müftünün amaçları arasında önceden başka türlü kullanımlara tahsis edilmiş camilerin restorasyonu ve asgari dini eğitimin temin edilmesi de yer alıyor. Müftülük bir yıllık dönemler halinde din eğitimi verilmesi için çalışmalar yapıyor. Sadece 1988 yılında, Ufa müftülüğünün yetkisi altındaki bölgeden 25 öğrenci Buhara'daki Taşkent İslam Enstitüsü'nde eğitim görmek üzere devam etti. Bu bölgeden olup da aynı okuldan 1943 ve 1988 yılları arasında mezun olan dokuz öğrenciyle kıyaslandığında büyük bir rakam. Bununla birlikte ibadete açılan cami sayısının artması görevli ihtiyacı artırıyor.

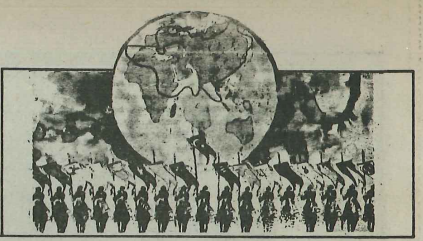
Dipnotlar

7. A. Turnusov, "Voproy teorii. Ateizm i kultura" Pravda, 16 Ocak 1987
8. Bkz. Samuelyan ile Likhachev arasındaki diyalog. "o natsional'nom chuvstve" Novka i religiya, No: 5, 1988 sh: 3-5
9. Bkz. Zaydulin'in müftü ile röportajı.
10. A.g.e.
- 11- Müftü bahsettiği ayetin hangi sureye ait olduğunu zikretmiyor, ancak *Enfal*, *Suresi*'nin 53. ayeti olsa gerektir.
- 12-20 Kasım 1977'de "Doğum"-nun ve Rusya'nın Müslüman İşçilerine çağrı"larını yayınladıktan kısa bir süre sonra, Bolşevikler müslümanlara karşı "iyi niyetler"-ini, Süyünbike Kulesinden iki başlı kartalı indirerek yerine Tatar Türklerinin ay-yıldız koymalarına hoşgörülü davranmak suretiyle göstermişlerdir. Bkz.A.A.Rorlich, Volga Tatarları: Milli İktidarı Bir Kesiti 1986, sh. 131
- 13- Bu rakamlar, yukarıda sözü edilen üç röportajda edinilen bilgilere dayanan rakamlardır. Cami inşası konusunda "El-Müslimün fi Şark-ı Sovyetli No:1, 1982, sh.5-6,11-12 ve 23'te bulunabilir.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2747

Yeni Düşünce TÜRK DÜNYASI

Azerilerden sonra Özbek askerleri de katlediliyor

Rus ordusunda Türk katliamı

James CRITCHLOW

Tercüme: İhan AKA
RL/Report on the USSR
3 Kasım 1989

Sovyetler Birliği'nin değişik bölgelerinde askerlik görevlerini yapan Ferganalı Özbek gençlerinden bazılarının görevlerini yaparken katledildikleri yönündeki şüphe, Özbek Türklerin etnik derterli arasına bir yenisini daha eklemiş bulunur. Özbekistan, böylece, gençleri askeri-yükümlülüklerini yerine getirirken katledilerek etnik şiddetin kurbanı olan Sovyet milli cumhuriyetlerinden biri haline geliyor. (1) Özbeklerin durumunda, hassasiyet, halkın son zamanlardaki rahatsızlıklarının da yoğunlaşmasıyla daha da artmış durumda. Özbeklerin, "pamuk işlerinden" sorumlu olan kötü niyetli ve ahlaksız resmi görevlilerin (bunların büyük bir kısmını Ruslar oluşturuyor) susturmaları ve son zamanlarda Fergana Vâdisinde geleneksel Özbek misafirperverliğine hiçbir şekilde uymayan davranışlarıyla işsiz gençlerin neden olduğu karışıklıklar yüzünden bir millet olarak haksız bir biçimde lekelendikleri yönünde yaygınlaşan duygu, bölge halkının Moskova'ya olan düşmanlığını iyice şiddetlendiriyor. Bütün Özbek yazar ve sözcüleri -cumhuriyet başkentrelerinden en alt kademede kişiye kadar-, her iki konuda da, Rus dilinde yayınlanan kitle iletişim araçlarını (media), Özbek-karşıtı bir kampanyayı kasıtlı olarak desteklemekle suçluyorlar.(2)

Askerlerin katli meselesi Eylül ayında Taşkent'te kurulan gayri resmi "Birlik" grubun yaptığı sekiz saat süren bir oturum neticesinde hazırlanan bir raporda (agenda) ortaya kondu. (3) Konu, nihayet bu ayın sonunda, Özbek intelijansiyasının resmi ana dildeki sözcüsü durumunda bulunan haftalık Özbekistan edebiyatı ve sanatı adlı dergide yayınlanan tam sayfalık duygusal bir makaleyle basında da açığa vuruldu. (4) Makalenin yazarı Kerim Bahriyev, Sovyet ordusunda görev yapan Özbek askerlerine yönelik kötü muamelelerin Nash sovrëmennik ve Ogonek gibi Moskova menşeli yayınların takındıkları Özbek-karşıtı tavır doğrudan bir sonucu olduğunu iddia ediyor (bu iddiasını desteklemek için, Bahriyev, adigeçen yayınlardan çeşitli alıntılar yapıyor).

Özbek gençlerinin görevlerini yaparken öldürüldüklerinin açığa çıkmasıyla kabaaran öfke, nihayet Taşkent'te "Birlik" grubunca 1 Ekim'de düzenlenen bir gösteride de ifadesini buldu.(5)

General Zakharov'a göre "milli kin"

Türkistan
Askeri Bölgesi
Politik İdaresi
Şefi
Tümgeneral A.
Zakharov'a

İşan önemli bir şahsiyet, geçmişte, intihar ettiği söylenen bir askerın birkaç yerinden vurulup öldürülmüş olarak bulunduğunu iddia etmişti.(10)

Bahriyev'in yazdığına göre, asker cesetleri, açılmalarını önlemek amacıyla lehimlenmiş demir tabutlar içinde geri gönderiliyor. Bu durumda, alınan tedbirlere rağmen, ölüm sebepleri, örneğin ölenin idamdan mı yoksak elektrik şokundan dolayı mı öldüğü araştırılıyor ve yetkililer ölümleri intihar olayı olarak sunup yalan söylemekte suçlanıyorlar. Örneğin cesedin sopayla dövülerek veya kurşunlanarak öldürüldüğünün anlaşıldığı durumlarda intihar açıklamaları inanılmazlaşıyor. Fakat yetkililer yılmıyor, bu kez de başka hikayeler

selamov'un ölümünü şahsen, bizzat araştırdı. Bahriyev Şerafeddin'in ailesini, yerel resmi görevlilerin refakatinde, uzak sovkhozlarında ziyaret etmiş. Grup köye vânp bir binaya yerleştirildikten ve Şerafeddin'in ruhuna fatiha okunduktan sonra gazeteci Bahriyev'e Şerafeddin'in ölümünden önceki haftalarda ailesine yazıp gönderdiği neşeli mektuplar gösterilmiş. Bahriyev'in yazdığına göre, bu mektuplarda "Burada çok fazla Rus var. Domuz yağında pişirilmiş şeyler yemek zorunda kalıyoruz." (domuz ve domuzyağı kullanılarak yapılan yiyeceklerin hepsi Müslümanlar için haramdır) ifadelerinden başka moral bozukluğu gösteren hiçbir satır yokmuş. Şerafeddin ailesine, iyi nişanlılık yaptığı zamanlarda takım komutanlarının ken-

SSCB ordusunda görev yapmak:
"Büyük bir hastalık"

Türk kökenli askerlerin diğer milliyetlerden olan askerlere oranı her geçen gün artıyor.

mun, bu insanların çocuklarını askere çağırarak nedense unutulmamıştır. Kendi kendime devlet ile birey arasındaki ilişkileri düşünüyorum... kendi kendime, devlet bize ne veriyor ve biz, biz devlete ne veriyoruz? diye soruyorum." Musurman Kul Aka devlete oğlunu, Şerafeddin'i verdi.

Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerinde mecburi işkana tabi tutulan ve bu yönde kendilerine her türlü baskı uygulanan, ama bütün bu baskılara sabırla direnenek herşeye rağmen yurtlarına sadakatle bağlı kalan Orta-Asya Türkleri arasında, yurtlarından uzakta askerlik yapmak, uzun zamandır, hassas ve önem verilen bir konu. Orta-Asya Türkleri, devrimden önce, inorodtsy (11) yani ikinci sınıf vatandaş olarak konumlanıyor ve askerlik hizmetinden muaf tutuluyorlardı; 1966 yılında hükümet Asyalıları cephe çalışma grupları olarak kullanmak üzere askere çağırma kararı almış; hükümetin bu kararına bölgede yaşayan 2.325 Rusun öldürüldüğü 1.384'ünün de listelere kayıplar olarak geçtiği şiddetli bir isyanla karşılık verilmişti. İsyân bastırıldıktan sonra, isyancılar yargılanmış; 347'si ölüme, diğerleri ise hapse mahkum edilmişti. 1917 Şubat Devrimi sırasında, infazların uygulanmasından da vazgeçilmişti.(12)

İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta-Asya Türkleri Nazilere karşı çarpışanlar arasında seçkin bir yere sahipti. Mesele yerli literatüre ve diğer kaynaklara bakılarak araştırıldığında, Orta Asya taburları arasında yüksek düzeyde bir moralin varolduğu göze çarpar. Bunu, yerli şahısların yüksek katılım imkanı buldukları birlik örgütlenmeleri sağlamıştı. Savaş yıllarındaki birlik örgütlenmelerine, 1941 yılında Alma-Ata'da kurulmuş olan, çok sayıda Özbek ve diğer Türk gruplarından görevlinin etkin konumlarına (posts: makamlara) sahip olduğu Panfilov Tümeni örnek gösterilebilir.(13) Buna karşılık, Alman kuvvetleri de, Orta Asyalı savaş mahkumlarıyla Bir Türkistan Lejyonu'nu kurabilmişti. Bununla birlikte bu örgüt, Kızıl Orduya karşı çok sınırlı bir askeri hizmet görebilmiş, polsiye işlerde de Almanların pek az işine yararmıştı.

Milli birlikler/Tümenler fikri Sovyet sosyal eklemişlenme doktrinleriyle uyumunda ve sonunda, İkinci Dünya Savaşı ertesinde terk edildi. Son yıllarda, özellikle Afganistan savaşı sırasında, hem Sovyet basınında hem de karşı tarafta geçenlerde, Sovyet ordusunda görev yapan yükümlülerin zor hayat şartlarının ve özellikle kariyer subaylarının (muvazafaların) bu yükümlülere insanlık dışı angaryalar yüklemelerinin çok yaygın bir uygulama haline almış olmasının (bu olgu, etnik düşmanlık örneklerinin sınırsızlığını gösteriyor) neden olduğu yoğun ahlaki (moral)

Özbekistan:

Fergana Olayları...

Yargılamalar sürüyor

Geçtiğimiz Haziran ayında Özbekistan'ın Fergana vâdisinde çıkan olaylarla ilgili yargılamalar devam ediyor. Son olarak dört Misket (Ahıska) Türk'ünün yakılarak öldürülmesi olayına karıştığı iddia edilen 12 kişi cezalandırıldı. Suçlulardan ikisi idama mahkum edilirken 10'u da çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. Bilindiği gibi bölgede bulunan SSCB ordusunun kasıtlı olarak müdahale etmediği ve KGB ajanlarının kışkırttığı olaylarda yüzden fazla Misket (Ahıska) Türkü katledilmişti. Konuyla ilgili uzmanlar gerek Haziran ayındaki olaylar ve gerekse şimdi devam eden yargılamalarda kazanan tarafın Merkezi Rus idaresi olduğunu, kaybedenlerin ise aralarına nifak ve kan girmiş olan Ahıska ve Özbek Türkleri olduğunu belirtirler. SSCB yönetimine hakim olan Rus unsurlar böylece geleceğedönük olarak kendilerine karşı tavır koyması muhtemel olan Türk toplumlarını birbirlerine düşman etmekle kendi hakimiyetlerinin devamını garanti altına alıyorlar.

Taşkent'e polis sevkiyatı...

Ruslar sertleşiyor mu?

Pravda'da yer alan bir habere göre Özbekistan'ın başşehri Taşkent'e özel polis timleri sevk edildi. Pravda, özel polis gücünün sayısı ilişkin bir bilgi vermedi. Gazetenin haberinde bu polis gücünün bilhassa Taşkent'te yoğunlaşan gösterilerde kullanılacağı belirtildi.

Bilindiği gibi son günlerde Özbek Türklerinin kurduğu "Birlik" isimli Halk Cephesi, Özbek Türklerinin haklarını savunma gösteri yürüyüşle-

General Zakharov'a göre "millî kin"

Türkistan Askeri Bölgesi Politik İdaresi Şefi Tümgeneral A. Zakharov'a göre bu iddialar "millî kini tahrik etmek isteyen çevrelerin yaydığı şayialar."

Bahriyev'in makalesini ve "Birlik" in düzenlediği gösteri yürüyüşünü bir hafta sonra, Rus dilinde yayınlanan Haftalık Pravda Vostoka gazetesinin Türkistan Askeri Bölgeal Politik İdaresi Şefi Tümgeneral, A. Zakharov ile yaptığı bir görüşme yayınladı. Zakharov, mesele hakkında dile getirilen iddiaları, "millî kini tahrik etmek isteyen çevrelerin yaydığı şayialar" olarak niteledi ve tamamen reddetti. (6) "Birlik" in düzenlediği ikinci bir gösteri yürüyüşünden iki gün sonra, 17 Ekimde, "Birlik" e saldıran ve sadece "şayialar" in yalan olduğunu değil, Sovyet ordusunda görev yapan Özbek gençlerinin düşük eğitim seviyeleri, yetersiz Rusça bilgileri ve "dar ufukdan" nedeniyle bir sürü problem yarattıklarını da iddia eden Özbekistan mahreçli bir yazıyla Pravda da tartışmaya girdi. (7) (Rus dilinde yayınlanan basınyayın organlarında sürekli bir biçimde genç Özbek askerlerinin "düşük eğitim seviyelerinden" dem vurulması, özellikle, devlet planlarının gerçekleştirilmesi uğruna okul çağındaki küçük çocukların okullarından alınarak üretim alanlarında mecburî istihdamlarının eğitim seviyesindeki düşüklüğünü asıl nedeni olduğunu iddia eden -bunu iddia edilebilir tabii ki glasnost' dan ilâbiren mümkün olmuştur- Özbekleri ta'ciz ediyor.

Pravda ve Pravda Vostoka'da öne sürülen delillerin Özbek halkının öfkelerini yatıştırıp yatırtmayacağı, Özbeklerin ortaya attıkları ayrıntılı deliller ve tartışmanın sebep olduğu duygusal gerginlik yüzünden tartışmaya açık durumda. Ölen askerlerin isim listeleri elden ele dolarsın, ölümleri üzerindeki şüpheler de, Özbekistan'da oittikçe yayılıyor. (8)

Gizlenen ölüm nedenleri

Ölüm nedenlerinin açıklanması askeri yöneticilerin teslimiyatla şekilde yasaklıyor.

Gazeteci Bahriyev, şehidler olarak andığı "genellikle askeri görevlerinden döndükleri sırasında ölen" genç askerlerin sayısının son aylarda çoğalarak arttığını yazıyor. Bahriyev, askerlerin ölüm nedenlerinin devlet yetkilileri tarafından sistematik bir biçimde gizlendiğinden de şikayetçi. -Aşağıdaki anlatılacak olan- Şerafettin Abdusselamov'un durumunda, maiyet askerleri Abdusselamov'un ailesine, komutanlarının kendilerine arkadaşlarının nasıl öldüğünü hiçbir biçimde açıklamamaları yönünde talimat verdiğini söylemişler. Onlardan biri, sempoatik bir Kazak, bir Özbek hissinin yanına alıp ona, korku içinde, "teskere alıp eve gittikten sonra sana yazacağım" demiş. Bir Özbek edebî kuruluşunda ça-

Bahriyev'in yazdığına göre, asker cesetleri, açılmaları önlemek amacıyla askerleşmiş demir tabutlar içinde geri gönderiliyor. Bu durumda, alınan tedbirlere rağmen, ölüm sebepleri, örneğin ölenin idamdan mı yoksak elektrik şokundan dolayı mı öldüğü araştırılıyor ve yetkililer ölümleri intihar olayı olarak sunup yalan söylemekle suçlanıyorlar. Örneğin cesedin sopayla dövülerek veya kurşunlanarak öldürüldüğünün anlaşıldığı durumlarda intihar açıklamaları inanılmazlaşıyor. Fakat yetkililer yılmıyor, bu kez de başka hikayeler uydurmaya başlıyorlar.

Bahriyev'e göre askerlerin ölümleri hakkında Savunma Bakanlığı'ndan inanılır bir bilgi almak mümkün değil; bu yüzden Bahriyev, bizzat kendisi Özbek köy sovyetlerinde yapılan soruşturmalara dayanarak etraflı bir araştırma yapmak zorunda kalmıştı. Yaptığı araştırma sonucunda Bahriyev, son zamanlarda vefat eden askerlerin sayılarını tespit etti. Bahriyev'in araştırmasına göre bu askerlerden bazıları teskere almazdan hemen önceki günlerde ölmüş, ya da öldürülmüşler.

Afgan savaşı ve Özbekler

1988 yılında Afgan savaşında ölen Özbek askerleri var olduğunu göre "savaşın ilk yıllarında Türk asıllı askerler Afganistan'dan çekildi iddiası havada kalıyor.

Eğer Bahriyev'in makalesi Özbek gençlerinin etnik husumet neticesinde öldürüldükleri yönünde az da olsa kesin deliller sağlıyor olarak kabul edilirse, General Zakharov'un suçlamaları çürütme gayreti ortaya cevaplanması gereken çeşitli sorular çıkarıyor demektir. General Zakharov, 1988 yılı boyunca bütün Özbek askerlerinin Afganistan cephesinde çarpıştıkları gerçeğini feci bir şekilde gözden kaçırarak, Özbekistan kökenli askerlerin ölüm oranlarının 1989 yılının ilk dokuz ayında, 1988 yılının aynı dönemdeki ölüm oranlarıyla eşit olduğu şeklinde aldatıcı bir argüman ileri sürüyor. Halbuki, Bahriyev'in de önemle işaret ettiği gibi, 1988 yılında ölen Özbek askerleri bir barış döneminde değil, Afganistan'daki savaşta çarpışarak ölmüşlerdir.

General Zakharov'un diğer argümanları daha da dayanaksız. Zakharov, örneğin, Özbek askerleri üzerine yapılan bir araştırmanın bu askerlerin % 80'inin çeşitli ağır angaryalarla yükümlü meslekî-teknik okullarda okuması oldukları şeklinde bir bilgi sağladığına dikkat çekiyor. Zakharov, ayrıca, askerlik yükümlülerine kötü muamele yapıldığının anlaşılması halinde görevlilerin cezalandırıldığını da söylüyor. Sonunda da, Afganistan'da ki Özbek askerlerin kahramanlıklarından dolayı övgüler düzüyor.

Şerafettin Abdusselamov'un ölümü

Bir tabut alabilmek için ruşvet olarak "Votka" istediler. Votka vesikaya bağlıydı.

Bahriyev, karısı ve kendisi oğullarının intihar ettiği iddialarındaki beyanlara inanmadıkları için gazetesine oğlunun durumu hakkında bir yazı yazan bir babanın oğlu olan Özbek genci Şerafettin Abdus-

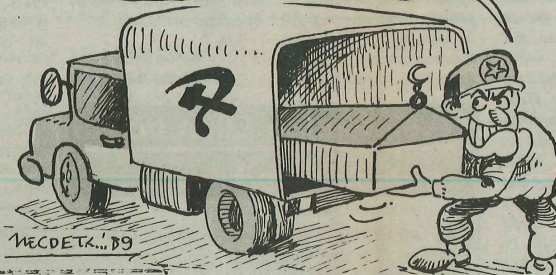
selamov'un ölümüne ilişkin Sovyet Sovyet Sovyet Ekimlikleri dokümanlarıyla uyumunda ve sonunda, İkinci Dünya Savaşı sırasında terkedildi. Son yıllarda, özellikle Afganistan savaşları sırasında, hem Sovyet basınında hem de karışta tarafların, Sovyet ordusunda görev yapan yükümlülerin zor hayat şartlarının ve özellikle kariyer subaylarının (muvazafaların) bu yükümlülere insanlık dışı angaryalar yüklemelerinin çok yaygın bir uygulama haline almış olmasının (bu olgu... etnik düşmanlık örneklerinin sınırsızlığı gösteriyor) neden olduğu yoğun ahlaki (moral) problemler varlığı diye getiriliyor. Askerlik yükümlülerinin altında yaşadığı düzensiz şahsi tiranlık biçiminde tezahür eden bir geleneksel "büyükbalık sistemi" ne ilave olarak, bir de Bahriyev'in "mahallilik" (localism) olarak andığı etnik bir angaryacı var. Yukarıda da işaret edildiği gibi, Orta Asyalı askerlik yükümlüleri çok az Rusça biliyorlar, ya da hiç bilmiyorlar. Sovyet ordusu değişik etnik toplulukların beraberliğinin çatışması özünde barındırdığı teorisinin uygulamalı elkitabı (textbook example) gibi. Etnik beraberlik dolayısıyla gerçekleşen "sosyal hareketlilik" oranı ise, bizim örneğimizin durumu söz konusu olduğunda, uygulanan asimilasyonun oranının asırlığı ve şiddeti yanında önemsenmeye bile değmez. (14) Mesele yaklaşan yıllarda kesin bir şekilde daha da şiddetlenerek büyüyecek gibi görünüyordu çünkü Orta Asyalı askerlik yükümlüleri arasındaki nüfus artış oranı, Rus yükümlülerin artış oranlarına nazaran daha yüksekti. (15)

Bahriyev, Şerafettin'in ailesinin ziyaret ettikten sonra çeşitli yaşlardaki askerliğini yapmış insanlarla yaptığı konuşmalardan bugünlerde Sovyet ordusunda askerlik hizmeti yapma meselesinin "büyük bir rahatsızlık" kaynağı olmaya başladığı izlenimini edindiğini yazıyor. Bahriyev, silahlı kuvvetler bünyesinde olup bitenlerin yıllardır "devlet sırrı" olarak görülüp, türüü adaletsizliği böylece gizlendiğini belirtiyor. (Bahriyev, bununla, muhtemelen makalesinde cınayeller hakkında niçin daha ayrıntılı deliller ortaya koymadığına da çitilmiş oluyor.) Bahriyev, bununla birlikte, "genç askerlerin" beslenme ve barınma şartlarının devlet sırrı olmadığını, bunlar hakkında konuşmak gerektiğini de ifade ediyor. Bahriyev'in silahlı kuvvetlerde mecburi görevlerini yapan Özbek gençlerine reva görülen kötü muameleler karşısında duyduğu öfke militarizm ve mecburi askerliğe karşı bir terada dönüşüyor; ve Bahriyev daha küçük, profesyonel bir ordunun yeterli ve daha istenir olduğunu vurgulayarak bitiriyor yazısını.

Dipnotlar

1. Bkz. Suzanne Crow, "Etnik Şiddetle Kurban Olan Sovyet Askerlik-Yükümlüleri", SSCB Raporu, No.41, s.8; Stephan Foye, "Baltık Milliyetçiliği ve Sovyet Ordusu," SSCB Raporu, No.26, 1989, s.22.
2. Bkz. Örneğin Özbek Baş-Sekreteri İslam A. Kerimov'un Eylül Ayı CPSU Millîler Planında yaptığı konuşması, Pravda Vostoka, 23 Eylül 1989.
3. Katılanlardan biriyile yapılan görüşmeden. Toplantı, Özbekistan edebiyatı ve san'atı'nın 22 Eylül 1989 tarihli sayısında bildirilmiş; fakat toplantıda genç askerlerin ölümü meselesi üzerinde yapılan tartışmaya değinilmemiş.
4. Özbekistan edebiyatı ve san'atı, 29 Eylül 1989.
5. Bu ve daha sonraki (15 Ekim) yayımlı gösteri yürüyüşleri hakkındaki bilgiler Taşkent'ten Radyo Liberty Özbek Servisi'ne telefonla verilmiştir.
6. Pravda Vostoka, 7 Ekim 1989.
7. Pravda, 17 Ekim 1989.
8. Pravda Vostoka, 7 Ekim 1989.
9. Şehid, Arapça kökenli bir kelime; bazen seküler bağlamlarda da kullanılmakla beraber, geleneksel olarak İslam dini uğruna ölenlere atıfta bulunur. Kelime için iki ciltlik Özbek Sözlüğü'nde verilen açıklama, "bir din veya inanç uğruna ölen kişi" şeklindedir. Bkz. Özbek İlimleri İlahî İlmî, cilt II, Moskova 1991, s.406.
10. Şahsi haberleşmeden.
11. İncorday; İkinci sınıf vatandaşları sahip olduğu statü demek. Terim Sibirya göçebelere, Merkezi Asyalılar ve Kuzey-Kafkasya halkları için kullanılmaktadır. -Rusları gözünde- daha ileri düzeylerde olan Tatarlar ve Azeriler için bu terim kullanılmaz. Bkz. Andreas Kappeler, "Rus İmparatorluğu Müslümanlarına Uygulanan Çarist Siyaset," Kappeler et. al. içinde (der.), Die Mülleme in der Sowjetunion und in Jugoslawien, Cologne, Markus Verlag, 1989, s.124.
12. Bkz. T. Ryskulov, "Türkistan Yarıllıklarının 1916 Yılındaki Ayaklanması," Fayzullah Khodiyev et. al. içinde, Ocherki revolyutsionogo dvizheniya v Srednei Asii. Sbornik etatel, Moskova, Izdatnie nauchnoln assotsiatitsii vostoka vedeniya pri TsK SSSR, 1926, s.49 ve 83.
13. Bkz. Özbek Sovyet Entalkopediyası, Cilt 8, Taşkent, 1976, s.404.
14. Bkz. Karl W. Deutsch, Milliyetçilik ve Sosyal Haberleşme Cambridge, Massachusetts, 1966, s.124.
15. Bkz. Ann Sheehy, "Sovyet Nüfusu İçinde Rusların Payı % 50.8'e Düştü," SSCB Raporu, No.42, 1989, s.1-15.

MEHMET TEZKEREYİ ALDI AZERBAJCAN'A...

babası kendisinden genç iki kardeşinin yeğenlerinin cesedini almak üzere neresi olduğunu açıklamaya çalıştığı bir yere yaptıkları yolculuğu anlatıyor. Amacları, yeğenlerinin cesedini dini kurallara aykırı olarak ve tabutsuz bir biçimde başka dört cesetle birlikte biriktirip bir zeminde yatırılmış olarak bulmuşlar. Cesetler tahdit edilmedikleri gibi, dondurulmamışlar da. hatıralarından biri kokusu tanınamaz hale gelmeye başlamış. Taşkent ve Semerkand arasındaki yoldan /bile/ altmış kilometre uzaklıktaki sovkhozlarına karayolıyla götürmeye kalkarlarsa yolda geçecek günlerde yeğenlerini cesedinin başına da aynı akıbetine geleceğinden korkan iki amca, birine bir miktar para vererek nakli işini uçakla yapmanın daha iyi olacağına karar vermişler. Amcalardan biri cesedin nakli için gerekli olan bir tabut bulmak amacıyla harcadıkları çabayı şöyle anlatıyor:

"Bir tabut almak için para teklif ettim; teklifimi reddetti. Votka getirildi, birlikte birer tane tokuşturalım. Votka vesikaya bağlıydı. Gidip bir teğmeden yetmiş rubleye bir kupon aldık. Kuponla votka alıp ona verdim.

Şerafettin'in babası oğlunun cesedinin nihayet eve getirildiğindeki hali hakkında daha dehşetli ayrıntılar da anlatıyor. O şimdi sovkhozlarında bir koyun öldüğünde önce merasim yapan, ama oğlunun ölümü karşısında hiçbir şey yapmayan devlet görevlilerinin adirgisizliği karşısında isyan edip inliyor ve acı içinde soruyor: "Devlet için bir insan bir koyundan daha mı değerli?"

Özbekistan 17. yüzyılı yaşıyor

Şerafettin Abdusselamov'un hikayesi çerçevesinde Bahriyev, Abdusselamov ailesinin hayat şartlarını şöyle tasvir ediyor: "Öğretilen yüzyıl hakkında bir 'Özbek filmi' yapılmak istenirse, para harcamaya hiç gerek yok; Abdusselamovlar film setinde kullanılabilir. Onlar için doğal-gaz veya kanalizasyon fikri bile yaz zamanı kar yağmasını düşlemek gibidir; hamhayaçlıktır yani... Toplum, yarıklar içinde, yaşanılmaz derecede berbat şartlarda sahip köylerde unutulmuştur. Fakat bu toplu-

Pravda'da yer alan bir habere göre Özbekistan'ın başşehri Taşkent'e özel polis timleri sevkedildi. Pravda, özel polis gücünün sayısı ilişkin bir bilgi vermedi. Gazetenin haberinde bu polis gücünün bilhassa Taşkent'te yoğunlaşan gösterilerde kullanılacağı belirtildi.

Bilindiği gibi son günlerde Özbek Türklerinin kurduğu "Birlik" isimli Halk Cephesi, Özbek Türklerinin haklarını savunma gösteri yürüyüşleri tertipliyordu. Halk Cephesi Özbekistan yöneticilerini Türkçe'nin Özbek lehçesinin resmî dil ilan edilmesini sağlamakiçin sıkıştırıyor. Halk Cephesi'nin bu amaçla düzenlediği gösteriler Taşkent'te ulaşımın aksamasına yol açmış. Taşkent'e özel polis gücünün sevkine Özbekistan'daki Türklerin demokratik tavır alışlarının olumsuz yönde etkilenip etkilenmeyeceği merak ediliyor.

Kırgız Türkü yazar, milletvekili Aytmatov:

'Demokrasi olmadan kültür gelişmez...'

Ünlü yazar ve milletvekili Cengiz Aytmatov, Sovyet toplumunun yeterince değer vermediğinden dolayı birçok aydınının kaybetmekte olduğunu bildirdi. Sovyet televizyonunun kendisiyle yaptığı mülakatta Aytmatov, çok sayıda genç bilim adamının batıya göçetme noktasında olduğu söyledi.

Aytmatov, kültürün demokrasi olmadan gelişmeyeceğini belirterek aydınların demokratik taleplerine cevap verilmesinin şart olduğunu söyledi. Konuşmasının devamında SSCB'nin aydınlarına sahip çıkmasını isteyen Aytmatov, aydınların göçtüğünü SSCB için büyük kayıp olduğunu belirtti. Moskova Televizyonu-1 Kasım 1989

Parti Bürokratları endişeli...

'Dini gelişmeler'

Gorbaçov'un başlattığı glasnost ve perestroika politikalarına rağmen bürokratların dini konulardaki gelişmelere engellemek için gösterdikleri çaba dikkat çekici boyutlara ulaştı. Diğer yandan bürokratların gösterdiği bu engelleme çabaları tepki çekmeye başladı. SSCB Din İşleri Konseyi Başkanı Konstantin Kharchev, bürokratların tavrılarını aşırı tutuculuk olarak niteledi.

AKTUALİTE

'Camilerimizi ahır yaptılar'

AKMESCİT — Kırım Türkleri'nin büyük yolbaşçısı (lideri), esir Türk dünyasının sembolü, ömrünü vatan mücadelesine vakfetmiş, bu uğurda 21 yıl Sovyet zindanlarında zulüm görmüş dava adamı **Mustafa Abdülcemil Kırımoglu (Mustafa Cemiloğlu)** ile Kırım'ın merkezi sayılan Akmesic'te görüştük. Yüzünde ve bedeninde çektiği çilelerin her katresinin izlerini taşıyan, ama bütün bunlara rağmen uğrunda herşeyi göze aldığı mukaddes davası uğruna yıkılmayıp yaşayan bir büyük liderle karşılaştık. Peşinden milyonları sürükleyecek bir liderin bütün özellikleri vardı kendisinde...

Mustafa Cemiloğlu' bizi görünce heyecanlanıyordu. Nasıl heyecanlanmadın ki, ilk defa Türkiye'den gelen bir gazeteciyle karşı karşıya geliyordun. O heyecanla: "Can kardeşim" diyerek, bize sarılıp kucaklayan **Mustafa Cemiloğlu**, adeta şahsımızda bütün Türkiye Türkleri ile hasret gideriyordu. Biz bu büyük liderle buluşmanın o eşsiz duygusunu yaşarken, Cemiloğlu hemen söze başlıyordu:

— Türk halkına, bizim vatandaşlarımıza, dindarlarımıza büyük selamlarımızı gönderiyorsunuz. Onlardan bizim milli mücadelemize yardım ve destek bekliyoruz. Halkımız, şimdi yavaş yavaş ana toprağına dönüyor. Burada biz pek azlıız. Bizim camilerimizi kurmak için, dini mekteplerimizi kurmak için çok yardım gerek olacak.

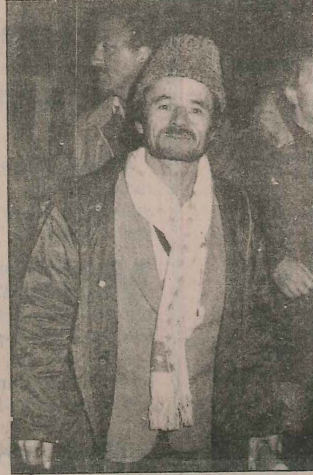
Mustafa Cemiloğlu'nun "Bismillah" deyip, sözüne başlar başlamaz dindarlarına selam göndermesi, Kırım'daki Türklerin kalplerinde Allah sevgisi ve Muhammed (S.A.V.) aşkının, sınırına sığmaz bir coşkuyla bütün baskılara rağmen hâlâ devam ettiği gösteriyordu. Bütün baskılara, engellemelere rağmen adam gibi biliyoruz ki, Türk'ün kalbindeki bu ulu sevgi, kıyamete kadar devam edecektir. İster istemez duygulandım. **Mustafa Cemiloğlu**'nu bir daha kucaklamak, gözlerimde yaşlar dökülerek ona sarılmak istedim. Öz topraklarında dinini, Türklüğünü düm meselesi yapan bu asil, erdemli insanla bütünleşmek istiyordum. Yıllar sonra karşılaşmış gibi kardeş gibi konuşmak ve birbirimizi içimizi dökmekte sabırsızlanıyorduk. Kelimeler kalbimizden, dilimizden ucuna gerçek manalarını kaybederek geliyordu; ama ikimiz de biliyoruz ki, kavlimizde beraberdik, atılmaya hazır oklara benziyorduk. Mücadele akislerinin keskinliğini yüzünde taşıyan **Mustafa Cemiloğlu**'na hayranlık duyarak ilk soru ağzımızdan çıkıverdi...

— **Sayın Cemiloğlu**, lideri bulunduğunuz **Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı**'nın maksadı nedir?

CEMILOĞLU: Kırım Tatar Milli Hareketi'nin esas hedefi, bütün milletimizi ve halkımızı Kırım'a geri toplamak, burada milli muhtar cumhuriyetimizi kurmaktır. İşte, kültürümüzü, dinimizi, ana dilimizi yeniden öğrenmektir. İnşallah bunlar olacaktır. Vakit zaman gelir de... belki o işleri bizim çocuklarımız yapar...

— **Kırım'ın şimdiki halini anlatır mısınız?**

CEMILOĞLU: Kırım'da şimdi bizim yalnız 50-55 bin kadar vatandaşımız var. 5-6 bin kadar da evsiz, oturmaya yerleri olmayan, ev satın almaya çareleri bulunmayan soydaşlarımız var. Bunlar için çadırlar kurduk. Halkımız Özbekistan'dan çıktığı için orada evlerin fiyatı çok düştü. Burada ise, 3 kat yükseldi. Şimdi Kırım makahırları çeşitli Grasiya ve...

Ukrayna oblaklarından Rusları, Ukraynalıları buraya getiriyorlar. Buradaki topraklarımızı veriyorlar. Tezce Kırım'ı doldurup, (Burada yer yok, toprak yok) demek için yapıyorlar bunu. Çok ağır durum. Eğer milli meselemiz hükümet tarafından çözülmeyecek olsa, öz takatimizle, öz gücümüzle bunu çözmek pek güç olacak. Şimdi Kırım içinde böyle sovenist kalıntıları pek çok. Kırım Tatarlarına karşı çok mitingler, gösteriler yapılıyor. Biz azlıız, eğer bizim dindarlarımız, sesini çıkarmazlarsa bize ağır olacaktır.

— **Komünist Parti yöneticilerinin Kırım Türkleri aleyhine yaptıkları propagandalar nelerdir?**

CEMILOĞLU: Çeşitli gazetelerde öyle yazılır var ki, Kırım Tatarları geldikten sonra, cinayet çok oldu, ya da misal şeker yetiştiriyor, sabun yetiştiriyor. Demek bizim Kırım Tatarlarının gelmeleri onların planlarına girmiyormuş. Onun için buradaki halkın vaziyeti kötüleşmiş. O sırf yalancıdır. Çünkü Kırım'da yarım milyon halk yaşıyor. Ondan gayri da bir yılda milyonlarca turist geliyor. Bizim buradaki 50 bin halkımız onlara tesir etmiyordu. Lakin bu kara (cahil) halk bu yalanlara inanıyor. Vaziyetlerinin kötüleşme sebepleri bizim Kırım Tatarları belliyorlar. Onun için bize kötü bakıyorlar.

— **Kırım'daki dini cemiyetlerin ve camilerin durumu nedir?**

CEMILOĞLU: Şimdi Kırım'da ibadet edilebilecek hiç bir cami yoktur. Yalnız gezilebilecek bir eskiden Mimar Hacı Sinan'ın kurmuş olduğu bir cami var onu da müze yaptılar.

— **İsmi nedir?**

CEMILOĞLU: Cuma Camii... Dünya'ya karşı bu camiyi gösterip propaganda yapıyorlar. Kırım'ın içinde şimdi 10 camiyet kurduk. Lakin hükümet o cemiyetleri tanımıyor. Onlara yol vermiyorlar. Yalnız Karasuz pazar'da bir cemiyetimizin tanınacağı söyleniyor. Fakat hâlâ tanınmadı. Ne de olsa biz toprak almaya, camilerimizi kurmaya, hep gayretimizi sarfedeceğiz. Elimizden geleni yapacağız. Ve halkımızdan para toplayıp camilerimizi kurmaya çalışacağız.

— **Alış yadigarı camilerimiz ne durumda?**

CEMILOĞLU: Çoğunu yıktılar. Birçoklarını; depolar, ambarlar yapmışlar. Hayvan tutan (Ahır) yerler yapmışlar. Bir kısmını ev yapmışlar. Camilerimizin vaziyeti işte böyle. Bu yıl 7 Ekim 1989'da bir camimizi yıktılar. Onun da sebebi Kırım'da bir kötek (kavga) çıkmış. Bu kötek içinde bir Rus oğlanı öldürmüşler. Bu sebepten karar geldi. İntikam için bizim camimizi yıktılar. Azak denilen bir köy var. Bahçesaray şehrinde... 30 Eylül tarihinde Ruslar bizim 5-6 yaşlarımızı (gençlerimize) hücum ettiler. Pek kötek vurduklar. Kana buladılar. Bir hafta sonra bizim delikanlılar toplanıp tekrar kötek (kavga) çıktı. Bu kötek zamanında bir Rus oğlan öldü. Ona karşı sonra Ruslar bütün Kırım'ın içinde mitingler yaptılar. Kırım Tatarları buradan çıkarılınsı diye. Nevar ki, Kırım'ın içinde en azından bir adam ölüyor. Bizim Kırım Tatarlarının öldürüldüğü, zamanlar oldu. Lakin biz böyle gösteriler yapmadık. Ruslar buradan çıkarılınsı diye...

— **Kırım Türkleri kendi müftülüklerini kurmak için faaliyetler geçirmişlerdir. Kurabilirler mi? Bu çalışmalar ne safhada?**

CEMILOĞLU: Yok daha kurulamadı. Çünkü cemaati toplayacak bir camimiz yok. Bu hususta çalışmalarımız sürüyor. Öz müftülüğümüzü kurmak istiyoruz.

— **Sovyetler Birliği içerisindeki diğer milli hareketlerle Kırım Türkleri arasında bir bağlantı var mı?**

CEMILOĞLU: Evet biz hep milli ve demokratik hareketlerle bağlantı tutmaya çalışıyoruz. Mesela 7 Ekim'de Kırım'da birkaç millet teşkilatın başlıkları (başkanları) geldiler. Biz sohbet ettik. Beraber çeşitli beyanatlara imza koyduk. Onlar bizi destekliyorlar. Onların içinde, Azerbaycan Milli Cephesi liderleri vardı, Meshed Türklerinin liderleri vardı. Sonra Gürcistan, Estonya temsilcileri vardı. Biz daima birbirimize katlıyoruz. Toplantılarda fikirleşiyoruz. Beraber çalışıyoruz.

— **Türkiye Radyo-TV'sini izleyebiliyor musunuz?**

CEMILOĞLU: Türkiye Radyosu Kırım'da açık işitiliyor. Türk radyosundan yazık ki bizim Kırım mücedelisi hakkında hiçbir şey duymuyoruz.

— **Yani Kırım Türklerinin mücadelesini anlatan yayınlar istiyorsunuz.**

CEMILOĞLU: Evet. Bu tür yayınları çok istiyoruz.

— **Kırım Türklerinin eğitim durumu nasıldır? Okuyabiliyorlar mı?**

CEMILOĞLU: Şimdi haftada bir iki defa Rus mekteplerinde Kırım Tatarlarının ana dili hakkında ders veriyorlar. Bizim çocuklarımız hep Rus mekteplerinde okuyor. Lakin haftada 1-2 ders çok az geliyor. Ne kitapları var, ne de yağı (iyi) tahsil alan öğretmenleri var.

— **Kırım Türkleri Glasnost ve Perestroika'dan etkilendiler mi?**

CEMILOĞLU: Biraz serbestlik oldu. Eski zamanlar Kırım Türkleri buraya geldikleri zaman tez vakitte hücum ediyorlardı. Polis genel toplantı evlerinde çıkarıyorlardı. Kırım dışına atıyorlardı. Şimdi öyle şeyler yok. Yalnız bize zor oluyor. Ev tapmaya (almaya), yazılmaya, iş bulmaya imkân yok.

— **Türk kamuoyundan ve Türk devletinden beklediğiniz bir şey var mı?**

CEMILOĞLU: Türk devletinden tecrübe gösteriyor ki, hiçbir fayda olmadı. Ümidimiz de çok yoktur. Yalnız gazetelerde radyolarda bizim sesimizi çıkarınsınlar ona çok teşekkür ederiz.

— **Peki 1944 yılında sürgün sırasında şehit edilene için bir anıt mezar yaptıracağımızı duyduk. "Şehitler Mezarı". Bunu nereye yaptırmayı düşünüyorsunuz?**

CEMILOĞLU: Palanımız var. Biz Kırım'ın merkezi Akmesic'de yapmayı planlıyoruz. Lakin bize toprak vermiyorlar. Ondan sonra toprak verseler bile ona bayağı sermaye gerek, para toplamak gerek. Onu biz inşallah yapacağız. Ayrıca bizim Kırım Tatarlarının müslüman mezarlıklarında böyle abideler yapma planlarımız var.

— **Kırım'daki Türk yer adları tamamen değiştirilmiş. Rusça adlar konulmuş. Akmesic'di Simferopol yaptıkları gibi. Bu yerlerin Türkçe adlarıyla ilgili bir çalışmanız var mı?**

CEMILOĞLU: Biz şimdi eski adları bir kitap olarak çıkaracağız. Çalışmalara başladık. Hükümete müracaat ettik. Hatta yeniden müracaat edeceğiz. Bizim eski Türk adları yeniden konulsun diye... Yalnız biz İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki isimleri değil Ruslar gelmeden önceki isimleri istiyoruz.

— **Çeşitli ülkelerdeki Kırım Türkleri, ana vatanları Kırım'ı ziyaret edebilirler mi?**

CEMILOĞLU: O kadar serbest değil. Davetiye gerek. Davetiye olduktan sonra hayli zaman bakılıyor, inceliyorlar. Devlet izin verirse gelebilirler. Son zamanlarda bizden 3-4 kişi çeşitli ülkelere gidebildi. Ondan da bize davet mektuplarına çok az da olsa gelenler oldu.

— **Kırım Türklerinin yayın faaliyetleri nelerdir? Kitap basabiliyorlar mı? Dergi çıkarabiliyorlar mı?**

CEMILOĞLU: Şimdi Kırım Türklerinin dilinde, Özbekistan'da "Lenin Bayrağı" isimli bir gazete var. Haftada 3 gün çıkıyor. Sonra Özbekistan'da "Yıldız" adlı bir dergi var. Ayda bir defa çıkıyor. Sonra yakın zamanlarda, burada "Dostluk" isimli haftalık bir gazete çıkmaya başladı. Şimdi bizi ziyadesiyle faydalandıran bu "Dostluk" gazetesi... Bazı makaleleri gerçek olan problemleri yazıyor. Kitap ise, yılda 20-25 tane hükümeti metheden kitaplar çıkıyor.

— **Hür Dünya'ya bir mesajınız var mı?**

CEMILOĞLU: Bir kaç yıl önce bizim mücadelemizle, bizim milli meselelerimizle hür dünya ilgileniyordu. Radyolardan olsun, gazetelerden olsun yayın yapıyorlardı. Son zamanlarda hür dünya devletleri Perestroika ve Glasnost'a çok inanmışlar galiba, bu insan hakları, milli haklar hakkında pek ses çıkarmıyorlar. Ama Kırım Türklerinin vaziyetinde çok değişiklik olmadı. Yalnız hepsi 40-50 bin kadar Türk ana toprağına dönebildi. Yüzde 90'ı daha sürgünde yaşıyor. Onlar gelemiyorlar. Eğer hür dünya devletleri sesini çıkarıp bize yardım etmezlerse bizim hürriyetimiz pek zor olacaktır.

Bu abide insandan istemiye istemiye ayrılmak zorunda kalıyordu. Gazetemizin Radyo - Televizyon servisinden, çıkardığı teyp kasetlerinden ve yayınlarından hediye ettüğümüz bu büyük lider, kendileri için sesli yayınlarını büyük önem taşıdığını söyleyerek dua etti ve tekrar tekrar kucaklayarak bizi yolcu etti.

Bizde, Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin kurularak daha hür şartlarda görüşmeyi dileyerek bu güzel insanlardan ayrıldık.

Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz Bağdat'ta basın toplantısı düzenledi

'Türkiye ile her konuda anlaşma...

BAŞŞEHİR TİFLİS VE GURA NÉHRİ

**MERHABA
GÜRCİSTAN**

BİLAL KOÇAK

Gürcistan halkının nüfus cüzdanında dini belirtilmiyor

Komünizm gelince 300 cami kapatıldı

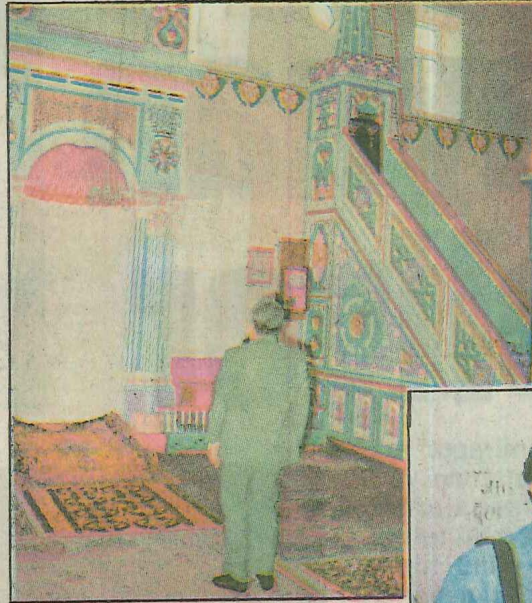
● İslamiyeti anlatan dini yayınların basılması komünist rejim tarafından yasaklanmış..

4

Batum Belediye Başkanı Rostom Dolidze'yi makamında ziyaret etmiştik. Bize, Perestroika ve Glasnost'un Rusya'da büyük değişiklikler sağladığını anlatmaya çalıştı. Yeni politikayla, problemlerin çok daha kolay halledileceğine inanıyor.

SSCB'ye bağlı 15 Cumhuriyetten biri olan Gürcistan Cumhuriyeti kendi içinde de Cumhuriyetlere bölünmüş. Bu cumhuriyetlerden birisi Müslümanların yoğun olduğu Acaristan Otonom Cumhuriyeti, Abhazya Otonom Cumhuriyeti ve bir de Osetiya Otonom bölgesi.

Gürcistan halkının nüfus kâğıdında "Dini" diye bir ibare yer almıyor. 5 milyon 250 bin nüfuslu Gürcistan'da Müslümanların sayısı 400 bin civarında. Ülkeye daha çok Ortodoks Kilisesinin yönetimindeki Hıristiyanlar hakim. Gürcistan'da biri başkent Tiflis'de, diğeri Batum'da olmak üzere iki cami var. Buna karşılık 300'ün üzerinde kilise bulunuyor. Komünist yönetim iş başına geldikten sonra 300 civarında caminin kapısına kilit vurulmuş. Gürcü

Gürcistan'da ibadete açık 2 camiden biri olan Batum'daki caminin mihrabı ve minberi.

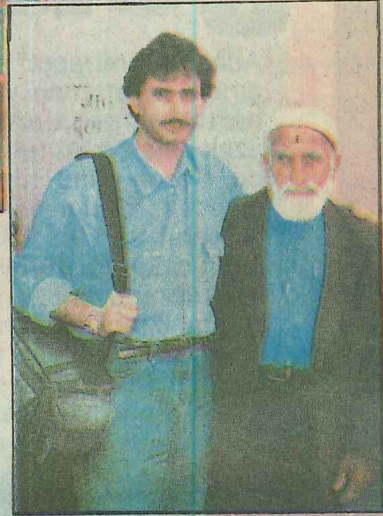
Gürcü müslümanların sıkıntısı İslamiyetle ilgili yayınların olmayışı. Dertlerini Bilâl Kocak'a anlattılar.

Müslümanlar, en çok Kur'an-ı Kerim ve İslâm dinini anlatan yayınların sıkıntısını çektiklerini söylüyorlar. Çünkü Gürcistan'da ne Kur'an-ı Kerim, ne de İslâm diniyle ilgili diğer yayınlar basılabiliyor.

Bir haftalık Gürcistan ziyaretimiz oldukça renkli ve heyecanlı geçti.

Elveda Gürcistan, sana bağımsızlıklar diliyorum...

BİTTİ

Fransız profesör Helene Carriere d'Encausse'nun Le Figaro'ya beyânatı.

'Orta Asya ve Kafkasya'da yeni olaylar çıkabilir,

DIŞ HABERLER SERVİSİ

PARİS — Dünyanın en tanınmış Sovyet uzmanlarından biri olarak kabul edilen Prof Helène Carrière d'Encausse, "Le Figaro" gazetesinde Azerbaycan olayları ile ilgili olarak yayınlanan yazısında, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'ndeki son olayların kaynağında 1975 yılından bu yana Ermenilerin sözüm ona soykırım iddiaları ile bütün dünyaya yaymak istedikleri "Büyük Ermenistan" hayâllerine duyulan tepkinin yattığını belirtti. "Çatırdayan İmparatorluk" adlı önemli bir de kitabı bulunan d'Encausse, Ermenilerin, Türkiye-

Encausse, Azerî Türkleri'ne karşı yapılacak yanlış bir hareketin, Sovyetler Birliği'nde yaşayan 50 milyondan fazla Türkü de etkileyebileceğini söyledi.

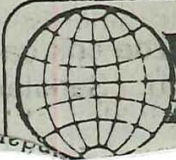
litikası gütmeye başlamaları üzerine, Azerî'lerin de 20 yıldan beri Ermeni tehlikesine karşı İran ve Azerbaycan Azerî halkının bir araya gelerek Türkiye'ye destek olmaları ve böylece "Türkiye'nin mirası"na sâhip çıkmaları şeklinde özetlenecek bir millî politika tâkip etmeye başladıklarını yazdı.

Fransız Sovyetologunun

"Korkunç bir kan dâvâsının uzun tarihi" başlıklı yazısında Azerî-Türk milliyetçiliğinin, dînî duygularla daha da kenetlendiği, bu yüzden Karabağ'da daha önce yüzde 5 olan Azerî nüfusunun yüzde 20'ye çıktığı, buna mukabil Nahcivan'da, Ermenilerin genel nüfusa nisbetinin sadece yüzde 1'e indiğine işaret ediyor.

Sovyetler Birliği ile alâkalı meselelerde geniş bilgisi bulunan Fransız yazar, Dr. Helene Carriere d'Encausse meseleye esaslı bir hâl çâresi bulunmasını istiyor.

KISA.KISA.KISA.KISA

Iran'da 1 yılda 34 ton uyuşturucu ele geçirildi

T EKFOŞE — İran'da son bir yıl içinde 34 ton uyuşturucu ele geçirildi.

Azerbaycan olaylarından habersiz olan Kazaklardan Türkiye'ye sesleniş

'Bizi unutmayın'

Objektife poz Alma Ata pazarına anavatandan gelen ilk Türkleriz belki de... Ama hiç yabancılik çekmiyoruz ve çevremiz bir anda sarılıveriyor... Türkiye ile ilgili soruları ardı ardına yanıtlamaya çalışırken, bir de hatıra fotoğrafı çektirmeyi ihmal etmiyoruz... Ve sonra akrabalara yollanan haberler, Kazakistan'ın son durumu hakkındaki yorumlarla sohbetimiz sürüp gidiyor...
(Fotoğraf: Cem ŞENGÜL)

● Sovyetler Birliği'nin doğusunda, Çin sınırına yakın bir yerleşim bölgesi olan Alma Ata'da yaşayan Kazak, Uygur ve Özbek Türkleri, Azerbaycan'ın başına gelenlerin yakında Kazakistan ile Özbekistan'da da yaşanacağını belirterek yavaş yavaş örgütlenediklerini söylediler

• Cem ŞENGÜL / ALMA ATA

BASKETBOL Koraç Kupası'nda yoluna başarı ile devam eden Efes Pilsen ile yurttan binlerce kilometre uzakta, Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'dayız...

Devamı 12. sayfada

Alma Atalı Türklerin tek imamı Nuh Muhammed, Türk bayrağı ile.

Çiçekçi kadın Çiçek satışı yapan bir Türk kadını düşünceli ve özlem dolu.

Kasap Hatun Kasaplık yaparak geçimini sağlayan Hacer Hatun, gazetemiz MİLLİYET'teki haberleri özenle okudu.